Autorul bestsellerului *Lobby-ul israelian şi politica externă a Statelor Unite*

JOHN J. MEARSHEIMER

ADEVĂRUL DESPRE MINCIUNILE DIN POLITICA INTERNAȚIONALĂ

II 441.051
BCU IASI

DE CE MINT LIDERII?

Antet

II 441.051
BCU IASI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

32

John J. Mearsheimer

730 049

ADEVĂRUL DESPRE MINCIUNILE DIN POLITICA INTERNAŢIONALĂ

De ce mint liderii

Traducere de *Andreea Năstase*

ANTET

BCU IAŞI / CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

Copyright © 2011 by John J. Mearsheimer
Copyright © 2011 Editura ANTET XX PRESS

Redactor: Nicolae Năstase
Tehnoredactare computerizată: Cristina Antonescu
Coperta: Andreea Năstase

ISBN: 978-973-636-450-1

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
25 SEP. 2015

Prefață

În primăvara anului 2003, Serge Schmemann de la *New York Times* m-a sunat pe neașteptate spunându-mi că lucra la un articol despre minciunile din politica internațională pentru secțiunea „Week in Review" a ediției de duminică. Dintr-un motiv sau altul, numele meu îi venise în minte, astfel că a hotărât să mă contacteze. Nu ne mai întâlniserăm niciodată. I-am zis că nu reflectasem niciodată la acest subiect și nu credeam că exista prea multă literatură despre minciunile din sfera internațională. Așteptam să-mi comunice opiniile lui și apoi aveam să mi le exprim pe ale mele. A procedat întocmai, urmând o discuție interesantă și rodnică de peste o oră. După aceea am scris câteva note pe marginea conversației, pe care le-am pus deoparte.

Câteva luni mai târziu, în septembrie 2003, am fost invitat să țin un discurs la MIT pe o temă la alegere. Considerăm că ar fi fost interesant să vorbesc despre minciunile din politica internațională, astfel că am căutat notele făcute după discuția cu Schmemann și am conceput o prelegere. În următorii șase ani am scris un articol, am mai ținut opt conferințe și am purtat numeroase conversații cu prietenii și colegii pe acest subiect.

În tot acest timp am fost frapat de modul în care abordează oamenii chestiunea minciunilor internaționale. Fiecare membru al publicului și fiecare interlocutor este captivat, mulți dorind să discute pe larg despre această problemă. Unii mi-au trimis ulterior e-mailuri cu punctele

lor de vedere, chiar şi unele persoane pe care nu le cunoşteam, dar care asistaseră la o prelegere din această serie.

Sunt câteva motive pentru care acest subiect generează atât de mult interes. În primul rând, majoritatea oamenilor socotesc minciuna o formă de comportament condamnabilă, cel puţin la o abordare superficială a chestiunii. Aproape toţi s-ar indigna dacă ar fi numiţi mincinoşi, chiar dacă unori spun câte o minciună. Într-adevăr, este o acuzaţie atât de gravă, încât oamenii ezită uneori să numească pe cineva mincinos chiar dacă sunt de părere că aşa stau lucrurile; în loc de asta, folosesc un limbaj mai blând. De exemplu, senatorul John Kerry (democrat de Massachussetts) detesta să-l numească „mincinos" pe preşedintele Bush în timpul campaniei prezidenţiale din 2004, declarând în schimb că acesta din urmă „nu spusese adevărul" despre Irak şi „indusese în eroare poporul american"[1]. Totuşi, faptul că minciuna este percepută pe scară largă ca un comportament negativ constituie unul dintre motivele pentru care oamenilor le place să vorbească despre ea. Le pune sângele în mişcare.

Subiectul le pare încă şi mai interesant unora atunci când fac afirmaţia că, uneori, liderii au motive strategice solide pentru a minţi atât faţă de alte ţări, cât şi faţă de propriii cetăţeni. Cu alte cuvinte, minciuna internaţională nu înseamnă neapărat un comportament greşit; de fapt, este considerată chiar inteligentă, necesară şi chiar virtuoasă în anumite împrejurări.

Cu toate acestea, nici unul dintre argumentele mele nu este mai controversat şi nu iscă mai multe dezbateri decât afirmaţia că oamenii de stat şi diplomaţii nu se mint prea des unii pe alţii. Nimeni nu pare să creadă acest lucru – cel puţin atunci când îl aud prima dată. Majoritatea oamenilor sunt surprinzător de cinici în această privinţă. Ei par să considere că există nenumărate exemple în care liderii de pe mapamond s-au minţit reciproc, astfel că ar trebui să fie uşoară întocmirea unei lungi liste cu asemenea minciuni. În esenţă, ei sunt de părere că minciuna interstatală face

parte din codul de afaceri al politicii internaţionale. Le spun interlocutorilor mei că, în calitate de realist cu state vechi, la început am fost înclinat să le dau dreptate, dar după ce am studiat chestiunea am ajuns la concluzia că greşesc. Nu se minte atât de mult pe plan internaţional. Desigur, asta nu înseamnă că nu se minte deloc.

Subiectul are un larg ecou şi din cauza războiului din Irak. Multe persoane bine informate cred acum că administraţia Bush a mințit poporul american în perioada anterioară acestui conflict transformat, între timp, într-un dezastru strategic pentru Statele Unite. Atunci când un război are un curs defavorabil şi opinia publică socoteşte că înşelătoria a permis declanşarea campaniei militare, oamenii devin întotdeauna foarte interesaţi să discute despre motivele pentru care liderii îşi mint propriii cetăţeni şi despre consecinţele probabile ale acestui fapt. În plus, lipsa literaturii pe tema minciunii în politica internaţională le permite – sau chiar îi obligă – să reflecteze creator la aceste chestiuni.

Ţinând seama de puţinătatea scrierilor despre minciuna la nivel internaţional şi de interesul semnificativ arătat subiectului, am decis să-mi transform articolul nepublicat despre minciună într-o carte. Principalul meu scop era să ofer unele cadre analitice care să permită organizarea concepţiilor noastre despre minciuna în politica internaţională, precum şi câteva sugestii teoretice despre aspectele esenţiale ale problemei. Sper că această carte va constitui un punct de pornire pentru o serie de dezbateri pe o temă importantă care până acum nu a primit atenţia cuvenită. Dacă voi reuşi, alţii vor merge pe urmele mele şi-mi vor rafina şi contesta argumentele.

Gândirea mea în această direcţie a fost influenţată considerabil de reacţia publicului care a asistat la prelegerile mele: Consiliul pentru Relaţii Externe din New York; Institutul Saltzman pentru Studierea Războiului şi a Păcii de la Universitatea Columbia; în 2004, reuniunea anuală a Asociaţiei Americane de Ştiinţe Politice; un seminar cu profesorii şi studenţii de la Universitatea din Montana; Centrul

Browne pentru Politică Internațională de la Universitatea din Pennsylvania; Departamentul de Ştiințe Politice de la MIT; Programul pentru Politici de Securitate Internațională de la Universitatea din Chicago; Forumul pentru Securitate Națională „Lone Star"; şi atelierul „Nord-Sud" organizat în comun de facultățile de relații internaționale ale universităților Northwestern şi Chicago.

În primele etape ale activității de organizare a ideilor am beneficiat enorm de pe urma unui seminar informal la care au participat cinci dintre colegii mei de la Universitatea din Chicago: Dong Sun Lee, Taka Nishi, Robert Pape, Sebastian Rosato şi Joh Schuessler. Sunt deosebit de recunoscător pentru comentariile ample şi foarte utile făcute de Alexander Downes, Sean Lynn-Jones, Marc Trachtenberg şi Stephen Walt, ale căror amprente se regăsesc în întregul manuscris.

Alte două persoane merită un cuvânt de mulțumire aparte. David McBride, redactorul meu de la Oxford University Press, a făcut o serie de sugestii foarte importante care m-au ajutat să îmbunătățesc lucarea. De asemenea, apreciez din inimă entuziasmul pe care l-a manifestat pentru acest proiect, facilitându-mi trecerea peste linia de sosire. Nimeni nu a fost însă mai încântat decât agentul meu, Bill Clegg, care nu numai că m-a motivat să închei cartea, dar mi-a furnizat sfaturi înțelepte şi indispensabile pe tot parcursul procesului de creație.

Le sunt foarte recunoscător experimentaților redactori Jessica Ryan şi Ben Sadock de la Oxford University Press, care au contribuit decisiv la şlefuirea versiunii finale. În plus, am primit excelente comentarii şi sugestii de la doi recenzenți anonimi şi de la numeroase alte persoane, dintre care pe unele nu le-am întâlnit niciodată. Este vorba, între alții, de Eric Alterman, Stephen Ansolabehere, Robert Art, Richard Betts, David Blagden, Risa Brooks, Michael E. Brown, Jonathan Caverley, Joseph Cirincione, Michael Desch, Louis DeScioli, Daniel Drezner, David Edelstein,

Francis Gavin, Hein Goemans, Charles Glaser, Emily Goldman, Jennifer Hochschild, Ian Hurd, Robert Jervis, Chaim Kaufmann, Christopher Layne, Keir Lieber, Eric Lorber, Carlo Masala, Nuno Monteiro, Michael O'Connor, Joseph Parent, Susan Peterson, Arnd Plagge, Eric Posner, Richard Posner, Cynthia Roberts, Lawrence Samuels, David Schwartz, Jack Snyder, Ivan Arreguin-Toft, Monica Toft, Peter Toft, Matthew Tubin, Stephen Van Evera, Abraham Wagner, Alexander Wendt şi Joel Westra. Le cer scuze tuturor celor pe care i-am omis.

Apreciez extraordinar întregul ajutor care mi-a fost oferit, întrucât altfel n-aş fi putut scrie această lucrare. Un cuvânt special de mulțumire i se cuvine lui Serge Schmemann, care m-a pus în fața subiectului şi mi-a stârnit interesul pentru el. Desigur, port întreaga responsabilitate pentru toate greşelile şi argumentele hazardate, însă le sunt dator celorlalți pentru ideile bune pe care le-ar putea conține cartea de față.

În sfârşit, aş dori să mulțumesc familiei mele, mai ales soției, Pamela, pentru că m-a încurajat să petrec departe de ea nenumăratele ore pe care le presupune realizarea unei cărți. Documentarea şi scrierea îmi făceau oricum mare plăcere, însă este mult mai uşor atunci când persoanele afectate de orarul tău de lucru îți sprijină demersul din toată inima. Dacă a venit vorba despre familie, doresc să le dedic această lucrare celor cinci copii minunați ai mei – Ann, Max, Nicholas, Julia şi David – care sunt un izvor de mândrie şi bucurie de peste trei decenii încoace.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Introducere

Principalii membri ai administrației Bush care, înainte de 19 martie 2003, au insistat din răsputeri ca Statele Unite să invadeze Irakul susțineau că erau siguri că Saddam Hussein deținea arme de distrugere în masă (ADM). Afirmațiile lor, spuneau ei, se bazau pe dovezi solide. Susținătorii războiului care nu făceau parte din administrație au reluat aceste aserțiuni, creând un cor de voci belicoase care i-a convins pe mulți americani că era esențial ca Irakul să fie dezarmat, iar Saddam – dat jos de la putere. Potrivit acestei concepții, războiul din Irak era unul necesar, nu efectul unei alegeri. Toți cei care puneau la îndoială necesitatea acestui război erau etichetați imediat fie ca împăciuitoriști, fie ca nebuni, ba riscau chiar să fie acuzați de lipsă de patriotism. Când în Irak nu s-au găsit nici un fel de arme de distrugere în masă, cei din partida războinică au trebuit să explice de ce se înșelaseră atât de grosolan. Cum a fost posibil ca atât de mulți oameni care erau atât de siguri de capacitățile militare ale lui Saddam să greșească în așa măsură?

Una dintre explicațiile oferite pentru această gafă punea vina chiar pe umerii lui Saddam, susținând că acesta ne mințise în privința deținerii armelor de distrugere în masă. Mai precis, se spune că ar fi fost foarte îngrijorat de posibilitatea ca Iranul – sau poate chiar Statele Unite – să atace Irakul, pe care Războiul din Golf din 1991, precum și sancțiunile și regimul de inspecții impuse asupra Bagdadului după acea înfrângere devastatoare, îl slăbiseră considerabil. Pentru a descuraja un atac la adresa țării sale, continuând

această versiune, Saddam a lansat informații false menite să dea de înțeles Teheranului și Washingtonului că poseda arme de distrugere în masă pe care avea să le folosească în caz de război. Misiunea lui a fost ușurată de faptul că Organizația Națiunilor Unite nu a putut stabili cu suficientă certitudine dacă el mai deținea sau nu ADM-uri, deși nu existau dovezi clare despre prezența acestor arme în Irak.

Această argumentație este expusă în Raportul Duelfer, publicat în septembrie 2004 de Iraq Survey Group, o echipă internațională alcătuită din peste o mie de membri cu sarcina de a găsi depozitele irakiene de ADM-uri, precum și infrastructura utilizată pentru fabricarea lor. În fruntea grupului se afla fostul inspector ONU pentru controlul armamentelor, Charles A. Duelfer. După ce descrie diversele amenințări cu care se confrunta Irakul, raportul afirmă: „Pentru a contracara aceste amenințări, Saddam a continuat să declare public că poseda capacitățile de distrugere în masă." Și continuă: „Deși se pare că pe la mijlocul anilor '90 Irakul nu mai deținea stocuri semnificative de ADM-uri, cerința lui Saddam de a blufa în privința capacităților de distrugere în masă a făcut ca dezvăluirea realității către comunitatea internațională, mai ales către Iran, să devină prea periculoasă."[2] George Tenet formulează aceeași teorie în memoriile sale, *At the Center of the Storm*. El scrie: „Anterior nu fusese nici o țară care să nu posede asemenea arme, dar să pretindă că le are. [...] Înainte de război, nu ne-am dat seama că *el* blufa."[3]

Dincolo de aceste afirmații, nu există dovezi publice cum că Saddam ar fi încercat să convingă întreaga lume de faptul că Irakul deținea arme de distrugere în masă. Raportul Duelfer, de exemplu, nu oferă nici o dovadă în sprijinul acuzației referitoare la cacealmaua liderului irakian. Acuzația nu este, în realitate, decât o aserțiune pe care autorii raportului nu o susțin cu fapte. Într-adevăr, raportul însuși prezintă dovezi care pun sub semnul întrebării teoria inițială. El consemnează că „Saddam nu a discutat niciodată despre folosirea înșelătoriei ca politică de stat" și că,

potrivit unuia dintre adjuncții săi de încredere, el „nu a dezvăluit că păcălea întreaga lume cu privire la prezența armelor de distrugere în masă."[4] Lucru deloc surprinzător, de vreme ce nu există dovezi că el ar fi înșelat restul lumii. De fapt, Saddam a afirmat în mai multe rânduri că nu avea arme de distrugere în masă, rostind adevărul.[5]

Pe de altă parte, administrația Bush a spus patru minciuni de maximă importanță înaintea războiului din Irak. Toate vor fi discutate în amănunt mai jos, însă le voi rezuma aici. Unele personalități de prim-rang din administrație au pretins că știau cu certitudine că Irakul poseda arme de distrugere în masă. De asemenea, respectivii au mințit atunci când au declarat că aveau dovezi incontestabile privind strânsa alianță dintre Saddam și Osama bin Laden, precum și când, prin afirmațiile lor, au sugerat că Saddam era întrucâtva răspunzător pentru atentatele contra Statelor Unite de la 11 septembrie 2001. În sfârșit, diverși membri ai administrației, inclusiv președintele Bush însuși, au pretins că erau încă deschiși către soluționarea pașnică a disputei lor cu Saddam, când, în realitate, hotărârea de a declanșa războiul fusese deja luată.

Pe scurt, Saddam a spus adevărul despre capacitățile sale de distrugere în masă înainte de războiul din Irak din 2003, pe când personalitățile de la vârful administrației Bush au mințit în privința cunoștințelor lor pe această temă. Au mai mințit și în alte chestiuni importante. Acest comportament al celor două părți le poate părea surprinzător, ba chiar șocant unor cititori. Cel puțin, s-ar crede că este un caz extrem de neobișnuit. Această concluzie ar fi însă greșită. Ambele părți au acționat în moduri ce respectă linia principalelor constatări ale cărții de față. Mai precis, liderii nu mint foarte frecvent față de alte țări, dar sunt înclinați să-și mintă propriul popor. Voi da explicații în cele ce urmează.

Deși minciuna este privită în general ca un comportament condamnabil în viața de zi cu zi, ea este acceptabilă

în politica internațională deoarece liderii au uneori motive strategice solide pentru a minți alte țări și chiar propriii cetățeni. Cu toate acestea, statele nu se mint prea mult unele pe celelalte. Când am început acest studiu, mă așteptam să găsesc dovezi din belșug cu privire la oameni de stat și diplomați care se mint reciproc. Ipoteza s-a vădit însă greșită. În schimb, a trebuit să fac eforturi mari pentru a găsi cazurile de minciuni internaționale pe care le voi discuta în cartea de față. Liderii mint alte țări cu unele prilejuri, însă mult mai rar decât s-ar crede. De aceea, nu este surprinzător că Saddam Hussein n-a mințit referitor la armele sale de distrugere în masă înaintea războiului din Irak, dar asta nu înseamnă că în alte împrejurări n-ar fi mințit.

Mai mult, liderii par să fie mai susceptibili în a-și minți propriul popor decât omologii din alte state cu privire la chestiunile de politică externă. Lucrul acesta este, cu siguranță, valabil în cazul democrațiilor cu politici externe ambițioase care sunt înclinate să inițieze războaie la alegere, adică atunci când țara lor nu se confruntă cu un pericol iminent la adresa intereselor sale vitale care să poată fi contracarat numai prin forță. Evident, această descriere se potrivește Statelor Unite din ultimii șaptezeci de ani și nu e de mirare că în acest interval președinții americani le-au spus concetățenilor lor numeroase minciuni legate de politica externă. Astfel, nu e surprinzător că unele personalități de frunte ale administrației Bush - inclusiv președintele însuși - au mințit poporul american în perioada premergătoare războiului din Irak. Bush mergea pe urmele unor predecesori iluștri de felul lui Franklin D. Roosevelt, care a mințit în 1941 cu privire la un incident naval pentru a implica Statele Unite în Al Doilea Război Mondial, sau Lyndon B. Johnson, care în vara anului 1964 a mințit referitor la evenimentele din Golful Tonkin pentru a obține sprijinul Congresului în vederea declanșării războiului cu Vietnamul de Nord.

Este important de subliniat că președintele sau locotenenții săi n-au mințit în nici una dintre aceste situații pen-

tru a obține un câștig personal meschin. Ei credeau că acționează în numele interesului național american, ceea ce nu înseamnă că au procedat cu înțelepciune de fiecare dată. Realitatea este însă că liderii au bune motive strategice pentru a minți deopotrivă față de propria opinie publică și față de alte țări. Această logică pragmatică transcende aproape întotdeauna interdicțiile bine cunoscute și larg acceptate referitoare la minciună. Într-adevăr, conducătorii socotesc uneori că au datoria morală de a minți pentru a-și proteja țara. Liderii nu mint întotdeauna cu privire la politica externă, desigur, însă cu unele prilejuri spun ori sugerează lucruri despre care știu că nu sunt adevărate. De obicei, cetățenii nu-i pedepsesc pentru înșelătorie decât dacă rezultatele finale sunt proaste. Este clar că liderii și opinia publică din țările lor cred că minciuna constituie o parte integrantă a relațiilor internaționale.

În politica internă însă, minciuna este considerată îndeobște un lucru rău, cu excepția unor împrejurări aparte, ca atunci când niște persoane particulare negociază prețul la care să vândă sau să cumpere o casă ori când trebuie ocrotit un nevinovat ce riscă să fie supus maltratărilor. Majoritatea oamenilor privesc drept permisibile „minciunile albe" pe care prietenii și le spun unii altora – ca atunci când invitații la cină laudă un fel de mâncare ratat sau când părinții le ascund adevărul copiilor pentru a-i proteja. La urma urmelor, aceste tipuri de minciuni au mize mici și sunt rostite spre binele altei persoane.[6] Este vorba de minciuni altruiste. Per ansamblu însă, se consideră că minciuna are un efect corupător asupra oamenilor și societății în care trăiesc aceștia. Prin urmare, nu trebuie să ne mire faptul că indivizii spun adesea adevărul chiar și atunci când nu este în interesul lor material.[7] Nu vom nega însă că în fiecare societate există doze considerabile de minciună de tipul inacceptabil. Totuși, cu cât acestea sunt mai mici, cu atât mai bine.[8] Astfel, este întru totul logic ca minciuna să fie stigmatizată și descurajată pe plan intern.

Există o explicație simplă pentru aceste atitudini diferite față de minciuna internă și cea internațională. Cea mai înaltă obligație a unui lider este să asigure supraviețuirea țării sale. Statele funcționează însă într-un sistem anarhic în care nu există o autoritate superioară căreia să i se adreseze dacă sunt amenințate grav de un alt stat. În lumea dură a politicii internaționale nu există un număr de urgență la care să sunăm dacă un stat ajunge la ananghie, și chiar dacă ar fi, nu s-ar afla nimeni la capătul celălalt al firului. Așadar, liderii și opinia lor publică înțeleg că statele funcționează într-o lume în care fiecare trebuie să se ajute singur și să facă tot ce e necesar pentru a-și asigura propria securitate. Dacă asta înseamnă să mintă și să trișeze, așa să fie. Cu alte cuvinte, politica internațională tinde să fie un domeniu în care regulile sunt încălcate adesea fără prea mari consecințe. De aici nu rezultă că liderii sunt entuziaști când fac o declarație falsă, după cum nu trebuie negat că mulți ar prefera ca sfera internațională să fie guvernată de un set bine definit de principii morale. Lucrul acesta nu este însă fezabil în lipsa unui suveran comun care să asigure punerea lor în aplicare.

Spre deosebire de sistemul internațional, structura unui stat este ierarhică, nu anarhică.[9] Într-un stat bine orânduit, există o autoritate superioară – statul însuși – căruia indivizii i se pot adresa pentru a obține protecție. Prin urmare, stimulentele în favoarea trișării și minciunii care se manifestă în relațiile dintre state nu li se aplică, de obicei, persoanelor individuale dintr-un stat. Dimpotrivă, se poate demonstra că minciuna pe scară largă amenință viața internă a unui stat, în primul rând din motive utilitariste, întrucât este dificil ca un stat să funcționeze eficient atunci când oamenii se mint tot timpul unii pe alții. Se pot aduce și argumente morale împotriva minciunii în interiorul granițelor unui stat, deoarece acolo există o comunitate bine definită, ceea ce nu se poate spune și despre politica internațională. Thomas Hobbes a exprimat această chestiune

succint în scrierea sa clasică, *Leviathan:* „Înainte ca Dreptatea și Nedreptatea să poată avea loc, trebuie să existe o Putere constrângătoare care să-i oblige pe toți oamenii, în egală măsură, să-și îndeplinească Legămintele... Acolo unde nu există Republică, nimic nu este Nedrept."[10]

Minciuna este, în mod evident, o formă de înșelătorie, dar nu orice înșelătorie este o minciună. Mai sunt și alte două tipuri de înșelătorie: disimularea și interpretarea părtinitoare. Spre deosebire de minciună, nici una nu implică formularea unei afirmații false ori spunerea unei povești cu o concluzie eronată. Disimularea și interpretarea părtinitoare nu sunt însă același lucru cu spunerea adevărului.

Aceste două tipuri de înșelătorie sunt omniprezente în viața cotidiană și nu stârnesc protestele nimănui.[11] De exemplu, unei persoane care susține un interviu de angajare i se permite să-și prezinte povestea vieții în așa fel încât să apară în cea mai favorabilă lumină cu putință. Respectivul este liber să omită informații din curriculum vitae după cum socotește de cuviință.[12] Politica, la rândul ei, este un sol deosebit de fertil pentru disimulare și interpretările părtinitoare. Un președinte poate vorbi despre situația economiei americane în așa fel încât să accentueze tendințele pozitive și să le minimalizeze ori chiar să le ignore pe cele negative, pe când un critic din partidul de opoziție poate foarte bine să procedeze invers. Nici unuia nu i se îngăduie însă minciuna în sprijinul propriei cauze. Dimpotrivă, cariera celor care sunt prinși cu astfel de practici are mult de suferit.

Nu la fel stau lucrurile atunci când miza este reprezentată de o problemă de politică externă. Oamenii de stat și diplomații sunt rareori pedepsiți pentru minciună, mai ales dacă au mințit alte țări. Probabil că singurele excepții de la regulă se referă la cazurile în care se află că un lider și-a mințit concetățenii despre niște demersuri care au eșuat, dăunând vizibil interesului național. Chiar și aici însă, principalul motiv pentru care un lider și-ar atrage mânia opiniei publice este eșecul politicii respective, nu faptul că

a mințit. Tocmai de aceea, un lider despre care se descoperă că și-a mințit poporul cu privire la o anumită măsură nu va plăti un preț politic prea mare dacă aceasta funcționează conform planului. Când vine vorba de politica externă, succesul scuză minciuna, sau cel puțin o face tolerabilă.

Pe scurt, disimularea și interpretarea părtinitoare sunt considerate în general ca niște forme legitime de comportament atât în politica internă, cât și în cea internațională. Minciuna este însă cu totul altceva.[13] Este socotită un comportament inacceptabil în majoritatea aspectelor vieții, cu excepția politicii internaționale, unde este privită îndeobște ca regretabilă, dar uneori necesară.

Misiunea de îndeplinit

Există o literatură consistentă despre minciună, însă foarte puține lucrări se ocupă explicit cu minciuna din politica internațională. O excepție notabilă este reprezentată de cartea lui Eric Alterman, *When Presidents Lie: A History of Official Deception and Its Consequences*, care oferă o relatare excelentă despre minciunile președinților din ultimii șaptezeci de ani.[14] Totuși, Alterman nu este un specialist în științele sociale și nu încearcă să teoretizeze pe tema minciunilor internaționale, după cum nu a făcut-o nimeni altcineva. S-ar putea răspunde că există numeroase studii despre înșelătoriile practicate de state. Deși este adevărat, literatura respectivă nu face deosebirea între disimulare, minciună și interpretarea părtinitoare și, fapt mai important, nici o lucrare nu se concentrează asupra minciunii și nu încearcă să formuleze argumente generale despre acest comportament anume. Scopul cărții de față este să umple acest gol prezentând o teorie a minciunii internaționale, nu a conceptului mai larg de înșelăciune.

La nivelul cel mai general, minciuna poate fi privită fie dintr-o perspectivă absolutistă, fie dintr-una utilitaristă. Absolutiștii de felul lui Immanuel Kant sau Augustin afirmă

că minciuna este întotdeauna rea şi nu are aproape nici un efect pozitiv. În opinia lui Kant, minciuna constituie „cea mai mare încălcare a îndatoririi omului faţă de sine însuşi."[15] Utilitariştii, pe de altă parte, cred că uneori minciuna se justifică, deoarece slujeşte unui scop social util, însă alteori nu este cazul. Este esenţial să se stabilească în ce moment şi din ce motiv minciuna are o utilitate pozitivă.

Eu tratez minciuna internaţională dintr-o perspectivă strict utilitaristă, în principal pentru că există motive convingătoare în acest sens şi, fapt deloc surprinzător, se găsesc numeroase exemple în decursul istoriei. Mulţi oameni sunt de părere că în politica internaţională există împrejurări în care merită să minţi. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie trecută cu vederea însemnătatea dimensiunilor morale ale fenomenului. Totuşi, această misiune implică o categorie diferită de calcule şi considerente, care se află în afara orizontului cărţii de faţă.

În general, liderii spun minciuni internaţionale din două motive distincte. Ei pot minţi în numele interesului naţional. Acestea sunt *minciuni strategice* pe care conducătorii le rostesc pentru a-şi ajuta ţara să supravieţuiască în tumultul relaţiilor interstatale. De asemenea, liderii pot spune *minciuni egoiste*, care au prea puţin de-a face cu *raison d'État*, ci vizează protejarea intereselor lor personale ori ale prietenilor lor. Pe mine mă preocupă minciunile pe care le folosesc liderii spre binele colectivităţii, nu în scopuri egoiste. Prin urmare, atunci când folosesc sintagma „minciuni internaţionale" mă refer la cele strategice, nu la cele egoiste.

Analiza ce urmează este construită în jurul a patru întrebări. În primul rând, care sunt diferitele tipuri de minciuni internaţionale pe care le rostesc liderii? În al doilea rând, de ce mint aceştia? Care este logica strategică din spatele fiecărui tip de minciună? Mai precis, care sunt potenţialele beneficii ale minciunii care îi fac pe lideri să recurgă la acest comportament dezgustător, dacă nu chiar nociv? În al treilea rând, care sunt împrejurările ce fac mai probabil fiecare tip de minciună? În al patrulea rând, care sunt

costurile potențiale ale minciunii pentru politica internă a statului, precum și pentru politica sa externă? Cu alte cuvinte, care este dezavantajul utilizării minciunilor internaționale? Așadar, iau în considerare atât beneficiile, cât și costurile diverselor categorii de minciuni pe care oamenii de stat și diplomații și le adresează atât reciproc, cât și către opinia publică internă. Nu mă voi referi însă la o chestiune importantă, anume în ce condiții este probabil ca fiecare tip de minciună să-și atingă efectul scontat, în principal pentru că nu am reușit să găsesc un răspuns satisfăcător.

Voi încerca să abordez aceste chestiuni oferind niște cadre analitice simple care se inspiră atât din literatura teoretică a relațiilor internaționale, cât și din numeroasele lucrări despre minciună. Am făcut tot posibilul ca argumentele mele să fie solide din punct de vedere logic și am găsit dovezi istorice pentru a le ilustra. Cu toate acestea, nu-mi testez diversele afirmații aducând în sprijinul lor dovezi în mod sistematic. Acest demers ar depăși orizontul cărții de față, a cărei menire principală este să furnizeze un model teoretic de reflecție. Sper că alți cercetători vor verifica sistematic unele dintre argumentele prezentate în paginile următoare.

Principalele argumente și foaia de parcurs

În analiza ce urmează voi formula numeroase aserțiuni, dintre care ies în evidență cinci. În primul rând, minciuna internațională îmbracă diverse forme, dar cea mai importantă distincție este aceea dintre minciunile pe care și le spun statele unele altora și cele pe care le adresează liderii propriilor cetățeni.

În al doilea rând, conducătorii spun de obicei minciuni internaționale din rațiuni strategice justificate, nu pentru că ar fi lași ori corupți. Nu vreau să fiu înțeles greșit, eu nu afirm că minciuna este o mare virtute și că abundența minciunilor în sfera internațională este mai bună decât

lipsa acestora. Spun doar că minciuna este, câteodată, un instrument politic util într-o lume primejdioasă. Într-adevăr, sunt situaţii în care un lider poate rosti o „minciună nobilă", cum o numea Platon. De exemplu, preşedintele Franklin Roosevelt i-a minţit pe americani în privinţa atacului german asupra navei *Greer* din august 1941. El încerca să implice Statele Unite în Al Doilea Război Mondial contra Germaniei naziste, care în acel moment părea pe cale să cucerească întreaga Europă. Obiectivul lui Roosevelt era corect, iar minciuna sa a fost adecvată în această situaţie.

În al treilea rând, dacă minciuna dintre state este o constantă a politicii internaţionale, ea nu constituie o banalitate. În discuţia de mai jos referitoare la minciunile interstatale, voi descrie câteva cazuri în care liderii unui stat au minţit un alt stat. Exemplele acestea nu le-am găsit însă cu uşurinţă. Am fost surprins mai ales de dificultatea cu care am identificat situaţii în care statele au încercat să blufeze în cursul negocierilor.[16] De fapt, se pare că liderii sunt mai susceptibili de a-şi minţi propriul popor decât un stat rival. Lucrul acesta este valabil mai ales pentru democraţiile autentice de felul Statelor Unite.

În al patrulea rând, cele mai periculoase tipuri de minciuni internaţionale sunt acelea pe care liderii le adresează propriilor cetăţeni. În plus, ele au o probabilitate mai mare de a corupe viaţa politică şi socială internă, cu numeroase consecinţe dăunătoare pentru viaţa de zi cu zi.

În al cincilea rând, pentru că Statele Unite sunt atât de puternice şi atât de profund angajate pe întregul mapamond, conducătorii de la Washington se confruntă adesea cu situaţii în care există motive extrem de solide pentru a minţi fie alte state, fie poporul american. Aceasta este o problemă ce stârneşte îngrijorare, de vreme ce minciunile internaţionale pot avea consecinţe negative grave, mai cu seamă pentru o democraţie ca aceea a Statelor Unite.

Conţinutul cărţii este structurat pe nouă capitole. Voi începe prin a defini minciuna şi alte două forme de înşelătorie: disimularea şi interpretarea părtinitoare. Capitolul

următor detaliază un inventar al minciunilor internaționale. Deosebesc între minciunile strategice și cele egoiste și explic de ce voi pune accentul pe primele. În următoarele cinci capitole voi investiga în amănunt diversele tipuri de minciuni strategice. Voi expune logica de la baza fiecărui tip și condițiile în care este mai probabil să aibă loc. În penultimul capitol voi trata potențialele capcane ale minciunilor internaționale. Voi stabili tipurile care sunt cele mai susceptibile de a se repercuta asupra statului de origine și de a-i submina politica externă, respectiv cele care riscă să provoace daune pe frontul intern. Voi conchide cu o scurtă analiză despre ceea ce înseamnă toate acestea pentru politica externă americană și pentru Statele Unite în general.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY

Capitolul I

Ce este minciuna?

Înainte de a defini minciuna, interpretarea părtinitoare şi disimularea, ar fi logic să definim înşelătoria, categoria generală care include cele trei comportamente, precum şi spunerea adevărului, care este diametral opusă înşelătoriei.

Spunerea adevărului constă în aceea că un individ se străduieşte din toate puterile să prezinte faptele reale şi să le nareze într-un mod sincer şi onest. Invariabil, fiecare persoană are o cunoaştere limitată asupra detaliilor unui caz şi posedă nişte opinii în privinţa acestuia. De asemenea, memoria poate juca feste, astfel că este imposibil ca acela care povesteşte să cuprindă toate faptele petrecute. Esenţial este însă că acela care spune adevărul face eforturi importante pentru a-şi depăşi opiniile personale sau interesele egoiste şi a relata evenimentele relevante cât mai obiectiv cu putinţă. *Înşelătoria*, în schimb, constă în faptul că un individ ia intenţionat măsuri pentru a-i împiedica pe ceilalţi să cunoască întregul adevăr – aşa cum îl înţelege persoana respectivă – despre o anumită chestiune. Cu alte cuvinte, scopul deliberat este să nu ofere o descriere francă şi cuprinzătoare a evenimentelor.

Minciuna apare atunci când o persoană face o afirmaţie despre care ştie sau bănuieşte că este falsă în speranţa că ceilalţi o vor socoti adevărată. Minciuna este o acţiune pozitivă menită să înşele publicul-ţintă. Ea poate implica inventarea unor fapte despre care respectivul ştie că sunt false ori negarea altora despre care ştie că sunt adevărate. Minciuna nu se referă însă doar la valoarea de adevăr a anumitor

fapte. Ea poate presupune şi ordonarea cu rea intenţie a unor fapte pentru a construi o poveste fictivă. Mai precis, o persoană minte atunci când foloseşte fapte – chiar şi fapte reale – pentru a sugera că un lucru este adevărat, cu toate că ştie că nu este.[17] În astfel de cazuri, mincinosul îl îndrumă deliberat pe ascultător spre o concluzie falsă, fără a formula explicit acea concluzie.[18]

Fără îndoială, există întotdeauna posibilitatea ca o persoană care crede că minte să aibă informaţii greşite şi, de fapt, să rostească adevărul. Şi contrariul ar putea fi valabil: cineva care crede că spune adevărul ar putea fi greşit informat. Problema aceasta este însă irelevantă din punctul meu de vedere, deoarece mă interesează să stabilesc dacă o persoană este sinceră – spune o poveste sau prezintă fapte pe care le socoteşte adevărate – şi nu dacă, la final, se va dovedi că a avut sau nu dreptate în privinţa evenimentelor respective. Pe scurt, preocuparea mea este sinceritatea, nu adevărul.[19]

Interpretarea părtinitoare este diferită de minciună, deşi în unele cazuri deosebirea este greu de făcut. Se referă la situaţia în care o persoană ce face o relatare scoate în evidenţă anumite fapte şi le pune în legătură în moduri care o avantajează în timp ce minimalizează ori ignoră faptele neconvenabile. Interpretarea părtinitoare dă faptelor o asemenea turnură încât să-i permită autorului să spună o poveste care îi este favorabilă. Totul ţine de accentuarea, respectiv plasarea într-un con de umbră a anumitor fapte pentru a prezenta o persoană într-o lumină pozitivă. În cazul interpretării părtinitoare nu se face nici o tentativă de a oferi o relatare absolut precisă a evenimentelor. Povestea de bază este distorsionată, dar faptele nu sunt asamblate astfel încât să constituie o naraţiune falsă, întrucât ar fi vorba pur şi simplu de o minciună. Interpretarea părtinitoare este o exagerare sau distorsiune, nu un abuz. Tiger Woods a surprins esenţa acestei forme de comportament atunci când, în 2000, i-a declarat unui reporter de la *Sports*

Illustrated: „Am învăţat că poţi spune adevărul întotdeauna, dar nu eşti obligat să spui întregul adevăr."[20]

Ceea ce se întâmplă de obicei într-o sală de judecată din Statele Unite este ilustrativ pentru diferenţa dintre minciună şi interpretarea părtinitoare. Atunci când un martor este chemat la bară, i se cere să jure că va spune „adevărul, întregul adevăr şi numai adevărul", după care i se pun nişte întrebări la care trebuie să răspundă sincer. Respectivul ar putea minţi, dar elementul esenţial este acela că legea îi cere să spună ceea ce crede el că ar fi adevărul. Avocaţii acuzării şi apărării, pe de o parte, sunt interesaţi în primul rând să câştige cazul pentru clienţii lor, nu să stabilească întregul adevăr referitor la chestiunea în dispută. Prin urmare, fiecare face o pledoarie de deschidere şi una de final în care interpretează datele cazului în aşa fel încât să-şi plaseze clientul într-o lumină cât mai favorabilă. Avocaţii celor două părţi spun întotdeauna două poveşti diferite, dar nici unul nu are dreptul să mintă. Asociaţia Americană a Barourilor, de exemplu, prevede în regulamentul său de conduită că „un avocat nu va face, cu bună ştiinţă, o afirmaţie falsă *de facto* sau *de jure* în faţa unui tribunal."[21] Pe de altă parte, interpretarea părtinitoare nu este doar îngăduită, ci constituie practica de zi cu zi a avocaţilor în sprijinul clienţilor lor.

Al treilea tip de înşelătorie este *disimularea,* presupunând ascunderea unor informaţii ce ar putea submina ori slăbi poziţia unei persoane. În aceste cazuri, individul pur şi simplu trece sub tăcere dovezile, deoarece vrea să le ascundă de ceilalţi. Desigur, dacă i se pune o întrebare pe tema respectivă şi el minte pentru a disimula informaţiile, comportamentul său corespunde definiţiei pe care am dat-o eu minciunii. Un bun exemplu de disimulare este decizia administraţiei Bush de a nu comunica opiniei publice înainte de începutul războiului din Irak, în martie 2003, că două personalităţi de frunte ale Al Qaeda – Khalid Sheikh Muhammed şi Abu Zabaydeh – le spuseseră separat anchetatorilor americani că Osama bin Laden intenţionase să-i

propună lui Saddam Hussein o alianță împotriva Statelor Unite, însă ulterior se răzgândise.[22] Dacă datele acestea ar fi fost făcute publice, ele ar fi subminat afirmația administrației Bush potrivit căreia bin Laden şi Saddam colaborau, un element important pentru a câştiga sprijinul cetățenilor şi al Congresului în favoarea războiului. Acest comportament a fost, cu siguranță, înşelător, dar nu însemna rostirea unei minciuni, cel puțin nu conform definiției mele, deoarece nu implica luarea de măsuri active pentru a păcăli pe cineva.[23] Pe scurt, atunci când o persoană denaturează o relatare sau ascunde nişte fapte, nu minte, dar nici nu este pe deplin sinceră.

Aşa cum am subliniat, rostirea de minciuni este socotită un comportament deplorabil, pe când majoritatea oamenilor par să creadă că este acceptabil să denatureze faptele şi să le disimuleze, chiar dacă aceste gesturi sunt menite să înşele. Un motiv posibil pentru această diferență este acela că este mai greu să detectezi minciuna şi să te fereşti de ea decât în cazul disimulării sau interpretării părtinitoare. Mincinoşii fac afirmații false îngrijindu-se să nu trezească suspiciuni cu privire la valoarea de adevăr a spuselor lor. Mincinoşii talentați expun aserțiuni false cu un aer de certitudine care împiedică publicul vizat să-şi dea seama că este dus de nas.

În cazul interpretării părtinitoare însă, ascultătorii au şanse mult mai mari să priceapă că nu li se prezintă un tablou complet şi precis, astfel că ulterior vor încerca să identifice elementele care lipsesc din narațiune. Mai exact, publicul-țintă poate să compare motivațiile celui care oferă această interpretare cu modul în care face el relatarea, de pildă ce a lăsat deoparte, ce a scos în evidență şi ce a trecut în planul al doilea. Dacă există temeiuri pentru a nutri suspiciuni față de narațiunea respectivă, ascultătorii pot să-i ceară autorului informații suplimentare, să întreprindă cercetări independente ori să le dea cuvântul susținătorilor unor versiuni contrare, care de obicei nu sunt greu de găsit în problemele de politică externă.

Publicul ar trebui, de asemenea, să se poată apăra destul de uşor de disimulare. În particular, el poate întreba dacă există informaţii disponibile despre anumite aspecte ale chestiunii discutate şi se va aştepta să i se spună adevărul. Este foarte posibil însă ca ascultătorii să nu cunoască toate elementele care i-ar permite o investigaţie cuprinzătoare. La urma urmelor, uneori nu ştim ce nu ştim, prin urmare nu ştim ce întrebări să punem.

Pentru a întări ideea că minciuna este considerată ruşinoasă deoarece este atât de greu detectabilă, să ne gândim la unul dintre puţinele compartimente ale vieţii noastre cotidiene în care este acceptabil să mințim: negocierile comerciale în cursul cărora cumpărătorii şi vânzătorii încearcă să se pună de acord asupra preţului. Să luăm, de pildă un caz în care două persoane negociază pe seama unei maşini sau a unei case. Fiecare are dreptul să mintă cu privire la „preţul de rezervă", deasupra sau dedesubtul căruia nu ar mai accepta să cumpere, respectiv să vândă. Ambele părți înțeleg că minciuna – eufemismul este bluful – face parte din joc; astfel, nici una nu obține un avantaj necinstit atunci când minte referitor la preţul de vânzare sau de cumpărare. În esență, este vorba de o luptă dreaptă în care nici o parte nu poate pretinde că a fost păcălită de cealaltă.

Fapt deloc surprinzător, minciuna privind preţul de rezervă în negocierile de afaceri nu este stigmatizată. Se poate argumenta chiar că acest tip de bluf nu este minciună, deoarece, pentru a-l cita pe politicianul britanic Henry Taylor, „un neadevăr încetează să mai fie un neadevăr atunci când toate părțile înțeleg că nu este de aşteptat ca adevărul să fie rostit."[24] Eu resping însă această logică, întrucât deopotrivă vânzătorul şi cumpărătorul spun neadevăruri care sunt menite să înşele cealaltă parte, iar aceasta este esența minciunii.

În concluzie, minciuna, interpretarea părtinitoare şi ascunderea informaţiei sunt toate forme ale înşelătoriei şi toate trei pot fi puse în contrast cu rostirea adevărului. Discuția ce urmează se concentrează asupra modului în care

sunt folosite minciunile pentru a înşela celelalte părţi în domeniul politicii externe. În practică însă, campaniile de înşelare implică de fiecare dată, pe lângă minciună, şi interpretarea părtinitoare şi disimularea. De fapt, ţinând cont de oprobriul asociat celor mai multe tipuri de minciună, liderii care cred că au motive solide să înşele alt stat ori propria opinie publică preferă de obicei să recurgă la interpretarea părtinitoare şi la disimulare. Nimeni nu vrea să fie numit mincinos, chiar dacă la mijloc este o cauză bună. Această preferinţă este întărită de faptul că adesea este greu să minţi fără a fi prins asupra faptului. Desigur, în unele situaţii liderii conchid că nu au de ales şi trebuie să mintă pentru ţara lor, iar împrejurările le-o permit. Totuşi, minciuna este de obicei ultima opţiune pentru liderii implicaţi într-un act de înşelătorie.

Să analizăm acum diversele tipuri de minciuni care sunt rostite în politica internaţională.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al II-lea

Inventarul minciunilor internaționale

În sfera politicii externe, liderii pot spune șapte tipuri diferite de minciuni. Fiecare slujește unui scop anume, deși o singură minciună poate servi mai multe obiective. De exemplu, o minciună despre o amenințare externă pe care un lider le-o spune concetățenilor săi ca să obțină sprijinul opiniei publice pentru contracararea amenințării respective (înfricoșarea) poate contribui și la ațâțarea naționalismului pe plan intern prin punerea adversarului într-o lumină foarte proastă (mitizarea naționalistă). Acest tip de minciună este direcționat spre populația din țara decidentului, însă minciunile pot viza și statele rivale, precum și aliații. Oricum, o minciună orientată spre unul dintre aceste grupuri le va atinge invariabil și pe celelalte, cu posibile consecințe pozitive sau negative.

Minciunile interstatale vizează direct alte țări fie în scopul de a obține un avantaj strategic în raport cu acestea, fie pentru a le împiedica să obțină ele un asemenea avantaj. Acest timp de minciună este îndreptat de obicei spre statele rivale, dar se întâmplă și ca aliații să se mintă între ei. Liderii care practică minciuna interstatală ajung până la urmă să-și înșele propriul popor, deși nu acesta este publicul vizat.

Înfricoșarea se produce atunci când un lider își minte propriul popor cu privire la o amenințare de politică externă pe care acesta din urmă pare să n-o perceapă ori s-o estimeze corect. Scopul este de a motiva opinia publică să ia amenințarea în serios și să facă sacrificiile necesare

pentru a o contracara. Liderii nu stârnesc frica pentru că sunt răi ori urmăresc câştiguri personale, ci pentru că sunt convinşi că supralicitarea unei ameninţări anume slujeşte interesului naţional.

Disimulările strategice sunt minciuni menite să ascundă de populaţie, şi uneori de alte ţări, fie politicile eşuate, fie politicile controversate. Liderii nu rostesc aceste minciuni pentru a-i proteja pe incompetenţii care şi-au făcut prost treaba sau pentru a ascunde politicile nesăbuite - deşi aceasta poate fi o consecinţă involuntară. În schimb, obiectivul este acela de a feri ţara. De exemplu, minţirea opiniei publice în privinţa incompetenţei armatei pe timp de război este uneori importantă pentru menţinerea solidarităţii pe plan intern, care poate însemna pragul dintre înfrângere şi victorie.

Mitizarea naţionalistă constă în minţirea cetăţenilor pe tema trecutului ţării.[25] În esenţă, liderii spun o poveste în care „noi" avem întotdeauna dreptate şi „celălalt" greşeşte întotdeauna. Elitele neagă faptul că naţiunea sau grupul lor etnic ar fi făcut anumite lucruri ori pretind în mod fals că a întreprins altele. Desigur, aceste elite exprimă o mulţime similară de minciuni despre adversari. Scopul este acela de a crea un puternic sentiment al identităţii de grup în rândul populaţiei, fiindcă acesta este necesar pentru construirea şi menţinerea unui stat-naţiune viabil şi pentru motivarea cetăţenilor să lupte în numele patriei. Aceste mituri ajută uneori statele să capete legitimitate în raport cu alte state.

Minciunile liberale vizează disimularea comportamentului statului atunci când intră în contradicţie cu vastul ansamblu de norme liberale care este acceptat pe scară largă la nivel mondial şi codificat în dreptul internaţional. Ţările de toate categoriile, inclusiv democraţiile liberale, se poartă uneori cu brutalitate faţă de alte state sau încheie alianţe cu regimuri odioase. Când se întâmplă acest lucru, conducătorii unui stat obişnuiesc să inventeze o poveste pentru

propriul popor – sau pentru restul lumii – încercând să-şi mascheze acţiunile neliberale cu o retorică idealistă.

Imperialismul social se manifestă atunci când liderii mint referitor la o altă ţară cu scopul de a-şi promova fie interesele economice ori politice proprii, fie pe acelea ale unei anumite clase sociale sau ale unui grup de interese. Obiectivul este de a distrage atenţia opiniei publice de la problemele ori controversele interne în aşa fel încât să avantajeze o pătură îngustă a societăţii, nu bunăstarea generală. De exemplu, conducătorii ar putea încerca să-şi consolideze puterea exagerând o ameninţare şi stârnind teama cetăţenilor, fapt care-i va împinge pe aceştia să se ralieze regimului.

Disimulările josnice sunt cazurile în care liderii mint cu privire la gafele sau politicile lor eşuate din motive personale. Scopul lor principal este să se protejeze pe ei sau pe prietenii lor de pedeapsa binemeritată.[26] Acest tip de minciună nu este menit să favorizeze marele public, spre deosebire de disimularea strategică. Totuşi, cum disimulările strategice ajung de obicei să-i protejeze pe incompetenţi, uneori este dificil să se facă deosebirea între aceste două categorii de disimulări.

Aceste şapte varietăţi de ocolire sau ascundere a adevărului acoperă practic universul minciunilor internaţionale.[27] Discuţia ce urmează se va concentra însă asupra minciunilor rostite în slujba interesului naţional. Aceste minciuni strategice aduc beneficii colectivităţii, spre deosebire de minciunile egoiste, care favorizează un individ anume sau un grup de indivizi. În practică, înseamnă că nu se vor mai menţiona nici imperialismul social, nici disimulările josnice.

Aceste două categorii sunt omise deoarece nu au o justificare strategică solidă. Evident, ştim de ce indivizii spun astfel de minciuni, dar nimeni nu poate susţine că sunt forme legitime de comportament. Dimpotrivă, majoritatea observatorilor le condamnă, nu numai pentru că au o influenţă corupătoare asupra vieţii politice, ci şi pentru că pun

în pericol interesul național. Pe scurt, imperialismul social și disimulările josnice nu au o valoare socială pozitivă.

Minciunile strategice sunt o chestiune cu totul diferită. Ele vizează sporirea bunăstării generale și, de obicei, au măcar un strop de legitimitate. În esență, minciunile strategice pot ajuta o țară, deși întotdeauna există posibilitatea să facă mai mult rău decât bine. Aici vom avea în atenție cele cinci tipuri descrise mai sus: minciunile interstatale, înfricoșarea, disimulările strategice, mitizarea naționalistă și minciunile liberale. Pe lângă faptul că voi descrie amănunțit fiecare tip, îi voi expune relațiile de cauzalitate și voi explica în ce situații are șanse mai mari sau mai mici să se producă. Altfel spus, voi explica de ce și când se manifestă aceste categorii diferite de minciuni internaționale.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al III-lea

Minciunile dintre state

Sir Henry Wotton, diplomatul britanic din secolul al XVII-lea, remarca odată că un ambasador este „un om cinstit trimis în străinătate să mintă pentru binele țării sale."[28] Acest comentariu surprinde cu acuratețe faptul că statele se mint reciproc deoarece cred că minciuna servește interesul național. Remarca lui Wotton poate induce însă în eroare, sugerând că diplomații și oamenii de stat își petrec mare parte din timp mințindu-se unii pe alții. În realitate, liderii politici și reprezentanții diplomatici își spun adevărul de mult mai multe ori decât se mint. Chiar și atunci când vor să se înșele reciproc, recurg la disimulare mult mai frecvent decât la minciunile fățișe. După cum știu foarte bine toți cercetătorii relațiilor internaționale, păstrarea secretului este o abordare consacrată pentru dezvoltarea de arme și strategii care pot conferi unei țări un avantaj față de rivalele sale.

Care este fundamentul acestor afirmații? Așa cum consemnam anterior, nu-mi verific argumentele examinându-le sistematic în lumina datelor istorice. De fapt, nu sunt sigur că se poate măsura frecvența cu care oamenii de stat s-au mințit unii pe alții în trecut față de frecvența cu care și-au spus adevărul. Un motiv este acela că în ultimele secole s-au produs extrem de multe interacțiuni între conducătorii diverselor unități politice din sistemul internațional. Este dificil de selectat un eșantion de cazuri dintr-o bază de date de asemenea proporții. Chiar dacă acest lucru ar fi fezabil, tot nu ar fi posibil să se investigheze informațiile care au

ajuns la cunoştinţa noastră. La urma urmelor, avem consemnări sporadice despre ceea ce s-a întâmplat în trecutul îndepărat şi, chiar şi pentru cel recent, arhivele sunt uneori incomplete. Din aceleaşi motive, ar fi la fel de greu - poate cu neputinţă - să se stabilească precis cât a fost minciună interstatală şi cât a fost disimulare sau interpretare părtinitoare.

Ipoteza mea, conform căreia nu s-au rostit prea multe minciuni interstatale în decursul timpului, se bazează pe două considerente. În primul rând, am găsit puţine exemple de lideri care s-au mințit unii pe alţii; majoritatea celor pe care le-am identificat vor fi discutate mai jos. I-am rugat şi pe alţi universitari specialişti în istoria internaţională să-mi dea exemple de oameni de stat şi diplomaţi care au făcut apel la minciună. Reacţia lor iniţială - ca şi a mea - a fost că aceste cazuri trebuie să existe din belşug; până la urmă însă, toţi cei pe care i-am abordat au izbutit să găsească doar câteva situaţii clare de acest gen.

S-ar putea afirma că oamenii de stat şi diplomaţii care se mint reciproc n-o vor recunoaşte; într-adevăr, este foarte probabil să facă eforturi considerabile pentru a-şi masca gestul. Poate că există numeroase cazuri de minciuni interstatale, dar eu nu am reuşit să le descopăr deoarece sunt bine ascunse faţă de cei neimplicaţi în procesul de luare a deciziilor. Această argumentaţie are unele merite certe când se analizează evenimentele contemporane, întrucât informaţiile importante sunt păstrate aproape întotdeauna secrete, astfel că persoanelor din afară le este foarte greu să afle ce s-a petrecut în spatele uşilor închise. De asemenea, cu cât mergem mai departe în timp, cu atât sunt mai incomplete arhivele, ceea ce înseamnă că minciuna intersťatală ar fi putut să fie un demers obişnuit acum multă vreme, dar noi n-o putem dovedi. Există şi cazuri recente în care datele sunt sporadice, mărind iarăşi posibilitatea ca minciunile să fie îngropate la mare adâncime.

Nu cred totuşi că atât de multe minciuni interstatale stau bine ascunse în trecutul nostru. Temeiul afirmaţiei

mele este acela că avem o abundență de informații despre numeroase decizii importante de politică externă luate în ultimele decenii de diverse țări, astfel că liderilor le-ar fi fost foarte greu să-și ascundă minciunile atât de bine încât să nu fie descoperite niciodată. Lucrul acesta ar fi valabil mai ales pentru minciunile care au avut un impact major asupra politicii externe a unei țări. La urma urmelor, o campanie de înșelătorie deliberată implică de obicei mulți oameni, și cel puțin unii dintre ei vor ajunge să vorbească despre asta. În plus, documentele scrise, care sunt ample în multe cazuri, au ieșit acum la lumină. Prin urmare, majoritatea detaliilor esențiale ale multor evenimente istorice recente au devenit publice – inclusiv minciunile. Nu vom nega că unele minciuni atent camuflate din trecut au putut scăpa detecției, dar este greu de imaginat că aceste cazuri au fost numeroase.

Există un al doilea motiv pentru care sunt de părere că minciuna interstatală nu a fost un demers frecvent: de obicei, este dificil să-i păcălești pe liderii altei țări. Chiar și când este fezabil, costurile minciunii depășesc beneficiile. Cu alte cuvinte, avem rațiuni puternice pentru a nu ne aștepta ca minciunile dintre state să fie un lucru comun.

Pentru început, logica realistă fundamentală explică de ce le este greu conducătorilor să scape basma curată minținând alte țări atunci când miza este constituită din probleme strategice importante. Statele ce funcționează într-un sistem anarhic au imbolduri apreciabile de a acționa uneori necruțător și înșelător pentru a-și asigura supraviețuirea, iar repertoriul tacticilor posibile include, cu siguranță, minciuna. Fostul premier israelian Yitzhak Shamir surprindea bine acest aspect când afirma: „De dragul Pământului lui Israel este în regulă să mințim."[29] Fapt deloc surprinzător, aproape toți liderii, și chiar mulți dintre cetățenii țărilor lor, admit că relațiile internaționale sunt guvernate în mare parte de alte reguli decât cele care organizează viața cotidiană de pe plan intern. Astfel, când vine vorba de chestiunile de stat importante, ei nu au, în general, încredere în

afirmațiile altor guverne decât dacă le pot verifica.[30] Așa cum avertiza fostul președinte Ronald Reagan, „Ai încredere, dar verifică." De exemplu, nici un conducător occidental nu va accepta declarațiile Iranului conform cărora nu fabrică arme nucleare și nu va lăsa problema în acest punct. În schimb, va insista ca Agenției Internaționale pentru Energie Atomică să i se permită inspectarea instalațiilor nucleare iraniene pentru a se asigura că acesta nu încearcă să obțină arme nucleare.

Chestiunea se acutizează atunci când trebuie estimate intențiile altei țări, care sunt greu de stabilit cu un grad mare de precizie. Este mult mai ușor, deși nu neapărat floare la ureche, să se evalueze capacitățile militare ale altui stat, întrucât pot fi văzute cu ochiul liber. Intențiile, pe de altă parte, se află în mințile factorilor de decizie, fiind imposibil de observat și măsurat; lucrul acesta constituie un obstacol serios în calea încrederii dintre state. Dată fiind această lipsă de încredere generală, conducătorii nu se pot minți lesne unii pe alții atunci când miza este importantă. Așadar, nu este de mirare că arhivele istorice nu conțin decât foarte puține exemple de minciuni interstatale cu o eficacitate extraordinară.

Oamenii de stat și diplomații au mai multă încredere unii în ceilalți atunci când n-ar exista consecințe strategice majore dacă fiecare parte ar fi victima minciunii. Altfel spus, liderii sunt mai puțin preocupați că ar putea fi păcăliți atunci când problema în discuție se referă la economie sau la mediu – „politica joasă" – spre deosebire de securitatea națională – „politica înaltă" – unde încrederea este foarte redusă.[31] S-ar putea presupune că se minte din abundență atunci când e vorba de politica joasă, deoarece liderii sunt mai încrezători și, astfel, mai vulnerabili la înșelătorie. Nu așa stau lucrurile, de fapt: statele nu se prea mint reciproc nici măcar când mizele sunt relativ mici.

Unul dintre motivele pentru care nu se prea practică minciuna nici chiar în politica joasă este acela că, după toate

probabilitățile, câștigurile aduse de păcălirea altei țări vor fi scăzute. La urma urmelor, tocmai de aceea este vulnerabilă la minciună potențiala victimă: miza este mică și, prin urmare, costurile poziției de victimă a înșelătoriei nu sunt importante, astfel că respectivul stat menține garda coborâtă. Un alt motiv este acela că, dacă oamenii de stat ar fi niște mincinoși inveterați, nimeni n-ar mai crede un cuvânt din cele rostite de ei; în consecință, minciuna lor nu ar avea nici un efect. În definitiv, minciuna este eficace numai atunci când potențiala victimă crede că, probabil, mincinosul spune adevărul. Așadar, liderii trebuie să aibă temeiuri serioase pentru a considera că nu sunt induși în eroare, ceea ce înseamnă că nu se pot minți prea des fără a reduce la zero eficacitatea minciunii. Pe scurt, ca să fie utilă, minciuna interstatală trebuie să fie utilizată în mod selectiv și precaut.

Un motiv final este acela că, dacă liderii s-ar minți des, le-ar fi aproape imposibil să interacționeze în mod constructiv, de vreme ce nimeni n-ar ști dacă o afirmație este adevărată sau falsă. Iar dacă un conducător anume ar minți frecvent, ar căpăta cu siguranță o reputație de necinste, iar omologii săi n-ar dori să încheie acorduri cu el, ceea ce ar putea dăuna grav țării sale. Faptul acesta este valabil mai ales în cazul problemelor economice și legate de mediu, unde se întrevede o cooperare neîntreruptă în anii ce vor veni. Cu alte cuvinte, minciuna în exces este nocivă pentru afaceri.

Toate acestea se traduc prin faptul că minciuna are limitele ei ca instrument al diplomației.

De ce se mint statele

Principalul motiv pentru care liderii îi mint pe străin constă în obținerea unui avantaj strategic pentru țara lor. Deoarece statele activează într-o lume anarhică, unde nu există un paznic de noapte care să le ocrotească în caz de

probleme grave, nu au altă alegere decât să se ocupe singure de propria securitate. Cea mai bună modalitate prin care statele își pot mări șansele de supraviețuire este de a câștiga putere în detrimentul rivalilor. Ele pot folosi însă și înșelătoria, care include minciuna, pentru a dobândi un avantaj față de un potențial adversar. Într-o lume primejdioasă, liderii fac ceea ce trebuie ca să asigure supraviețuirea țării. Arthur Sylvester, adjunctul Secretarului Apărării însărcinat cu afacerile publice în administrația Kennedy, exprima limpede acest lucru imediat după criza rachetelor din Cuba: „Cred că dreptul inerent al guvernului de a minți pentru a se salva când se confruntă cu un dezastru nuclear este fundamental."[32] După vreo douăzeci de ani, purtătorul de cuvânt al președintelui Jimmy Carter, Jody Powell, remarca: „Desigur, Sylvester avea dreptate. În anumite împrejurări, guvernul nu are doar dreptul, ci chiar obligația pozitivă de a minți."[33]

În practică, minciuna interstatală îmbracă forme diferite și funcționează conform unor structuri logice diferite. Să analizăm câteva dintre modurile în care se mint statele. Lista nu este exhaustivă, deși majoritatea minciunilor interstatale se încadrează într-una dintre aceste categorii.

Mai întâi, liderii exagerează uneori posibilitățile propriului stat în scopul de a descuraja un adversar, ori poate chiar de a-l constrânge. De pildă, în anii '30 Hitler a mințit cu privire la capacitățile militare germane. El a încercat să exagereze forța Wehrmacht-ului pentru a descuraja Marea Britanie și Franța de la o intervenție asupra reînarmării germane și asupra gesturilor sale agresive de politică externă, cum a fost remilitarizarea Renaniei din 1936.[34] Cam în aceeași perioadă, epurările cumplite întreprinse de Stalin au redus considerabil puterea de luptă a Armatei Roșii. Îngrijorat că astfel Uniunea Sovietică ar fi putut părea slabă, îndemnând Germania nazistă s-o atace, Stalin a lansat, împreună cu adjuncții săi, zvonul că forțele militare sovietice erau de neînvins, deși era conștient că în realitate lucrurile stăteau cu totul altfel.[35]

Un alt caz de minciună interstatală din această categorie s-a produs în timpul Războiului Rece după ce sovieticii şi-au lansat prima rachetă balistică intercontinentală, în octombrie 1957.[36] Pe atunci, balanța nucleară strategică favoriza în mod clar Statele Unite. Premierul sovietic Nikita Hruşciov a profitat de avansul temporal dobândit de țara sa în domeniul rachetelor balistice intercontinentale pentru a pretinde că Uniunea Sovietică avea, în această privință, capacități mult mai mari decât cele reale. Faptul că Hruşciov a continuat să mintă în următorii trei ani a contribuit la faimosul „decalaj al rachetelor" (*missile gap*), care plasa Statele Unite într-o netă inferioritate din punctul de vedere al rachetelor strategice. În realitate, lucrurile stăteau tocmai invers: Uniunea Sovietică avea mult mai puține rachete balistice intercontinentale decât Statele Unite. Hruşciov a exagerat capacitățile sovietice atât ca să descurajeze, cât şi ca să constrângă Statele Unite. În particular, dorea să se asigure că, în cazul unei crize, americanii nu aveau să lanseze un atac nuclear strategic asupra Uniunii Sovietice. De asemenea, era hotărât să preseze administrația Eisenhower pentru ca aceasta să renunțe la planurile de a permite Germaniei să obțină arme nucleare.

Într-un al doilea tip de minciună interstatală, un lider rosteşte neadevăruri cu scopul de a minimaliza importanța unei capacități militare anume sau chiar de a o ascunde față de alte țări. El poate avea ca obiectiv evitarea unui atac care ar distruge echipamentele respective sau împiedicarea situației în care un alt stat l-ar forța să renunțe la ele. De exemplu, după ce a devenit comandantul marinei militare germane, în iunie 1897, amiralul Alfred von Tirpitz a început construirea unei flote care să conteste supremația navală britanică şi să permită Germaniei urmărirea ambițioasei sale *Weltpolitik*.[37] El şi-a dat totuşi seama că flota germană ar fi fost vulnerabilă la un atac britanic în primele stadii ale formării; denumea acest interval „zona de pericol". Pentru a împiedica acest deznodământ, Tirpitz şi alți

conducători germani au lansat o campanie de propagandă în care pretindeau, în mod fals, că Germania construia o flotă în scopuri defensive - pentru a-şi proteja comerţul internaţional în plină înflorire - şi nu avea nici o intenţie să concureze marina militară britanică.

În anii '60, Israelul a mințit Statele Unite cu privire la programul său de înarmare nucleară, abia demarat, deoarece se temea că Washingtonul avea să oblige statul evreu să renunțe la proiect dacă afla ce se întâmpla cu adevărat la complexul nuclear de la Dimona. „Acesta este un program pe seama căruia israelienii ne-au înşelat permanent", scria Henry Kissinger în 1969.[38] În sfârşit, sovieticii au amplasat rachete ofensive în Cuba în 1963, după ce asiguraseră în mod repetat administrația Kennedy că nu aveau să facă acest pas primejdios. Sperau să-l pună pe preşedinte „în fața unui *fait accompli* într-un moment ales de Hruşciov" şi să nu-i dea motive lui Kennedy să acționeze contra lor înainte de instalarea rachetelor.[39]

Un stat poate să-şi ascundă capacitățile militare şi pentru a micşora posibilitatea ca un adversar să le contracareze modificându-şi strategia, întărindu-şi apărarea sau grăbindu-se să construiască mari cantități din acelaşi tip de arme. În timpul Primului Război Mondial, de pildă, Marea Britanie a fabricat în secret tancuri care urmau să rupă echilibrul de pe Frontul de Vest. Pentru ca germanii să nu afle de aceste arme înainte de a se confrunta cu ele pe câmpul de bătălie, conducătorii britanici au lansat o serie de minciuni. De exemplu, ei au afirmat că era vorba de o cisternă de apă menită să alimenteze linia frontului, nu de o maşinărie de luptă blindată sau „navă terestră", cum era denumită în spatele uşilor închise. Tocmai de aici şi-a primit tancul numele.[40] Ei mai declarau şi că firma care fabrica respectivele „cisterne" nu era implicată în producția de armament. Mai mult, britanicii au încercat să sugereze că tancurile erau destinate Rusiei, nu Frontului de Vest. Fiecare maşinărie „avea înscrisă dedicația «Cu grijă pentru Petrograd» în caractere chirilice de 30 de centimetri".[41]

După aceeaşi logică s-a ghidat şi Moscova cu privire la gestionarea armelor sale biologice în ultimii cincisprezece ani ai Războiului Rece.[42] Deşi semnaseră Convenţia referitoare la Armele Biologice şi Toxine, care intrase în vigoare în 1975, sovieticii au încălcat acest tratat dezvoltând un program amplu de înzestrare cu arme biologice. Nu numai că şi-au ascuns demersurile de restul lumii, dar au şi minţit pe această temă. Minciunile Moscovei au ieşit cel mai pregnant la iveală în 1979, după ce o sută de oameni au murit lângă Sverdlovsk din cauza antraxului eliberat accidental de un laborator care fabrica arme biologice. Sovieticii au pretins, în mod fals, că decesele fuseseră provocate de carnea contaminată. Scopul fundamental, atât în acest caz, cât şi în celelalte descrise aici, constă în dobândirea şi menţinerea pe ascuns a unui avantaj militar asupra statelor rivale.

În al treilea rând, liderii unei ţări şi-ar putea minimaliza intenţiile ostile faţă de un alt stat pentru a camufla un atac la adresa acestuia. Probabil că exemplul cel mai bun este reprezentat de eforturile făcute de Hitler între 1933 şi 1938 pentru a convinge celelalte puteri europene că era dedicat păcii, în timp ce, de fapt, se pregătea de război. „Dacă ar depinde de Germania", afirma el în 1934, „războiul nu se va mai produce. Această ţară înţelege mai profund decât oricare alta cât rău provoacă războiul. [...] În concepţia noastră, problemele actuale ale Germaniei nu pot fi rezolvate prin război."[43] Iar într-un discurs faimos ţinut la Palatul Sporturilor din Berlin în timpul crizei de la München, Hitler declara cu îndrăzneală că dorinţa sa de a obţine regiunea sudetă pentru Germania „este ultima revendicare teritorială pe care o mai am de formulat în Europa."[44] Ambele enunţuri erau nişte minciuni flagrante.

O altă situaţie în care s-a manifestat acest tip de comportament implică Japonia şi Uniunea Sovietică în ultimul an al celui de-al Doilea Război Mondial. Cele două ţări fuseseră legate de un Pact de Neutralitate pe parcursul conflagraţiei, însă la Ialta, în februarie 1945, Stalin le-a promis lui

Churchill şi lui Roosevelt că Armata Roşie avea să atace Japonia la trei luni după înfrângerea Germaniei. Conducătorii niponi au aflat de înţelegere şi le-au cerut informaţii omologilor lor de la Moscova, care au replicat că nu se schimbase nimic în relaţia bilaterală, aceasta „dezvoltându-se firesc pe baza" Pactului de Neutralitate.[45] Sovieticii au atacat Japonia pe 8 august 1945.

Uneori, liderii decişi să camufleze o acţiune agresivă asupra altei ţări sunt forţaţi să mintă în această privinţă atunci când jurnaliştii din presa naţională încep să pună întrebări pertinente despre operaţiunile în pregătire. Aceste minciuni se adresează însă ţării vizate, nu propriilor concetăţeni. De pildă, în campania prezidenţială din 1960, John F. Kennedy - candidatul Partidului Democrat - susţinea că Statele Unite trebuiau să ajute forţele anticastriste la înlăturarea liderului cubanez.[46] Adversarul său, vicepreşedintele Richard Nixon, ştia că guvernul era profund implicat tocmai în organizarea unui asemenea demers. El înţelegea însă că, dacă se declara de acord cu Kennedy, risca să dea în vileag operaţiunea. Prin urmare, a criticat vehement propunerea contracandidatului său - denumind-o „probabil, cea mai periculoasă şi mai iresponsabilă recomandare pe care a făcut-o în cursul campaniei" - deşi credea că era o idee bună, pentru aplicarea căreia se luptase în cadrul guvernului. Nixon mintea pentru a-l înşela pe Castro, nu poporul american. De fapt, şi-ar fi dorit din tot sufletul să poată spune adevărul.

Purtătorul de cuvânt al preşedintelui Jimmy Carter, Jody Powell, a fost pus într-o situaţie asemănătoare în aprilie 1980, când un reporter a vrut să ştie dacă era adevărat că Statele Unite planificau o operaţiune militară pentru eliberarea ostaticilor americani din Iran. Deşi jurnalistul nu greşea, Powell nu a avut de ales şi a trebuit să afirme că nu era adevărat, deoarece altfel ar fi informat guvernul iranian despre iminenta tentativă de salvare.[47] Aşadar, cu reticenţă, a rostit o minciună.

În al patrulea rând, un stat poate minți pentru a-și disimula intențiile ostile față de un stat rival, nu ca să faciliteze un atac, ci pentru a evita o provocare inutilă a celeilalte părți. Această logică a fost aplicată în primii ani ai Războiului Rece, când țările din vestul Europei au încheiat două pacte de apărare reciprocă: Tratatul de la Dunkerque (1947) și Tratatul de la Bruxelles (1948). Ambele acorduri au fost prezentate ca niște mecanisme de blocare a unei Germanii revigorate; de fapt, principalul lor obiectiv era să îndiguiască expansiunea sovietică în Europa. Conducătorii britanici și francezi au mințit cu privire la scopul alianțelor deoarece nu voiau să antagonizeze Uniunea Sovietică – pe care o considerau o amenințare gravă – dacă puteau evita acest lucru.[48]

Un al cincilea tip de minciună interstatală intră în joc atunci când un stat încearcă să afecteze comportamentul unui rival amenințând că-l va ataca, deși nu are nici o intenție de a porni războiul. Această amenințare fără acoperire în realitate poate viza constrângerea adversarului la o acțiune pe care altfel n-ar vrea să o întreprindă. Comportamentul Germaniei în timpul Crizei Marocane din 1905 este un exemplu pentru acest gen de bluf. Factorii de decizie germani erau hotărâți să provoace o criză cu Franța pe seama Marocului, urmărind ruperea recent formatei *entente cordiale* dintre Paris și Londra. Ei au amenințat cu războiul, deși „în nici un stadiu al afacerii marocane", după cum scrie istoricul Norman Rich, „soluția militară nu a fost propusă și nici măcar avută în vedere la modul serios de către conducătorii germani."[49]

Această strategie a amenințării lipsite de acoperire poate fi utilizată și pentru a descuraja un adversar de la aplicarea unei politici anume. De pildă, în august 1986, administrația Reagan era îngrijorată că liderul libian Muammar al-Gaddafi ar fi putut planifica o campanie teroristă de amploare. Pentru a o contracara, Casa Albă a lăsat să se înțeleagă că Gaddafi „urma să fie bombardat iarăși de aviația americană și, poate, dat jos printr-o lovitură de stat."[50]

Deşi Statele Unite nu aveau nici o intenţie să atace Libia, Washingtonul spera că Gaddafi avea să considere ameninţarea credibilă şi să-şi abandoneze planurile de sprijinire a terorismului.

Politicile nucleare ale NATO din timpul Războiului Rece oferă un alt exemplu de ameninţare fără acoperire utilizată în scopuri de descurajare. Conform poziţiei oficiale a alianţei, dacă Pactul de la Varşovia ar fi atacat Europa Occidentală şi ar fi înaintat prin Germania, NATO avea să recurgă la arme nucleare pentru a forţa Uniunea Sovietică şi aliaţii ei să-şi înceteze ofensiva şi, posibil, chiar să se retragă la amplasamentele iniţiale de pe graniţa intragermană. Totuşi, unele personalităţi de la vârful administraţiei americane, între care fostul secretar de Stat Henry Kissinger şi fostul secretar al Apărării Robert McNamara, au susţinut public această politică atunci când erau în funcţie, dar ulterior au arătat că n-ar fi folosit armele nucleare pentru a apăra Europa Occidentală în cazul unui atac convenţional masiv din partea Uniunii Sovietice.[51] Reticenţa lor faţă de declanşarea războiului nuclear se baza, în mare parte, pe convingerea că Moscova ar fi ripostat cu propriile sale arme nucleare împotriva Statelor Unite, astfel că se profila spectrul distrugerii reciproce. Cu toate acestea, avea sens ca liderii NATO să le spună sovieticilor că alianţa avea să-şi folosească armele nucleare în apărarea Europei Occidentale, chiar dacă ideea li se părea nebunească, deoarece Moscova nu putea fi sigură că armele nu urma să fie utilizate; în acest mod, descurajarea putea fi realizată.

În al şaselea rând, conducătorii pot minţi pentru a provoca alt stat să-l atace pe al lor sau pe altul. Comportamentul lui Bismarck în perioada premergătoare Războiului Franco-Prusac (1870) este, probabil, cazul cel mai bine cunoscut în care un lider a oferit intenţionat altei ţări un *casus belli* pentru a-i ataca propriul său teritoriu.[52] Iar el a făcut-o cu ajutorul unor minciuni meşteşugite. Cancelarul prusac era hotărât să creeze o Germanie unificată şi avea

convingerea că dacă ar fi provocat Franţa să declare război Prusiei, sau dacă ar fi stârnit o criză majoră care să arunce Franţa în vâltoarea tulburărilor interne, s-ar fi apropiat de atingerea acestui obiectiv. În acest sens, în primăvara anului 1870 el a iniţiat demersuri asidue pentru a înscăuna un prinţ prusac pe tronul Spaniei, ştiind foarte bine că avea să alarmeze şi să înfurie Franţa. Bismarck a negat că avea vreo legătură cu această urzeală, minţind fără scrupule.

Cancelarul a răspândit un alt neadevăr, încă şi mai important, atunci când a măsluit vestita depeşă de la Ems trimisă de împăratul Wilhelm I lui Napoleon al III-lea. După ce eforturile sale de a plasa un nobil prusac pe tronul spaniol au dat greş, francezii au cerut ca Wilhelm I să promită că nu avea să mai ridice această problemă. În schiţa de răspuns, Kaiserul refuza, însă lăsa uşa deschisă unor negocieri viitoare. Temându-se că acest lucru ar fi dus la o soluţionare paşnică a crizei, Bismarck a modificat ciorna documentului. În noua versiune, împăratul prusac nu numai că refuza, dar se opunea şi oricărei discuţii suplimentare pe tema respectivă. Depeşa măsluită a fost publicată, stârnind indignarea întregii Franţe. La scurt timp după aceea, Napoleon al III-lea a luat decizia nesăbuită de a declara război Prusiei.

În al şaptelea rând, o ţară care este îngrijorată că aliaţii ei nu acordă suficientă atenţie unui stat rival periculos poate minţi cu privire la capacităţile sau comportamentul adversarului pentru a-l face să pară mai ameninţător în ochii aliaţilor. Administraţia Bush a recurs la acest tip de minciună la începutul anului 2005, când era preocupată de faptul că Japonia, China şi Coreea de Sud nu apreciau la nivelul corect gravitatea ameninţării reprezentate de Coreea de Nord.[53] Pentru a le atrage atenţia, câţiva oficiali din Consiliul pentru Securitate Naţională s-au deplasat în Asia şi au susţinut că Phenianul vânduse Libiei hexafluorură de uraniu, un ingredient esenţial pentru fabricarea armelor nucleare. Acesta era însă un neadevăr. Pakistanul, nu Coreea de

Nord, vânduse Libiei hexafluorura de uraniu, şi, cu toate că este posibil ca Pakistanul să fi obţinut această substanţă de la Coreea de Nord, nu există dovezi publice că Phenianul l-ar fi dat Islamabadului în ideea ca acesta să-l transfere Libiei. De fapt, datele disponibile arată că tranzacţiile au fost separate.

Un al optulea tip de minciună interstatală apare atunci când liderii induc în eroare alte state pentru a înlesni operaţiunile de culegere de informaţii sau de sabotaj pe timp de pace, precum şi pentru a limita scandalul internaţional în situaţia în care manevra ar fi descoperită. De pildă, Statele Unite au recurs la minciună după ce avionul de spionaj U-2 pilotat de Gary Powers a fost doborât deasupra Uniunii Sovietice în primăvara anului 1960. În acel moment, preşedintele Eisenhower se pregătea să plece la Paris pentru a purta negocieri cu premierul Hruşciov pe tema unui tratat de interzicere a testelor nucleare şi subliniase că nu dorea să aibă parte de complicaţii din cauza controversatelor zboruri ale aparatelor U-2. După incident, preşedintelui i s-a spus că avioanele U-2 aveau un mecanism de autodistrugere, care garanta că nici Powers, nici aeronava nu aveau să rămână întregi. Astfel, când Hruşciov a anunţat că sovieticii doborâseră un U-2, administraţia Eisenhower a declarat că acesta nu era un avion de spionaj, ci unul de cercetări meteo al NASA, care intrase accidental în spaţiul aerian al URSS. Când sovieticii l-au prezentat pe Powers, Departamentul de Stat a afirmat că probabil îşi pierduse cunoştinţa din cauza lipsei de oxigen şi ajunsese în derivă deasupra Uniunii Sovietice. În cele din urmă, Washingtonul a fost obligat să admită că Powers se afla într-o misiune de spionaj pe teritoriul URSS.

Minciunile nu s-au oprit însă aici. Administraţia Eisenhower a susţinut ulterior că, deşi preşedintele aprobase programul de supraveghere, nu fusese implicat personal în planificarea survolurilor. De fapt. Eisenhower a recunoscut mai târziu că „fiecare serie de incursiuni a fost planificată şi executată cu ştiinţa şi permisiunea mea."[54]

Afacerea Lavon, de tristă amintire, furnizează un alt exemplu elocvent pentru acest tip de minciună interstatală. În 1954, Israelul a încercat să deterioreze relațiile Egiptului cu Marea Britanie și Statele Unite creând o rețea de spionaj care să saboteze instalațiile americane și britanice din Egipt, lăsând să se creadă că autorii erau localnici. După ce au fost plasate bombe la bibliotecile U.S. Information Service din Alexandria și Cairo și la alte câteva ținte, lucrurile n-au mai mers conform planului și atentatorii au fost prinși. Fapt deloc surprinzător, premierul israelian Moshe Sharett a declarat că totul era o „uneltire ticăloasă fabricată la Alexandria", ba chiar „un proces regizat care este pus la cale acolo împotriva unui grup de evrei care au căzut victime unor acuzații false."[55]

În al nouălea rând, statele mint pentru a obține un avantaj în cursul unor operațiuni militare pe timp de război. În cel de-al Doilea Război Mondial, de exemplu, britanicii au organizat o amplă campanie de înșelătorie contra Germaniei naziste, unul dintre instrumentele principale fiind minciuna. Tocmai în contextul acestor acțiuni a făcut Churchill vestita declarație că „pe timp de război, adevărul este atât de prețios, încât trebuie păzit întotdeauna de o gardă de minciuni."[56] Britanicii nu constituiau o excepție în această privință, după cum o demonstra Roosevelt în 1942, când afirma că „sunt întru totul pregătit să induc în eroare și să rostesc neadevăruri dacă asta va ajuta la câștigarea războiului."[57] De fapt, toți participanții la cel de-al Doilea Război Mondial au orchestrat campanii de înșelătorie strategică împotriva adversarilor. Mai mult, această stratagemă este folosită în toate conflictele militare.[58]

Al zecelea tip de minciună interstatală este utilizat când liderii încearcă obținerea unui rezultat mai bun pentru țara lor în momentul în care negociază tratate și alte acorduri oficiale. Ei și-ar putea minți partenerii referitor la propriile active și capacități sau, mai probabil, ar putea blufa în privința prețului lor de rezervă - prețul deasupra sau dedesubtul căruia nu ar mai accepta să încheie tranzacția. Ne-am

putea aştepta să găsim exemple pentru acest tip de minciună într-o largă varietate de împrejurări, inclusiv controlul armamentelor şi negocierile de încetare a focului pe planul securităţii, respectiv datoriile internaţionale, schimburile comerciale şi tranzacţiile valutare pe plan economic. La urma urmelor, acest lucru se întâmplă atunci când persoanele particulare negociază preţul de vânzare al unei maşini sau al unei case. Mai mult, teoria negocierii, care în ultimii ani s-a bucurat de o atenţie considerabilă din partea specialiştilor în relaţii internaţionale, pare să prezică recursul frecvent la minciună în aceste situaţii. „Puterea de negociere" este, în opinia lui Thomas Schelling, laureat al Premiului Nobel pentru economie, „puterea de a păcăli şi de a blufa", iar bluful, desigur, nu înseamnă altceva decât „transmiterea de informaţii false".[59]

Spre surprinderea mea, am reuşit să găsesc doar câteva exemple de lideri sau diplomaţi care au mințit ori blufat atunci când negociau tratate sau alte tipuri de înţelegeri.[60] Poate că aceste cazuri sunt numeroase, dar dacă e aşa au fost camuflate şi nu se regăsesc în arhivele istorice. Eu nu sunt de această părere. Nu încape îndoială că o persoană care execută un bluf reuşit nu se va lăuda imediat după aceea. Este mult mai logic să ascundă minciuna sau cel puţin să fie foarte precaută.[61] În definitiv, cealaltă parte ar putea să ceară renegocierea acordului sau să nu mai accepte încheierea de acorduri în viitor de teama că va fi iarăşi păcălită. Această argumentaţie nu prea are sens, totuşi, deoarece – aşa cum am arătat anterior – este greu să ascunzi mult timp o minciună. Nu e de crezut că bluful a fost omniprezent în negocierile internaţionale; oricum, foarte puţine cazuri au fost dezvăluite opiniei publice.[62]

Unul dintre cazurile care au ieşit la iveală este cel al Greciei, care a mințit cu privire la deficitul său bugetar pentru a fi primită în uniunea monetară europeană.[63] Conform regulilor Uniunii Europene, un stat membru poate adopta moneda euro numai dacă îşi menţine deficitul sub 3 procente din produsul intern brut. La sfârşitul anilor '90, când

Grecia era evaluată pentru o posibilă intrare în zona euro, deficitul său depășea cu mult acest prag. Pentru a rezolva problema, Atena a mințit pur și simplu cu privire la cifrele pe anii luați în calcul, pretinzând că deficitul său era mult sub 3%. Gambitul a funcționat, iar Grecia a adoptat moneda unică în 2001.

Și Statele Unite și-au mințit aliații vest-europeni (Franța, Germania, Italia și țările din Benelux) la începutul anilor '50, încercând să le convingă să ratifice Tratatul Comunității Europene de Apărare (European Defense Community, EDC), pe care îl semnaseră în mai 1952. Administrația Eisenhower sprijinea cu entuziasm ratificarea, în speranța că o asemenea structură funcțională ar fi putut contrabalansa Uniunea Sovietică și le-ar fi permis Statelor Unite să-și retragă majoritatea trupelor din Europa Occidentală. După cum se exprimă istoricul Marc Trachtenberg, „scopul real al EDC [...] era să sudeze Franța și Germania în nucleul unei federații europene puternice care să se poată opune Rusiei pe cont propriu și astfel să permită forțelor americane să se retragă din Europa în viitorul apropiat."[64]

Europenii au bănuit însă că susținerea americană pentru EDC avea la bază dorința Washingtonului de a părăsi continentul, un deznodământ pe care majoritatea europenilor, în frunte cu francezii, nu-l doreau sub nicio formă. În căutarea unei soluții, administrația Eisenhower și-a asigurat în mod repetat aliații că ratificarea tratatului nu ar fi grăbit retragerea americană, lucru cu totul neadevărat. Iar atunci când în presă au apărut scurgeri de informații despre intențiile Statelor Unite, secretarul de Stat John Foster Dulles „a fost gata să mintă pe față și să le declare jurnaliștilor că nu se avea în vedere nici o măsură de retragere a trupelor americane", după cum afirmă un istoric.[65]

Când statele se mint reciproc

Există patru categorii de împrejurări care favorizează minciuna interstatală, ceea ce nu înseamnă că liderii mint

frecvent în situațiile respective. Țările situate în vecinătăți periculoase, unde se manifestă o competiție intensă pentru securitate, sunt mai susceptibile de a minți decât statele din regiuni relativ pașnice. Această tendință rezultă din prețul mare pe care-l pun statele pe supraviețuire. Cele care operează în medii cu un grad ridicat de amenințare au întotdeauna un sentiment acut de vulnerabilitate și, prin urmare, sunt înclinate să aplice orice tactică sau strategie care le-ar putea spori securitatea. Pe scurt, minciuna le este la îndemână conducătorilor care cred că trăiesc într-o lume hobbesiană.

De asemenea, este mai mare probabilitatea ca liderii să mintă în cursul unei crize decât într-o perioadă de acalmie relativă. Un stat decis să evite războiul va avea imboldurі puternice de a răspândi neadevăruri dacă în acest mod va contribui la încheierea crizei fără luptă. Pe de altă parte, un conducător hotărât să transforme o criză într-un război va minți aproape cu certitudine dacă, în opinia sa, va putea astfel să creeze condițiile pentru declanșarea și câștigarea conflictului. Desigur, fiecare parte dintr-o criză va trata cu suspiciune afirmațiile celeilalte, ceea ce va face dificilă, deși nu imposibilă, diseminarea unor minciuni convingătoare.

Mai mult, minciuna interstatală se întâlnește mult mai des pe timp de război decât pe timp de pace. În cartea sa despre minciunile din timpul Primului Război Mondial, apărută în 1928, politicianul britanic Arthur Ponsonby scrie că „probabil că pe plan mondial s-a recurs la mai multe minciuni deliberate între 1914 și 1918 decât în orice altă perioadă a istoriei lumii."[66] Deși ar fi cu neputință să se demonstreze această aserțiune, deoarece nu se pot număra toate minciunile internaționale din decursul timpului, este cert că în timpul Marelui Război s-a mințit enorm, după cum o atestă Ponsonby și alții. Pe de altă parte, nu ne putem gândi la o perioadă de cinci ani din secolul de până la 1914 – când în Europa s-au purtat puține războaie – pentru care să existe

dovezi ale utilizării minciunii la o scară comparabilă cu aceea din prima conflagrație mondială.

Nu este de mirare că liderii recurg adesea la minciună atunci când încep să răsune armele de foc. Războiul este o chestiune extrem de serioasă care determină elitele politico-diplomatice să se îngrijoreze pentru supraviețuirea propriului stat. Însă chiar și în conflictele cu mize mai mici – ca acela din Vietnam pentru Statele Unite sau cel din Afganistan pentru Uniunea Sovietică – liderii consideră adesea că înfrângerea ar dăuna grav interesului național. Acest gen de gândire îi face pe lideri să-și justifice ușor minciunile. De asemenea, pe timp de război există numeroase ocazii de a minți, de vreme ce multiplele angajamente politice și militare oferă imbolduri puternice de a înșela tabăra adversă. Acesta este motivul pentru care înșelătoria este socotită o parte integrantă a războiului.

În sfârșit, liderii sunt mai susceptibili de a-și minți rivalii decât aliații. „Adevărul pentru prieteni și minciuni pentru dușmani", după cum se exprima un savant cu mulți ani în urmă.[67] Prin definiție, un rival este mai periculos decât un aliat, ceea ce înseamnă că e mai important să găsești modalități de a obține un avantaj asupra unui adversar decât asupra unei țări prietene. Uneori, minciuna slujește acestui scop, iar pentru că aliații pot ajuta un stat să contracareze un rival de temut, țările au temeiuri serioase pentru a întreține relații bune cu aliații și a crea un climat de încredere cu acestea, situație în care minciuna nu ar fi de prea mare ajutor. Desigur, faptul că aliații tind să aibă mai mare încredere unii față de alții decât față de rivali le permite să se mintă mai ușor între ei, deoarece rivalii privesc cu mai mare suspiciune declarațiile adversarilor. Totuși, mințirea unui aliat are costuri importante, căci ar submina încrederea și ar deteriora parteneriatul, dăunând în cele din urmă țării care a recurs la minciună.

Este adevărat însă că, uneori, statele trag concluzia că merită, din punct de vedere strategic, să-și păcălească un

aliat. În definitiv, țările, inclusiv cele aliate, nu au întotdeauna aceleași interese, și într-o criză este posibil ca un stat să-și abandoneze aliatul ori să acorde preferință altuia. Se poate chiar ca prietenii de azi să se transforme în inamicii de mâine. Să ne amintim că Uniunea Sovietică a atacat Japonia la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial după ce, cu câteva luni înainte, declarase solemn că nu are asemenea intenții. Lipsa unor aliați permanenți explică de ce, fundamental, sistemul internațional este o lume în care fiecare se ajută singur. Această logică explică și de ce Israelul a mințit Statele Unite în anii '60 cu privire la programul său de înarmare nucleară. Conducătorii israelieni știau prea bine că era esențial să aibă relații bune cu Statele Unite, însă erau convinși că Israelul avea nevoie de capacități proprii de descurajare nucleară pentru a-și asigura supraviețuirea, chiar dacă dobândirea lor presupunea mințirea Washingtonului.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al IV-lea

Înfricoșarea

Stârnirea fricii se produce atunci când liderii unui stat întrevăd o amenințare, dar consideră că nu pot conștientiza populația decât dacă recurg la o campanie de înșelătorie. La sfârșitul anilor '40, secretarul de Stat Dean Acheson, care era îngrijorat că americanii nu percep gravitatea primejdiei reprezentate de Uniunea Sovietică, susținea că liderii de la Washington trebuiau să expună argumente „mai limpezi ca adevărul", deoarece altfel opinia publică n-ar fi sprijinit măsurile socotite de el necesare pentru contracararea amenințării.[68] Obiectivul nu este doar să fie înșelat omul de rând, ci sunt vizate și elitele educate, inclusiv experții din afară care ar putea fi înclinați să minimalizeze riscul respectiv. Campaniile alarmiste li se pot adresa chiar și birocraților guvernamentali care ar putea trata cu indulgență o amenințare pe care conducătorii lor o socotesc extrem de gravă. Oricât de antipatic ar fi acest comportament, liderii recurg la el întrucât au convingerea că servește interesul public, nu pentru a-și exploata concetățenii în scopuri personale. Esența lui este surprinsă de vestita expresie a lui Kemal Atatürk: „Pentru popor, în ciuda poporului."[69]

Conducătorii care practică înfricoșarea pot uneori să creeze o amenințare care abia dacă există în mintea populației, dar cel mai adesea vor exagera sau „umfla" o amenințare cunoscută care nu alarmează serios decât cercurile guvernamentale. Țelul final poate fi obținerea sprijinului pentru o politică de îndiguire prin convingerea cetățenilor

să aprobe creşterea cheltuielilor pentru apărare, să se înroleze în armată ori să susţină recrutarea obligatorie. Exagerarea ameninţării poate fi utilizată şi la mobilizarea sprijinului popular pentru declanşarea unui război contra unui adversar primejdios. Deşi stârnirea fricii este un procedeu folosit în general pe timp de pace, se poate face apel la ea şi în plin conflict, când liderii simt că opinia publică sau forţele armate ezită să continue lupta.

Înfricoşarea a jucat un rol important în politica externă americană din ultimii şaptezeci de ani. Într-adevăr, trei administraţii au utilizat această strategie cu gândul de a târî în război populaţia reticentă. După cum notam anterior, la sfârşitul verii anului 1941, Franklin Roosevelt a mințit cu privire la incidentul legat de nava *Greer* ca să mobilizeze opinia publică împotriva Germaniei şi să determine, dacă era posibil, intrarea Statelor Unite în cel de-al Doilea Război Mondial.[70] USS *Greer*, un distrugător american ce acţiona în Atlanticul de Nord, făcea echipă cu un avion militar britanic care urmărea un submarin german. În cele din urmă, avionul şi-a lansat proiectilele de adâncime, însă a trebuit să se întoarcă la bază deoarece nu mai avea combustibil. *Greer* a continuat să urmărească submarinul, care nu fusese distrus de aparatul britanic. U-Boot-ul a lansat o torpilă către distrugător, care a ripostat cu proiectile de adâncime. Nici unul dintre combatanţi nu şi-a nimerit ţinta. După câteva ore a mai avut loc un schimb de focuri între *Greer* şi submarinul german, însă şi de data aceasta deznodământul a fost indecis.

O săptămână mai târziu, preşedintele Roosevelt a luat cuvântul la radio şi le-a spus americanilor trei minciuni despre incidentul în care fusese implicată nava *Greer*. El a lăsat să se înţeleagă că atacul asupra distrugătorului nu fusese provocat de acesta. Nu a menţionat avionul britanic, nici faptul că *Greer* urmărea submarinul german în tandem cu aparatul respectiv, care lansase proiectile de adâncime contra U-Boot-ului înainte ca acesta să tragă asupra distrugătorului.[71] În schimb, a declarat pur şi simplu că sub-

marinul german „a tras primul în distrugătorul american fără avertisment şi cu intenția deliberată de a-l scufunda" în „apele defensive" ale Statelor Unite. Acest atac, afirma el, era un act de „piraterie - piraterie juridică şi morală".[72]

Mai mult, Roosevelt a susținut că identitatea lui *Greer* ca vas american era „inconfundabilă" pentru U-Boot. De fapt, oficialii marinei militare îi spuseseră preşedintelui cu două zile înainte că nu exista „nici o dovadă pozitivă că submarinul cunoştea naționalitatea navei în care trăgea." În sfârşit, Roosevelt a proclamat că „am încercat să nu purtăm un război cu Hitler. Acum nu mai urmărim acest lucru." În realitate, el se întâlnise cu Churchill în luna anterioară (august) şi, potrivit premierului britanic, „declarase că avea să intre în război, dar nu şi să-l declare, şi că avea să devină tot mai provocator. [...] Avea să facă totul pentru a produce un «incident». [...] Preşedintele [...] a spus limpede că avea să caute un «incident» care să-i justifice decizia de a deschide ostilitățile." Cu siguranță, *Greer* a oferit incidentul cerut, deşi nu a dus la intrarea Americii în cel de-al Doilea Război Mondial. Atacul japonez de la Pearl Harbor de pe 7 decembrie 1941, asociat cu declarația de război lansată de Hitler Statelor Unite după patru zile, a avut această consecință.

Comportamentul preşedintelui Lyndon Johnson şi al principalilor săi consilieri de politică externă în timpul incidentului din Golful Tonkin de la începutul lunii august 1964 este extrem de asemănător cu modul în care a acționat Roosevelt după incidentul navei *Greer*.[73] În acel moment, situația din Vietnamul de Sud mergea din rău în mai rău pentru Statele Unite. Johnson spera să întoarcă soarta conflictului intensificând considerabil lupta contra Vietnamului de Nord, însă era conştient că opinia publică americană nu privea cu entuziasm purtarea unui război de amploare în Asia de Sud-Est. Astfel, preşedintele a conchis că avea nevoie de un mandat din partea Congresului care să-i permită utilizarea unei forțe masive, de o manieră susținută,

împotriva Vietnamnului de Nord. I s-a ivit ocazia de a convinge Congresul să-i sprijine demersurile pe 4 august 1965, când Washingtonul a aflat că navele de patrulare nord-vietnameze atacaseră un distrugător american, USS *Maddox*, în Golful Tonkin. Președintele s-a folosit de acest incident pentru a forța trecerea unei rezoluții prin Congres pe 7 august. Documentul îi dădea efectiv mână liberă pentru a declanșa un război în toată regula contra Vietnamului de Nord.

Administrația Johnson a rostit două minciuni despre ceea ce se întâmplase în largul coastei nord-vietnameze. În primul rând, președintele și consilierii săi au lăsat deliberat impresia că nu plana nici o îndoială asupra producerii atacului din 4 august. De exemplu, Johnson a răspuns pe 7 august protestului oficial al liderului sovietic Hruşciov afirmând că existau „dovezi complete și incontestabile" ale faptului că nord-vietnamezii atacaseră nava *Maddox*.[74] Pe 4 august, secretarul Apărării, Robert McNamara, i-a spus senatorului Bourke Hickenlooper (republican din Indiana) că „dovezile referitoare la atac erau absolut clare".[75] Proiectul de rezoluție trimis Congresului de către administrație pe 5 august declara fără ezitare că nord-vietnamezii „atacaseră în mod deliberat și repetat navele Statelor Unite."[76]

De fapt, la câteva ore după așa-zisul atac, comandantul distrugătorului *Maddox* raporta că existau motive serioase de a pune la îndoială producerea acestuia.[77] Pe 4 august, potrivit istoricului Fredrik Logevall, Johnson l-a presat pe McNamara să „găsească dovezi ale [...] incidentului", cu siguranță pentru că era la curent cu dubiile referitoare la desfășurarea evenimentelor.[78] A doua zi de dimineață, consilierul prezidențial pentru securitate națională, McGeorge Bundy, le-a spus colaboratorilor săi că „dovezile pe care le avem azi sunt mai puține decât cele pe care le aveam ieri."[79] Peste încă o zi (6 august), adjunctul lui Bundy, Walt Rostow, le-a mărturisit diplomaților de la Departamentul de Stat cu care lua prânzul că „era foarte puțin probabil ca un atac să se fi produs pe [...] 4 august."[80] Când Bundy a aflat despre

remarcile lui Rostow, a declarat că era recomandabil ca adjunctul său „să-şi coasă buzele".[81] Pe scurt, a spune sau chiar a sugera că Statele Unite nu aveau nici o îndoială cu privire la atacarea navei *Maddox* pe 4 august însemna rostirea unui neadevăr.

A doua minciună se referă la afirmația administrației Johnson că *Maddox* executa „o operațiune de patrulare de rutină" în apele Golfului Tonkin şi că presupusul atac fusese „deliberat şi neprovocat".[82] În realitate, unul dintre motivele pentru care *Maddox* se afla acolo era strângerea de informații pentru forțele sud-vietnameze care atacau în acel moment coasta Nordului; fapt deloc surprinzător, aproape toți oficialii americani de rang înalt înțelegeau că Hanoiul avea să considere distrugătorul *Maddox* părtaş la aceste atacuri.[83] Deşi probele nu sunt invulnerabile, se poate formula ipoteza plauzibilă că Statele Unite au dorit să-i provoace pe nord-vietnamezi să lovească nava.[84] Oricum, Robert McNamara mințea în mod evident pe 4 august, când declara în fața Senatului: „Marina noastră militară nu a jucat absolut nici un rol în acțiunile sud-vietnameze, nu a fost asociată cu ele şi nu a avut cunoştință despre ele, dacă acestea au existat. [...] O afirm categoric. Acesta este adevărul."[85]

Administrația Bush a declanşat o campanie de înfricoşare înainte ca Statele Unite să atace Irakul pe 19 martie 2003. Fără nici un dubiu, preşedintele şi apropiații săi credeau sincer că Saddam Hussein era o amenințare primejdioasă şi trebuia să fie înlăturat din funcție cât mai curând posibil. În acelaşi timp, ei înțelegeau că opinia publică nu manifesta entuziasm pentru invadarea Irakului. Pe deasupra, forțele armate, comunitatea serviciilor de informații, Departamentul de Stat şi Congresul american nu erau dornice de război. Pentru a diminua această reticență, administrația Bush a inițiat o campanie de înşelătorie care să exagereze riscurile prezentate de Saddam. Aceasta implica interpretarea părtinitoare a faptelor, disimularea şi mințirea poporului

american. Voi descrie mai jos patru minciuni cruciale.

În primul rând, secretarul Apărării, Donald Rumsfeld, a declarat pe 27 septembrie 2002 că avea dovezi „blindate" potrivit cărora Saddam avea o alianță strânsă cu Osama bin Laden.[86] De fapt, nu avea nici o dovadă, lucru pe care l-a recunoscut pe 4 octombrie 2004, când a afirmat în fața Consiliului pentru Relații Externe că „din câte cunosc eu, nu s-a adus nici o probă solidă, convingătoare care să facă legătura între cei doi."[87] La fel, secretarul de Stat Colin Powell, care pretinsese înaintea războiului că bin Laden avea un „parteneriat cu Irakul" și că existau „conexiuni sinistre între Irak și rețeaua teroristă al Qaeda", admitea în ianuarie 2004: „Nu am văzut arma fumegândă, dovezi concrete ale conexiunilor, însă cred că posibilitatea acestor conexiuni a existat și că în acel punct era prudent să le luăm în considerare."[88]

Înaintea declanșării războiului, administrația Bush poseda, în realitate, dovezi incontestabile că Saddam și bin Laden nu cooperau. Așa cum arătam anterior, două cadre de la vârful al Qaeda capturate după 11 septembrie 2001 le-au spus în mod independent anchetatorilor că nu exista nici o legătură între cei doi. Mai mult, nici CIA, nici Agenția de Informații a Departamentului Apărării (DIA) nu au putut găsi probe concludente privind o conexiune semnificativă între bin Laden și Saddam înainte ca Statele Unite să invadeze Irakul.[89] Nici Comisia pentru investigarea atentatelor de la 11 septembrie nu a fost capabilă să descopere dovezi referitoare la o „relație de colaborare" între acești lideri.[90]

În al doilea rând, arhitecții războiului au pretins adesea că Statele Unite știau cu o certitudine absolută că Irakul deținea capacități de distrugere în masă, pe când lucrul acesta nu era adevărat. Fără îndoială, existau motive serioase pentru a bănui că Saddam ar fi putut poseda arme chimice și biologice, însă nu se prezentaseră dovezi directe în acest sens. Pe 6 septembrie 2002, la o întâlnire a președin-

telui Bush cu Rumsfeld şi generalul Tommy Franks, ultimul a declarat: „Domnule preşedinte, am căutat rachete Scud şi alte arme de distrugere în masă timp de zece ani şi încă n-am găsit nici una; prin urmare, nu vă pot spune că ştiu că există vreo armă de acest tip pe undeva. Nu am văzut nici un Scud."[91] Nici agenţiile de informaţii nu aveau dovezi solide cu privire la existenţa armelor de distrugere în masă în Irak.[92] Pe deasupra, inspectorii ONU nu au reuşit să descopere probe referitoare la armele de distrugere în masă între noiembrie 2002 şi martie 2003, deşi avuseseră libertatea de a căuta oriunde doreau pe teritoriul irakian. Şi, desigur, dacă guvernul american ar fi ştiut unde se aflau acele arme, ar fi putut să-i alerteze pe inspectorii ONU şi să-i ajute la găsirea lor.

În pofida acestei lipse de probe, vicepreşedintele Cheney le-a spus veteranilor din războaiele de peste graniţe, la sfârşitul lui august 2002, că „fără îndoială, Saddam Hussein posedă acum arme de distrugere în masă. Fără îndoială, el le stochează pentru a le utiliza împotriva prietenilor noştri, împotriva aliaţilor noştri şi împotriva noastră."[93] Secretarul de Stat Powell a declarat, o lună mai târziu, că „fără nici un dubiu, el deţine stocuri de arme chimice."[94] Pe 5 februarie 2003, el a afirmat la Organizaţia Naţiunilor Unite: „Nu încape nici o îndoială că Saddam Hussein are arme biologice şi capacitatea de a produce mult mai multe."[95] Pe aceeaşi linie, preşedintele Bush a proclamat pe 17 martie 2003: „Informaţiile strânse de guvernul nostru şi de altele nu lasă nici un dubiu asupra faptului că regimul irakian continuă să posede şi să ascundă unele dintre cele mai letale arme imaginate vreodată."[96] Tot în luna martie, Donald Rumsfeld a mers şi mai departe, spunând că Statele Unite ştiau că Saddam deţine arme de distrugere în masă, deoarece „ştim unde sunt".[97]

Un alt exemplu al acestei campanii de mistificare a fost declaraţia vicepreşedintelui Cheney din 8 septembrie 2002, potrivit căreia „ştim, cu absolută certitudine, că el [Saddam]

îşi foloseşte sistemul de achiziţii pentru a obţine echipamentele de care are nevoie pentru îmbogăţirea uraniului în vederea fabricării unei arme nucleare."[98] Echipamentele la care se referea Cheney erau mult-discutatele tuburi de aluminiu pe care Irakul şi le procurase din străinătate. Totuşi, în cadrul comunităţii de informaţii se manifesta un dezacord acut pe tema scopului ultim al acestor tuburi. Unii analişti susţineau că erau destinate centrifugelor care participau la procesul de fabricare a armelor nucleare. Alţii însă, inclusiv experţii de la Departamentul Energiei, agenţia cu cea mai mare competenţă tehnică în domeniu, credeau (în mod corect) că erau componente ale rachetelor de artilerie.[99] Mai general, în comunitatea de informaţii s-au exprimat îndoieli serioase cu privire la posibilitatea ca Saddam să-şi fi reconstituit programul de înarmare nucleară.[100] Pe scurt, nu ştiam „cu absolută certitudine" că Irakul încerca să cumpere tuburi de aluminiu pentru a îmbogăţi uraniu.

În al treilea rând, administraţia Bush a făcut, înainte de război, numeroase afirmaţii menite să dea de înţeles că Saddam era parţial răspunzător pentru atacurile de la 11 septembrie 2001. Preşedintele şi consilierii săi nu au spus însă niciodată explicit că liderul de la Bagdad avea legătură cu acele evenimente. Desigur, scopul era de a îndemna opinia publică americană să tragă o concluzie falsă în privinţa lui Saddam fără a exprima limpede concluzia respectivă. Nu e întâmplător faptul că atunci când a început războiul, la mijlocul lunii martie 2003, cam jumătate dintre americani credeau că dictatorul irakian contribuise la doborârea Turnurilor Gemene.[101] Nu există însă nici o probă că Saddam a fost implicat în atentatele de la 11 septembrie 2001, lucru pe care preşedintele Bush, vicepreşedintele Cheney, consilierul pentru securitate naţională Condoleezza Rice, secretarul Apărării Rumsfeld şi adjunctul acestuia, Paul Wolfowitz, l-au recunoscut cu toţii ulterior.[102]

Fără a ţine seama de lipsa probelor, administraţia a făcut eforturi considerabile pentru a induce ideea falsei conexiuni în minţile americanilor. De exemplu, pe 19 sep-

tembrie 2002, când senatorul Mark Dayton i-a cerut lui Rumsfeld să arate „ce ne obligă acum să luăm o decizie precipitată şi să acţionăm în grabă" împotriva Irakului, deşi nu ne simţiserăm obligaţi să o facem anterior, secretarul Apărării a replicat: „Care este deosebirea? Deosebirea este că au fost ucişi 3 000 de oameni. [...] Noutatea este conexiunea dintre reţelele teroriste precum al Qaeda şi statele teroriste precum Irakul."[103] Pe 18 martie 2003, într-o scrisoare adresată Congresului prin care justifica invadarea Irakului, preşedintele Bush afirma că Statele Unite aveau dreptul legal „de a lua măsurile necesare împotriva teroriştilor şi organizaţiilor teroriste internaţionale, inclusiv contra acelor ţări, organizaţii sau persoane care au planificat, autorizat, comis sau ajutat la comiterea atentatelor teroriste care au avut loc pe 11 septembrie 2001."[104]

Chiar şi după căderea Bagdadului, în aprilie 2003, Bush şi echipa sa au continuat să sugereze că războiul din Irak era legat direct de evenimentele de la 11 septembrie. De pildă, pe 1 mai 2003, vorbind de pe puntea portavionului *Abraham Lincoln*, el declara: „Bătălia din Irak este doar o victorie dintr-un război împotriva terorii care a început pe 11 septembrie 2001 şi continuă şi acum." Preşedintele a urmat: „Eliberarea Irakului constituie un progres esenţial în campania contra terorii. Am eliminat un aliat al organizaţiei al Qaeda şi am retezat o sursă de finanţare a terorismului. [...] Nu am uitat victimele atacurilor de la 11 septembrie, ultimele telefoane, uciderea cu sânge rece a copiilor, căutările dintre ruine. Prin aceste atentate, teroriştii şi suporterii lor au declarat război Statelor Unite, şi război au căpătat."[105]

Vicepreşedintele Cheney, care a jucat şi el un rol de prim rang în răspândirea acestui neadevăr, afirma pe 14 septembrie 2003 că, dacă Statele Unite aveau să câştige în Irak, „vom fi dat o lovitură cruntă chiar în centrul bazei, dacă vreţi, al bazei geografice a teroriştilor care ne asaltează de mulţi ani, dar au făcut-o mai cu seamă pe 11 septembrie."[106] Iarăşi, nu există nici o dovadă că Saddam era partener cu bin laden, darmite că dictatorul irakian ar fi ajutat al Qaeda

în vreun fel pe 11 septembrie 2001. Fără îndoială, administrația Bush insista în continuare cu această poveste inventată pentru a întreține sprijinul pentru războiul din Irak, care începuse să ia o turnură proastă la finalul verii anului 2003.[107]

În al patrulea rând, în anul premergător războiului, președintele Bush și colaboratorii săi au declarat în numeroase rânduri că sperau să găsească o soluție pașnică la criza irakiană și că acțiunea militară constituia ultima opțiune. De pildă, pe 30 ianuarie 2003, Bush i-a spus premierului italian Silvio Berlusconi că nu luase o decizie cu privire la folosirea forței împotriva Irakului.[108] Săptămâna următoare, la München, Rumsfeld a afirmat: „Încă sperăm că, poate, forța nu va fi necesară pentru a-l dezarma pe Saddam Hussein. [...] Să fiu bine înțeles: nimeni nu vrea război."[109]

De fapt, administrația Bush intenționa declanșarea conflictului încă din vara anului 2002, dacă nu chiar mai devreme, iar decizia de a se adresa ONU în septembrie 2002 era menită să ofere o acoperire diplomatică, nu să evite războiul. De exemplu, Richard Haass, directorul pentru Planificare Politică din cadrul Departamentului de Stat, mărturisește că a știut că războiul era inevitabil la începutul lui iulie 2002, după o întâlnire cu Condoleezza Rice. El l-a întrebat atunci pe consilierul pentru securitate națională dacă avea sens „ca în acest moment să punem Irakul pe primul plan, ținând seama de războiul contra terorismului și alte probleme. Iar ea a răspuns, în esență, că hotărârea fusese luată și că nu merita să-mi bat gura degeaba."[110]

În aceeași perioadă, factorii de decizie britanici au tras concluzia că Washingtonul avea de gând să atace Irakul. Concepțiile lor sunt rezumate în minuta secretă a unei ședințe prezidate de prim-ministrul Tony Blair pe 23 iulie 2002: „C [șeful Secret Intelligence Service] a făcut o relatare despre convorbirile purtate recent la Washington. Se constata o modificare perceptibilă a atitudinii. Acțiunea militară era considerată acum inevitabilă. Bush voia să-l înlăture pe Saddam prin operațiuni militare justificate de com-

binația între terorism și armele de distrugere în masă." Documentul continua: „Secretarul pentru Afaceri Externe a declarat că avea să discute chestiunea cu Colin Powell, în cursul acestei săptămâni. Părea limpede că Bush luase hotărârea de a declanșa acțiuni militare, chiar dacă momentul nu fusese stabilit."[111] În sfârșit, Bush a avut o întrevedere cu Powell pe 13 ianuarie 2003 și i-a spus că decisese să pornească la război contra Irakului.[112] Această întâlnire a avut loc cu câteva săptămâni înainte ca Bush să-l asigure pe Berlusconi că nu se luase nici o hotărâre privind folosirea forței contra lui Saddam și cu câteva săptămâni înainte ca Rumsfeld să declare la München că războiul încă putea fi evitat.

De ce stârnesc liderii frica

Liderii recurg la înfricoșarea populației atunci când cred că identifică o amenințare la adresa securității naționale pe care opinia publică n-o percepe și n-ar putea-o evalua corect dacă ar avea parte numai de discursuri oneste.[113] Ei consideră că singura modalitate de a-și mobiliza cetățenii este să-i înșele spre binele lor. Stârnirea fricii, care este un tip de comportament orientat întotdeauna dinspre conducere spre populație, are un miez antidemocratic, deși liderii sunt convinși că o aplică în interesul național, nu spre obținerea de câștiguri personale.

Există câteva motive pentru care oamenii de rând ar putea să nu înțeleagă o amenințare anume. Este posibil să ca problemele internaționale să nu le trezească un interes suficient de mare încât să-și dea seama că țara lor se confruntă cu o primejdie, chiar și atunci când liderii le furnizează dovezi nemăsluite ale amenințării. Mai mult, poate că, la nivel colectiv, nu sunt atât de inteligenți încât să recunoască un pericol specific. Mai este posibil și ca respectivii cetățeni să se descurajeze în fața unei amenințări serioase. Pe scurt, opinia publică poate manifesta o combinație de ignoranță, prostie și lașitate. Într-o atare situație, potrivit

acestui raționament, elitele trebuie să-și îmboldească populația pentru a o determina să înfrunte provocarea.

Un exemplu elocvent al acestui mod de gândire a fost încercarea administrației Truman de a-i convinge pe americani să accepte o creștere importantă a cheltuielilor pentru apărare în primăvara anului 1950.[114] Președintele și principalii săi consilieri de politică externă erau de părere că opinia publică nu avea să sprijine propunerea și, prin urmare, era necesar să se inițieze o „campanie psihologică de înspăimântare". Desigur, atunci când factorii de decizie îndrumă o țară pe această cale, vor apărea inevitabil presiuni ca liderii să-și sperie cetățenii în așa măsură încât aceștia din urmă să susțină cu entuziasm politicile guvernamentale.

Este mult mai dificil de argumentat că elitele educate care contestă gravitatea unei amenințări sunt ignorante ori stupide. Lucrul acesta este valabil mai cu seamă când este vorba de experți în chestiunea respectivă. Se poate întâmpla totuși ca acești disidenți educați și interesați să fie percepuți ca nehotărâți în privința politicii internaționale, astfel că o exagerare a amenințării pare necesară pentru a le întări coloana vertebrală. De asemenea, se mai poate ca ei să interpreteze pur și simplu greșit dovezile referitoare la pericolul cu care se confruntă țara și să tragă concluzii excesiv de optimiste despre severitatea situației. Dacă liderii nu pot rezolva această problemă oferindu-le informații mai detaliate, singura soluție de care mai dispun este înfricoșarea.

Cu toate acestea, este improbabil ca elitele recalcitrante să se lase păcălite. La urma urmelor, disidenți sunt, prin definiție, cunoscători ai chestiunii și, așadar, greu de înșelat. O abordare alternativă, cu șanse mai bune de succes, constă în utilizarea înfricoșării pentru a mobiliza publicul larg astfel încât să manifeste suspiciune, dacă nu chiar ostilitate, față de acești experți încăpățânați. Simțindu-se izolați, supuși bănuielilor, poate chiar îngrijorați pentru propriile cariere, specialiștii ar fi mai susceptibili de a-și tempera criticile sau de a păstra tăcerea, putând chiar să schimbe taberele și

să sprijine politicile guvernamentale. Leslie Gelb, fostul președinte al Consiliului pentru Relații Externe, recunoștea candid că acest gen de teamă l-a făcut, în 2003, să susțină războiul din Irak: „Sprijinul meu inițial pentru război a fost simptomatic pentru tendințele nefericite din cadrul comunității de politică externă, anume disponibilitatea și motivația de a susține acțiunile militare în scopul de a-și menține credibilitatea politică și profesională."[115]

Mai există o explicație, care nu presupune disprețuirea opiniei publice, pentru faptul că, în unele cazuri, liderii recurg la stârnirea fricii. Este posibil ca sistemul politic al unei țări să fie în pragul paraliziei și, astfel, incapabil de a răspunde la timp unei amenințări grave. Cu siguranță, orânduirea americană din perioada Articolelor Confederației[116] se încadrează în această categorie, iar unii afirmă chiar că sistemul de separare a puterilor introdus de Constituție nu permite identificarea și contracararea promptă a amenințărilor externe.[117] Liderii au motive solide pentru a stârni frica atunci când mașinăria guvernamentală este înțepenită, deoarece ațâțarea poporului poate fi singurul mod de a forța sistemul politic să intre în acțiune pentru înfruntarea pericolului iminent.

Factorilor de decizie le este ușor să-și mintă opinia publică. Dintru început, ei controlează serviciile secrete ale statului, ceea ce le conferă acces la informații importante pe care cetățenii nu le posedă și nu le pot obține, cel puțin pe termen scurt. De aceea, conducătorii pot manipula fluxul de informații către public în diverse moduri, iar majoritatea oamenilor vor fi înclinați să creadă ce le spun liderii dacă nu există dovezi ferme că aceștia îi înșală. Mai mult, șeful unui stat își poate folosi autoritatea pentru a manipula discursul de politică externă inclusiv prin rostirea de minciuni. Președinții americani dețin o putere considerabilă în această privință.

Mințirea populației este relativ facilă și din alt motiv. Așa cum remarcam, oamenilor de stat le este greu să se mintă reciproc în chestiunile importante, deoarece între țări

nu se manifestă prea multă încredere. Anarhia împinge statele să fie vigilente în relațiile cu omoloagele lor. Nu la fel stau lucrurile şi pe plan intern, unde numeroşi indivizi, inclusiv elitele educate, sunt predispuşi să aibă încredere în propriul guvern, care, în definitiv, are misiunea de a-i proteja. Robert McNamara spunea la un moment dat că este „de neconceput ca o persoană cât de cât familiarizată cu societatea şi sistemul nostru de guvernământ să bănuiască existența unei conspirații" în vederea provocării unui război.[118] Mulți americani i-ar da dreptate lui McNamara, întrucât se aşteaptă ca liderii să fie cinstiți cu ei. Evident, această încredere face ca opinia publică să fie uşor de păcălit şi tocmai de aceea comportamentul descris de McNamara nu este doar imaginabil, ci şi real, existând dovezi în acest sens.

S-ar putea afirma că stârnirea fricii nu dă rezultate, deoarece mincinosul va fi prins în cele din urmă şi pedepsit de populație. Şi-ar putea pierde credibilitatea în ochii concetățenilor, iar la alegeri riscă să rămână fără funcție. Aceste perspective nu constituie însă un factor de descurajare, în principal pentru că liderii care îşi mint opinia publică socotesc că ar putea scăpa basma curată. Pentru început, nu este clar că minciunile vor fi demascate în viitorul apropiat. A durat peste treizeci de ani până când s-a aflat că președintele Kennedy minți se cu privire la modul în care soluționase criza rachetelor din Cuba. Aşa cum vom arăta în capitolul următor, el a acceptat să încheie cu sovieticii un acord secret conform căruia Statele Unite aveau să-şi retragă rachetele Jupiter din Turcia în schimbul gestului sovieticilor de a-şi retrage rachetele din Cuba. Kennedy şi consilierii săi au negat însă existența acordului în timpul crizei şi după aceea.

Pe deasupra, făptuitorii cred că, dacă totuşi sunt prinşi, se pot bizui pe avocați excelenți şi prieteni în poziții suspuse care să-i ajute la organizarea unei apărări inteligente astfel încât să scape de pedeapsă. În sfârşit, iar acesta este aspectul cel mai important, liderii care fac apel la înfrico-

şare sunt întotdeauna convinşi că estimează corect ameninţarea, chiar dacă mint în privinţa anumitor detalii. Ei consideră că dreptatea este de partea lor şi că acţiunile lor sunt spre binele ţării. Prin urmare, minciunile lor nu vor conta pe termen lung dacă ameninţarea este scoasă la lumină şi contracarată cu eficacitate. Cu alte cuvinte, rezultatul final scuză mijloacele.

Cu siguranţă, acest raţionament a stat la baza campaniei de înşelătorie orchestrate de administraţia Bush înaintea războiului din Irak; probabil că ar fi dat rezultate dacă Statele Unite ar fi repurtat o victorie impresionantă, ca în Războiul din Golf din 1991. Un comentariu făcut de editorialistul Richard Cohen de la *Washington Post* în noiembrie 2005, când al doilea război din Irak mergea prost, ilustrează forţa purificatoare a victoriei militare: „Aproape că l-am putea ierta pe preşedintele Bush că a declanşat un război sub pretexte false ori din eroare, dacă urmarea ar fi fost un Orient Mijlociu mai bun, mai democratic."[119]

Când recurg elitele la înfricoşare

Tipul de regim influenţează probabilitatea de aplicare a înfricoşării. În particular, aceasta este mai mare în democraţii decât în autocraţii, deoarece în statele democratice liderii au obligaţii mai mari faţă de opinia publică. Evident, nu toţi conducătorii aleşi în mod democratic vor presupune că populaţia trebuie să fie înşelată deoarece nu poate să aprecieze corect o situaţie ori să suporte adevărul; unii însă vor gândi astfel. Acest mod de gândire are o tradiţie îndelungată la dreapta spectrului politic american, unde se nutreşte credinţa că democraţiile sunt dezavantajate în raport cu non-democraţiile, deoarece publicul larg constituie un obstacol în calea formulării unei politici externe inteligente şi îndrăzneţe. Concepţia aceasta a ieşit în relief în cursul Războiului Rece, mai ales în rândul neoconservatorilor şi altor adepţi ai liniei dure precum James Burnham şi Jean-

François Revel, care considerau că popoarele din Occidentul democratic preferau împăciuirea în locul confruntării cu adversarii lor periculoşi.[120]

Viziunea neoconservatoare asupra incapacităţii publicului larg de a gestiona adevărul este rezumată de următorul comentariu al lui Irving Kristol, unul dintre părinţii fondatori ai mişcării: „Există diferite tipuri de adevăr pentru diferite tipuri de oameni. Există adevăruri potrivite pentru copii, adevăruri potrivite pentru studenţi, adevăruri potrivite pentru adulţii educaţi şi adevăruri care sunt potrivite pentru adulţii cu o educaţie superioară, iar ideea că ar trebui să fie un set de adevăruri valabil pentru toată lumea este o aberaţie a democraţiei moderne. Nu funcţionează."[121] Această perspectivă nu constituie însă apanajul neoconservatorilor, după cum se poate constata parcurgând *The Phantom Public* de Walter Lippmann, care nu era un om de dreapta.[122]

Genul acesta de comportament poate fi mai des întâlnit în democraţii, însă nu doar acolo, deoarece, într-o epocă a naţionalismului, chiar şi liderii ţărilor nedemocratice acordă atenţie opiniei publice. Hitler, de pildă, monitoriza atent părerile germanilor despre tot felul de subiecte şi făcea eforturi considerabile pentru ca politicile sale să se bucure de sprijinul populaţiei. Regimul său, după cum ne aminteşte Ian Kershaw, avea o „conştiinţă acută a nevoii de a realiza consensul."[123] Totuşi, cu cât este mai autocratic regimul, sau cu cât mai strâns îşi ţine dictatorul societatea în menghină, cu atât este mai puţin necesară stârnirea fricii.

Şi condiţiile geografice influenţează probabilitatea de utilizare a înfricoşării. Statele care au graniţă comună cu un adversar ameninţător nu au, de obicei, nevoie să exagereze pericolul, în principal pentru că acesta se află foarte aproape şi poate fi contracarat rapid. În astfel de cazuri, opinia publică este conştientă de riscuri şi se teme de ţara vecină. Pe de altă parte, statele care nu se învecinează cu un adversar primejdios au mai multe motive de a recurge la stârnirea

fricii. Un inamic îndepărtat pare mai puţin înspăimântător decât unul din apropiere şi, prin urmare, le dă liderilor motive de a exagera ameninţarea. Statele separate de principalii adversari şi aliaţi prin vaste întinderi de apă – eu le numesc factori exteriori de echilibrare – sunt cele mai înclinate să folosească această tactică, deoarece apa constituie o barieră defensivă extraordinară.[124]

O comparaţie a modurilor în care marile puteri au exagerat ameninţările în timpul Primului Război Mondial ilustrează influenţa pe care o exercită situarea geografică asupra retoricii utilizate de conducători pentru a-şi descrie adversarii. Populaţia din Franţa şi Rusia a fost înfricoşată cu privire la primejdia germană într-o măsură mult mai mică decât cea din Marea Britanie şi Statele Unite. Lucrul acesta nu e de mirare, întrucât cele două ţări constituie factori exteriori de echilibrare, pe când Franţa şi Rusia nu numai că aveau graniţe comune cu Kaiserreich-ul, dar înfruntau armata germană pe propriul lor teritoriu. Germania însăşi nu avea nevoie să exagereze ameninţările pe parcursul războiului, de vreme ce adversarii săi erau situaţi atât la frontierele sale răsăritene, cât şi la cele de vest.

În sfârşit, liderii care promovează războaie opţionale – mai ales războaie preventive – sunt susceptibili de a face apel la înfricoşare, deoarece le este greu să motiveze opinia publică să pornească la luptă contra unui stat care nu reprezintă o ameninţare serioasă pe moment, dar ar putea deveni în viitor. Întrucât pericolul nu este iminent, teama va fi redusă în rândul populaţiei. Mai mult, dată fiind dificultatea de a face predicţii în politica internaţională, mulţi cetăţeni tind să creadă că, dintr-un motiv sau altul, ameninţarea s-ar putea să nu se materializeze. De asemenea, războaiele preventive sunt interzise atât de dreptul internaţional, cât şi de teoria războiului just, ceea ce le transformă într-o marfă greu de vândut în multe ţări de pe glob. Din aceste cauze, mulţi oameni – inclusiv experţi – doresc să adopte o politică de tip „să vedem ce va fi" şi speră că problemele nu vor mai apă-

rea. Pentru a contracara această pasivitate, susținătorii războiului vor recurge la înfricoșare pentru a crea impresia că țara se confruntă cu o primejdie iminentă și că soluția propusă de ei nu este un război preventiv, ci unul anticipativ, care este recunoscut pe scară largă drept just și legal deopotrivă.[125]

Referitor la pregătirea actualului război din Irak, merită remarcat că Statele Unite sunt atât o democrație, cât și un factor exterior de echilibrare, iar la acel moment planificau o acțiune militară preventivă. Nu este surprinzător faptul că administrația Bush a mințit și a folosit și alte tactici de înșelătorie pentru a lăsa impresia că Saddam reprezenta o amenințare iminentă și, prin urmare, Statele Unite aveau să poarte un război anticipativ, nu unul preventiv.[126]

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al V-lea

Disimulările strategice

Disimulările strategice se pot manifesta sub două forme. Liderii pot să mintă referitor la niște măsuri care au dat rezultate foarte proaste. Gestul are drept rațiune protejarea intereselor țării, nu ocrotirea indivizilor răspunzători de eșecul politicii respective, deși aceasta este, de obicei, o consecință involuntară. Conducătorii pot minți și pentru a camufla o strategie controversată, dar inteligentă, deoarece se tem că ar putea întâmpina o rezistență considerabilă din partea opiniei publice și n-ar fi adoptată. În acest caz, scopul nu este să se ascundă un demers ratat de corpul politic, ci să se implementeze o măsură anume fără a stârni o opoziție prea puternică. În ambele situații, liderii cred că există motive solide pentru disimulare. Ei mint în numele a ceea ce consideră a fi binele țării.

Minciunile interstatale sunt îndreptate contra altor state, pe când înfricoșarea vizează spațiul intern. În schimb, disimulările strategice se adresează îndeobște ambelor asistențe. Mai precis, un lider care intenționează să acopere o politică eșuată sau controversată va căuta întotdeauna să-și înșele propria opinie publică, dar, frecvent, va încerca simultan să înșele și o altă țară. Cu alte cuvinte, ținta unei disimulări strategice poate fi ori propria populație, ori aceasta plus un public extern. Nu poate fi însă vorba de o altă țară pur și simplu, deoarece am avea de-a face cu o minciună interstatală.

Trebuie subliniat că disimulările strategice nu se referă la ascunderea informațiilor, caz în care liderii își înșală

publicul nespunând aproape nimic despre o chestiune importantă de politică externă. Atunci când folosesc disimularea strategică, liderii se confruntă cu probleme internaționale cunoscute populației, care vor genera întrebări grele necesitând un răspuns din partea guvernului. În aceste situații, conducătorii mint deoarece cred că este în interesul național să-și înșele atât concetățenii, cât și alte state.

De ce recurg liderii la disimulări strategice

Unul dintre motivele pentru care liderii caută uneori să camufleze eșecul și incompetența care l-a cauzat este acela că nu vor să pară slabi în fața unui adversar care ar putea exploata acest lucru. De asemenea, este posibil ca vestea insuccesului să deterioreze relația lor cu alte țări. Îi îngrijorează, de bună seamă, și sfera internă, unde știrile despre operațiunile ratate și incapacitatea oficialilor pot submina unitatea națională, atât de importantă în cursul unui război prelungit care nu merge prea bine.

În timpul Primului Război Mondial, de pildă, mareșalul Joseph Joffre, comandantul suprem al armatei franceze, a planificat greșit bătălia de la Verdun (1916) și apoi a gestionat slab desfășurarea luptelor. Era clar incompetent și majoritatea liderilor politici francezi cunoșteau acest lucru. Ei nu puteau spune însă populației că Joffre era un incapabil în vreme ce, săptămânal, mii de soldați francezi aflați sub comanda lui erau răniți sau uciși. Astfel, politicienii și-au ținut criticile la adresa lui Joffre departe de urechile publicului și l-au prezentat în mod fals drept un lider valoros. „Preocuparea pentru moral", scrie cercetătorul Ian Ousby, „a împiedicat căderea lui în dizgrație."[127] De asemenea, ar fi fost o nesăbuință totală să li se dezvăluie germanilor că forțele franceze care îi înfruntau la Verdun erau la ananghie deoarece se aflau sub comanda unui general incapabil.

Comportamentul Israelului după masacrul de trist renume de la Qibya ilustrează, la rândul lui, în ce mod un

stat îşi ascunde o politică ratată din raţiuni strategice solide, aşa cum le consideră liderii săi.[128] Pe 14 octombrie 1953, o echipă de comando condusă de maiorul Ariel Sharon s-a deplasat în satul Qibya din Cisiordania şi a ucis 69 de palestinieni, dintre care cam două treimi erau femei şi copii. Atacul constituia o ripostă la uciderea unei femei israeliene şi a celor doi copii ai ei în ziua anterioară. Ordinele Comandamentului Central israelian, care superviza raidul, stipulau că obiectivul era: „Atacarea satului Qibya, ocuparea lui temporară şi uciderea unui număr maxim de persoane în scopul de a-i alunga pe locuitori din casele lor."[129]

Indignarea a fost imensă pe tot cuprinsul globului – inclusiv în rândul comunităţii evreieşti din America – atunci când s-a aflat ce făcuse comandoul israelian la Qibya. Avi Shlaim, profesor la Oxford, scrie că „masacrul de la Qibya a dezlănţuit, la adresa Israelului, o furtună de proteste internaţionale de o vehemenţă fără precedent în scurta istorie a ţării."[130] Ştirile despre raid au făcut ca guvernul israelian să aibă probleme şi pe plan intern.[131] Pe deplin conştienţi de posibilitatea unor tulburări interne, pentru a nu mai lua în calcul daunele aduse poziţiei internaţionale a Israelului, conducătorii ţării au încercat să se salveze prin minciună. „Pe 19 octombrie", consemnează istoricul israelian Benny Morris, premierul David Ben-Gurion „a intervenit în direct la radio cu o relatare absolut fictivă a celor întâmplate." El îi învinovăţea pentru masacru pe colonii evrei de la frontieră şi declara: „Guvernul Israelului respinge cu toată vigoarea acuzaţia absurdă şi fantezistă potrivit căreia 600 de membri ai Forţelor Israeliene de Apărare ar fi luat parte la această acţiune. [...] Am desfăşurat o anchetă şi este clar, mai presus de orice îndoială, că nici o unitate a armatei nu a lipsit de la bază în noaptea atacului de la Qibya."[132] Minciuna lui Ben-Gurion nu a avut însă succes, iar pe 24 noiembrie Consiliul de Securitate a adoptat o rezoluţie exprimând „cea mai fermă dezaprobare a acestei acţiuni."

Liderii pot să mintă şi pentru a camufla o măsură controversată atunci când cred că e corectă din punct de vedere

strategic, dar vor s-o ascundă de propria populație și, posibil, de alte țări. Ipoteza de lucru este aceea că majoritatea concetățenilor nu sunt destul de înțelepți pentru a recunoaște virtuțile politicii respective. Prin urmare, este logic ca liderii să adopte politica, dar să ascundă acest fapt față de populație; altfel, opinia publică ar putea forța guvernul să renunțe la măsuri în detrimentul întregii țări. Aceeași evaluare severă a chibzuinței opiniei publice care stă la baza înfricoșării stă și la baza disimulărilor strategice.

Eforturile președintelui John F. Kennedy de a găsi o soluție pașnică la criza rachetelor din Cuba reprezintă un bun exemplu pentru modul în care un lider încearcă să acopere o măsură controversată.[133] Pentru a pune capăt acestei crize înainte să escaladeze declanșând un război între cele două superputeri, Kennedy a acceptat cererea ca Statele Unite să-și retragă din Turcia rachetele Jupiter, dotate cu ogive nucleare, urmând ca, în schimb, sovieticii să-și retragă rachetele din Cuba. Președintele înțelegea că această concesie nu avea să fie apreciată de publicul american, mai ales la dreapta spectrului politic, și ar fi deteriorat relațiile Washingtonului cu aliații din NATO, în special cu Ankara. Prin urmare, le-a spus sovieticilor că nu puteau vorbi deschis despre acord, întrucât el ar fi fost obligat să-l nege și, în cele din urmă, să renunțe la el. În Occident se manifestau totuși suspiciuni cu privire la încheierea unui asemenea acord, astfel că administrației Kennedy i s-au lansat întrebări pe acest subiect. Președintele și principalii săi consilieri au mințit și au negat existența unei înțelegeri vizând retragerea rachetelor Jupiter din Turcia. În retrospectivă, pare o minciună nobilă, deoarece a contribuit la prevenirea unei confruntări extrem de periculoase între două țări dotate cu arme nucleare.

Între 1922 și 1933, numeroși militari germani au fost instruiți în Uniunea Sovietică, deși acest lucru încălca flagrant prevederile Tratatului de la Versailles.[134] Conducătorii germani se temeau că, dacă aceste activități ar fi fost date în vileag, ar fi stârnit critici vehemente atât din partea stângii

politice din Republica de la Weimar, cât şi din partea Marii Britanii şi a Franţei, care ar fi insistat în vederea stopării acestei operaţiuni valoroase, dar ilegale. Nu e de mirare că guvernul german a mințit pentru a o ascunde. Un caz încă şi mai controversat a avut loc în Marea Britanie la mijlocul anilor '50, când parlamentul a prins de veste că guvernul colonial din Kenya organizase un gulag în care să-i ţină închişi pe luptătorii pentru independenţă Mau Mau.[135] Guvernul de la Londra se temea că, dacă povestea ar fi fost cunoscută, opinia publică ar fi forţat încetarea politicilor britanice violente în Kenya, ceea ce ar fi însemnat, probabil, victoria mişcării Mau Mau. Desigur, acest precedent nu ar fi fost de bun augur pentru menţinerea imperiului. Pentru a contracara aceste dezvăluiri explozive, liderii britanici au mințit cu privire la gulagul kenyan şi i-au calomniat pe cei care au încercat să scoată secretul la lumină.

În sfârşit, acum ştim că în cursul Războiului Rece Japonia a încheiat o serie de acorduri secrete cu Statele Unite. De exemplu, Tokyo a acceptat în 1969 ca vasele americane dotate cu arme nucleare să ancoreze în porturile nipone.[136] Mai exista şi un acord secret conform căruia Japonia urma să plătească mare parte a costurilor trupelor americane staţionate pe teritoriul său. Aceste înţelegeri ar fi fost extrem de controversate dacă ar fi ajuns la urechile opiniei publice; probabil că scandalul care ar fi urmat i-ar fi forţat pe liderii niponi să le abroge. La urma urmelor, legea japoneză interzicea intrarea navelor dotate cu arme nucleare în porturile ţării. Întrucât conducătorii de la Tokyo credeau că acordurile erau în interesul naţional al Japoniei, acestea au fost ţinute secrete. Nu a durat însă mult până ce unele persoane din afară au început să bănuiască existenţa înţelegerilor, astfel că liderii niponi au fost asaltaţi de o avalanşă de întrebări. Fapt deloc surprinzător, au replicat mințind şi negând că acordurile fuseseră încheiate.

Când sunt probabile disimulările strategice

Este oarecum complicat să se stabilească în ce cazuri este mai probabilă recurgerea la disimulările strategice, deoarece acest gen de înşelătorie implică două tipuri de comportament - ascunderea incompetenței şi camuflarea politicilor controversate - şi două auditorii diferite - alte state şi opinia publică din propria țară.

Pentru început, ne vom ocupa de chestiunea condițiilor în care un lider este susceptibil de a minți ca să ascundă față de alt stat o politică eşuată sau controversată. Ne putem aştepta să acționeze şi aici împrejurările care îi împing pe lideri spre minciuna interstatală. La urma urmei, în ambele cazuri, conducătorii mint un alt stat deoarece cred că servesc interesul național. Aceasta înseamnă că probabilitatea ca liderii să recurgă la disimulări strategice în relația cu alte țări este mai mare atunci când statul lor este: 1) situat într-o regiune periculoasă, 2) implicat într-o criză, 3) angajat într-un război sau 4) în relație cu un rival şi nu cu un aliat.

Disimulările strategice înseamnă, cu siguranță, mai mult decât nişte minciuni interstatale; liderii le adresează atât propriei populații, cât şi lumii exterioare. Mascarea incompetenței față de opinia publică are cele mai mari şanse de a se produce pe timp de război, mai ales dacă se consideră că este o luptă pentru supraviețuire. Într-o atare situație miza este atât de mare, încât conducătorii nu vor ezita să-şi mintă cetățenii dacă li se pare că acest lucru este necesar pentru a evita înfrângerea şi a câştiga războiul. Mai mult, este relativ uşor să se ascundă greşelile în toiul beligeranței, deoarece în aceste împrejurări guvernele au numeroase pârghii pentru a limita şi manipula fluxul de informații. Pe deasupra, înşelătoria este privită pe scară largă ca un instrument important pentru combaterea unui duşman de moarte. În sfârşit, operațiunile ratate sunt frecvente în orice conflict,

de unde rezultă că vor fi o sumedenie de ocazii și de motivații pentru a se recurge la disimularea strategică.[137]

Ce se poate spune despre politicile controversate? Acestea sunt mai susceptibile de a fi ascunse de public în democrații decât în non-democrații. Cel mai evident motiv este acela că liderii dintr-o democrație trebuie să acorde mai multă atenție opiniei publice, deoarece trebuie să dea seamă pentru acțiunile lor în cadrul alegerilor organizate periodic. Ei nu pot să propună o măsură pe care o socotesc înțeleaptă, dar care este cu certitudine nepopulară, și apoi să ignore consecințele politice. În astfel de cazuri, conducătorii au motivații puternice să adopte măsura respectivă, dar să nu anunțe decizia public, și după aceea să mintă, dacă este necesar, pentru a ascunde ce au făcut. Desigur, există o anume tragere la răspundere și în non-democrații, dar nu în aceeași măsură ca în democrații. Prin urmare, liderul unui stat nedemocratic va fi mai puțin înclinat să camufleze o măsură controversată în comparație cu omologul său dintr-o democrație.

De asemenea, este probabil ca într-o democrație să apară mai multe situații care să încurajeze ascunderea unei politici discutabile. În statele democratice suntem obișnuiți să avem dezbateri publice aprige pe teme importante, ceea ce înseamnă că liderii sunt conștienți că li se vor adresa întrebări incomode despre politicile pe care le preferă. În plus, transparența este aici o normă puternic înrădăcinată; așadar, este de așteptat ca liderii să dea răspunsuri serioase la aceste întrebări și să ofere o cantitate rezonabilă de informații despre chestiunea respectivă. Aceste circumstanțe nu permit disimularea unei măsuri controversate fără a face uz de minciună. În non-democrații, pe de altă parte, nu au loc prea des dispute înverșunate pe tema politicilor, ceea ce le îngăduie conducătorilor să le ascundă pe acelea cu potențial de controversă fără a fi nevoiți să mintă în privința lor. Prin urmare, când este vorba de politici discutabile, liderii democratici sunt mai motivați să mintă decât omologii lor din non-democrații.

În concluzie, probabilitatea ca un stat să disimuleze un eşec ori să ascundă nişte politici controversate are la origine, de obicei, acelaşi set de condiţii care influenţează minciuna interstatală, însă cu două modificări importante: disimularea măsurilor eşuate este mai probabilă pe timp de război, iar camuflarea unei politici discutabile are şanse mai mari să se producă în democraţii.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al VI-lea

Miturile naționaliste

Odată cu ascensiunea naționalismului din ultimele două secole, numeroase grupuri etnice sau naționale de pe glob și-au constituit ori au încercat să-și constituie propriul lor stat, sau ceea ce se numește în general un stat-națiune. În acest scop, fiecare grup și-a creat mituri sacre despre trecut care îl portretizează într-o lumină favorabilă, prin contrast cu grupurile naționale rivale.[138] Stephen Van Evera susține că miturile șovine „se prezintă în trei varietăți principale: autoglorificarea, acoperirea propriilor păcate și diabolizarea celuilalt."[139] Inventarea acestor mituri și punerea lor în circulație necesită întotdeauna mințirea în privința datelor istorice și a evenimentelor politice contemporane. „Eroarea istorică este un factor crucial în crearea unei națiuni", după cum se exprima succint teoreticianul francez Ernest Renan.[140]

De ce creează elitele mituri naționaliste

Elitele care domină discursul unei națiuni sunt în mare parte responsabile pentru inventarea miturilor ei și o fac din două motive principale. Aceste istorii false alimentează solidaritatea de grup; ele contribuie la crearea unui sentiment puternic al apartenenței naționale care este esențial pentru construirea și menținerea unui stat-națiune viabil. În particular, aceste ficțiuni le conferă membrilor unui grup național sentimentul că sunt parte la o întreprindere nobilă de

care pot fi mândri, dar pentru care ar trebui să fie gata să îndure greutăți considerabile, inclusiv lupta și moartea dacă este necesar. Această nevoie de a pune accentul pe aspectele pozitive din trecutul națiunii se reflectă într-o lege inițiată de guvernul francez în februarie 2005, conform căreia orele și manualele de istorie pentru liceu trebuie să sublinieze elementele pozitive ale colonialismului francez.[141]

Crearea miturilor naționale nu se reduce însă la faptul că elitele alcătuiesc istorii false și le transmit opiniei publice. În realitate, oamenii de rând așteaptă aceste mituri cu nerăbdare; ei vor să li se spună povești despre trecut în care să fie prezentați ca eroi, pe când popoarele vecine sunt personajele negative. Astfel, mitizarea naționalistă este susținută atât de păturile inferioare, cât și de cele superioare ale societății.

Elitele creează mituri naționale și pentru a dobândi legitimitate internațională.[142] Rezultatele în această privință sunt totuși nesemnificative, deoarece este greu să-i păcălești pe străini cu povești care contrazic o lectură onestă a datelor istorice. Există însă două posibile excepții la această regulă. Liderii ar putea reuși să-și prezinte convingător miturile naționale în fața unui aliat apropiat ce are interesul de a le accepta ca adevărate. De exemplu, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, elitele germane au creat mitul potrivit căruia armata lor - Wehrmacht - avusese prea puțin de-a face cu uciderea în masă a civililor nevinovați pe Frontul de Est în timpul acelui conflict brutal.[143] S-a spus că SS-ul - reprezentând un segment mult mai mic din societatea germană și fiind strâns asociat cu Hitler - se făcea vinovat pentru cea mai mare parte a ororilor. Conform acestei legende, Wehrmacht-ul avea „mâinile curate".

Statele Unite au acceptat în general această poveste falsă în primii ani ai Războiului Rece, deoarece pe atunci conclucra îndeproape cu foști naziști, colaboratori ai naziștilor și foști membri ai Wehrmacht-ului; de asemenea, se angajaseră să reabiliteze armata germană și s-o integreze în NATO. Deloc surprinzător, după cum observă Christopher

Simpson în cartea sa despre recrutarea naziştilor de către americani după cel de-al Doilea Război Mondial, „o trecere în revistă a celor mai populare lucrări de istorie a războiului publicate în Occident în acei ani lasă, cu foarte puține excepții, impresia distinctă că sălbăticiile Holocaustului s-au produs strict din vina SS-ului, şi nici măcar a întregului SS."[144] De la sfârşitul anilor '60 însă, cercetătorii germani au purces să dezvăluie adevărata poveste, arătând că Wehrmacht-ul fusese parte integrantă a maşinăriei ucigaşe germane în cursul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe atunci, noua armată germană (Bundeswehr) şi NATO aveau deja rădăcini puternice, iar pentru Statele Unite nu mai constituia o problemă politică serioasă acceptarea adevărului despre cele petrecute pe Frontul de Est până în 1945.

De asemenea, un stat cu o diasporă influentă îşi poate exporta uneori miturile spre țara unde se află diaspora. Probabil că exemplul cel mai bun pentru acest fenomen este cel al Israelului şi al comunității evreieşti din America. Sioniştii n-ar fi reuşit sub nicio formă să înființeze un stat evreiesc în Palestina fără o purificare etnică pe scară largă a populației arabe care trăia acolo de secole întregi. Aspectul acesta era recunoscut de conducerea sionistă cu mult înainte de crearea Israelului. Ocazia de a-i expulza pe palestinieni s-a ivit la începutul anului 1948, când au izbucnit lupte între palestinieni şi sionişti după decizia ONU privind împărțirea Palestinei în două state. Sioniştii au alungat aproximativ 700 000 de palestinieni din teritoriile care urmau să constituie Israelul şi le-au refuzat ferm întoarcerea la casele lor după încetarea luptelor. Desigur, aceasta era o poveste care distribuia Israelul în rolul agresorului, prin urmare n-ar fi ajutat tânărul şi fragilul stat să-şi facă prieteni şi să câştige influență în lume, mai ales în Statele Unite.

Nu e de mirare că, după evenimentele din 1948, Israelul şi Statele Unite s-au străduit să plaseze vina pentru expulzarea palestinienilor tocmai pe umerii victimelor. Potrivit mitului inventat atunci, palestinienii nu au suferit o epurare

etnică din partea sioniştilor, ci şi-au părăsit casele deoarece ţările arabe din jur le-au spus să plece astfel încât armatele lor să poată interveni pentru a-i azvârli pe evrei în mare. Palestinienii s-ar fi putut întoarce apoi acasă după epurarea evreilor. Această naraţiune a fost acceptată practic unanim nu doar în Israel, ci şi în Statele Unite, timp de vreo patru decenii, şi a jucat un rol esenţial în convingerea multor americani să privească favorabil Israelul aflat în conflict cu palestinienii. În ultimii douăzeci de ani, cercetătorii israelieni au demolat însă acest mit şi altele, iar noua istorie a început să afecteze treptat discursul american despre conflictul israeliano-palestinian; drept urmare, cel puţin o parte dintre americani privesc acum cu mai puţină simpatie acţiunile trecute şi prezente ale Israelului faţă de palestinieni.[145]

Când încep elitele să creeze mituri

Naţiunile îşi răspândesc fără încetare miturile fundamentale, deoarece majoritatea membrilor grupului au nevoie de aceste naraţiuni pentru a-şi înţelege identitate şi pentru că aşa se creează solidaritatea de grup. Aşadar, se poate spune că mitizarea naţionalistă are loc permanent. Desigur, istoriile trebuie aduse la zi din când în când, pe măsură ce apar noi informaţii despre trecut, şi trebuie create mituri inedite pentru noile episoade semnificative din istoria naţiunii. Astfel, ar fi de aşteptat ca diseminarea minciunilor naţionaliste să se intensifice după războaie şi alte incidente importante care stârnesc controverse despre comportamentul poporului respectiv; acestea, la rândul lor, ar putea isca noi dispute pe seama unor conflicte mai vechi rămase în stare latentă. În asemenea cazuri, elitele se vor strădui din răsputeri să-şi prezinte naţia într-o lumină pozitivă şi să mânjească portretul adversarilor.

Este logic şi ca mitizarea naţionalistă să cunoască o intensitate deosebită atunci când există dispute aprige cu privire la întemeierea unei ţări. La urma urmelor, legitimitatea

unui stat este puternic afectată de împrejurările constituirii sale, iar oamenii nu vor să creadă că țara lor s-a „născut în păcat". Câ de mult se minte în aceste cazuri depinde de doi factori: gradul de brutalitate implicat în crearea statului-națiune și intervalul de timp care a trecut de la înființare.

Mai precis, cu cât este mai violent procesul de construire a statului, cu atât sunt mai multe comportamentele negative ce trebuie ascunse și, prin urmare, cu atât este mai mare nevoia ca elitele să mintă referitor la cele petrecute în momentul originar. După cum remarcă Van Evera, miturile de acoperire a propriilor păcate sunt, probabil, cele mai frecvente dintre aceste trei tipuri de minciuni naționaliste.[146] Pe de altă parte, cu cât sunt mai recente evenimentele relevante, cu atât este mai probabil ca oamenii să-și amintească și să fie preocupați de ele. Pe scurt, atunci când întemeierea unei țări a fost recentă și plină de cruzime, elitele trebuie să muncească din toate puterile pentru a fabrica o poveste care îi prezintă pe ai lor ca pe niște cavaleri în armuri strălucitoare și pe adversari ca pe încarnările diavolului.

Să ne gândim, de pildă, la cele 15 state care au apărut după prăbușirea fostei Uniuni Sovietice. Elitele din toate aceste țări nu aveau nevoie să inventeze narațiuni false despre modul în care s-au întemeiat în 1991, în mare parte pentru că destrămarea Uniunii Sovietice a fost remarcabil de pașnică.[147] Să comparăm aceste cazuri cu fondarea Israelului și cea a Statelor Unite, care au presupus crime grave la adresa popoarelor ce trăiau deja pe teritoriile ulterior cucerite și colonizate. Fapt deloc surprinzător, elitele israeliene și americane au făcut eforturi susținute pentru a spăla de păcate această istorie brutală. În zilele noastre, acestei chestiuni i se acordă foarte puțină atenție în Statele Unite, în principal pentru că evenimentele controversate s-au petrecut în urmă cu atât de mult timp, încât par să țină de istoria antică. Pe de altă parte, crearea Israelului este mult mai recentă, iar modul în care a avut loc este extrem de disputat, nu doar pentru că palestinienii se fac auziți tot mai puternic, ci și

pentru că o serie de cercetători (dintre care mulți sunt israelieni) contestă acum miturile fondatoare ale Israelului. Așa cum ar fi de așteptat, majoritatea israelienilor și majoritatea susținătorilor lor americani nu și-au schimbat concepțiile despre nașterea Israelului; dimpotrivă, și-au dublat eforturile pentru a populariza miturile consacrate.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al VII-lea

Minciuni liberale

Există un corp normativ bine dezvoltat care prescrie formele acceptabile de comportament statal şi interzice conduita inacceptabilă deopotrivă pe timp de pace şi pe timp de război. Aceste norme sunt strâns legate de teoria războiului just şi de ideologia liberală în general, multe dintre ele fiind codificate în dreptul internaţional.

Majoritatea politicienilor pretind că acceptă aceste norme liberale şi îşi subliniază întotdeauna angajamentul pentru statul de drept. Cu toate acestea, sunt momente în care liderii consideră că interesul naţional îi obligă să acţioneze în moduri ce contravin regulilor respective. Acest comportament se manifestă, între altele, prin invadarea altor ţări în scopul obţinerii de câştiguri strategice, lansarea de războaie preventive şi încălcarea teoriei războiului just în iniţierea conflictelor. De exemplu, Alexander Downes arată, în lucrarea sa esenţială *Targeting Civilians in War*, că „în războaiele costisitoare şi prelungite, disperarea de a câştiga şi de a salva vieţi din propria tabără îi face pe beligeranţi să atace populaţia civilă a inamicului."[148] Într-adevăr, el demonstrează că „democraţiile sunt oarecum mai susceptibile de a viza civilii adversarului, în comparaţie cu non-democraţiile." Să ne amintim că Statele Unite au ucis deliberat aproximativ 900 000 de civili japonezi în ultimele cinci luni ale celei de-a doua conflagraţii mondiale, nu pentru că se temeau de pierderea războiului, ci pentru că voiau să-l câştige fără a trebui să invadeze teritoriul japonez.[149] Generalul Curtis LeMay, care comandase acea campanie ucigaşă de

bombardamente, remarca odată că „dacă am fi pierdut, am fi fost inculpaţi cu toţii în calitate de criminali de război."[150]

Acest comportament brutal nu se manifestă însă doar pe timp de război. Statele Unite, de pildă, au jucat rolul principal în convingerea ONU să impună sancţiuni economice împotriva Irakului din august 1990 până în mai 2003. Acest embargou financiar şi comercial a dus la un dezastru umanitar, omorând aproximativ 500 000 de civili irakieni, după estimările UNICEF.[151] De asemenea, oamenii de stat încheie alianţe cu regimuri de-a dreptul odioase atunci când socotesc că merită din punct de vedere strategic. Pentru a-l învinge pe Hitler în cel de-al Doilea Război Mondial, atât prim-ministrul Winston Churchill, cât şi preşedintele Franklin D. Roosevelt au cooperat îndeaproape cu Stalin, care nu era doar un tiran, ci unul dintre cei mai mari ucigaşi în masă din toate timpurile.[152]

Când statele acţionează în moduri ce contravin normelor liberale sau dreptului internaţional, liderii lor inventează adesea istorii false menite să le mascheze demersurile. Nu e de mirare că elitele britanice şi americane – incluzând universitarii, jurnaliştii şi factorii de decizie – au făcut mari eforturi în cursul celui de-al Doilea Război Mondial pentru a-l prezenta pe Stalin într-o lumină favorabilă, astfel încât să nu se creeze impresia că Marea Britanie şi Statele Unite erau conduse de politicieni fără scrupule care ar fi cooperat cu un ucigaş în masă tiranic pentru a-l învinge pe altul.[153] În consecinţă, el era descris frecvent ca prietenosul „unchi Joe", pe când diferenţele enorme dintre sistemele politice american şi sovietic erau uneori minimalizate, dându-se de înţeles că şi Uniunea Sovietică era o democraţie.

Strădaniile aliaţilor occidentali de a-l portretiza pe Stalin altfel decât era au fost puse la grea încercare în primăvara anului 1943, când atât Churchill, cât şi Roosevelt au aflat că sovieticii omorâseră mii de polonezi – în majoritate ofiţeri – în pădurea Katyn cu trei ani mai devreme, în

primăvara lui 1940.[154] Așa cum remarca pe atunci un oficial britanic, „este, evident, foarte jenant ca, atunci când luptăm pentru o cauză morală și intenționăm să-i tratăm cum se cuvine pe criminalii de război, aliații noștri să fie ținta unor acuzații de acest gen."[155] Cu toate acestea, guvernul britanic s-a pus pe treabă și a învinovățit de crime Germania nazistă, știind prea bine că adevărații făptași erau sovieticii. Foreign Office a susținut că „povestea ar trebui să fie privită ca o încercare germană de a submina solidaritatea aliaților", pe când Political Warfare Executive, o instituție guvernamentală de maximă importanță, implicată în războiul de propagandă, a emis o directivă în care se stipula: „Misiunea noastră este să facem în așa fel ca istoria să consemneze incidentul din pădurea Katyn ca pe o încercare eșuată a Germaniei de a amâna înfrângerea prin metode politice."[156]

Un alt exemplu de minciuni liberale are legătură cu eforturile Germaniei de a învinovăți Polonia pentru declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial pe 1 septembrie 1939. În acea zi fatidică, Hitler a declarat la Reichstag că așteptase răbdător timp de două zile ca „guvernul polonez să trimită un plenipotențiar" care să discute cu el, însă nu a sosit nimeni.[157] Concluzia clară era că el voia să găsească o soluție diplomatică la criza în curs, însă Polonia nu coopera, deoarece liderii ei nu erau interesați de pace. Apoi, după ce și-a menționat „dragostea de pace", Hitler a pretins că Polonia trăsese primele focuri asupra unor ținte din Germania și că Wehrmacht-ul nu făcea decât să „riposteze". Cu alte cuvinte, Berlinul acționa în legitimă apărare. De fapt, Germania înscenase o serie de incidente frontaliere care, produse în seara de 31 august, lăsau să se creadă că Polonia iscase războiul, când în realitate era victima agresiunii naziste.

Un ultim caz se referă la strategia de bombardament aplicată de Marea Britanie contra Germaniei în cel de-al Doilea Război Mondial. În primăvara anului 1942, Comandamentul Aviației de Bombardament a inițiat o campanie susținută de atacuri cu proiectile grele care, în mod cert, avea

să se soldeze cu decesul multor civili germani. Guvernul britanic nu dorea ca opinia publică să afle de uciderea intenționată a civililor, deoarece aceasta reprezenta o încălcare grosolană a legilor războiului. Prin urmare, oficialii au mințit, afirmând că atacurile erau limitate la țintele militare, întrucât „bombardarea intenționată a populațiilor civile, ca atare, este interzisă." Așa cum observă istoricul Max Hastings, „de la începutul războiului și până la sfârșit, miniștrii au ascuns adevărul – de fapt, au mințit fără ezitare, în numeroase rânduri – cu privire la natura ofensivei aeriene."[158]

De ce spun elitele minciuni liberale

S-ar putea crede că nu este nevoie să se spună minciuni liberale, de vreme ce majoritatea oamenilor înțeleg intuitiv că politica internațională este o afacere dezgustătoare și periculoasă și că țările au uneori motive solide să acționeze în moduri contrare normelor liberale sau dreptului internațional. Deși această argumentație conține un grăunte de adevăr, realitatea este că oamenii preferă să creadă – ori de câte ori pot – că țara lor procedează de o manieră justă, spre deosebire de adversari. Astfel, sunt situații în care liderii mint pentru a camufla comportamentul nemilos al țării lor pur și simplu pentru că opinia publică internă nu vrea să audă adevărul. Aici, logica este similară celei aflate la baza mitizării naționaliste. Desigur, se întâmplă adesea ca liderii înșiși să fie tentați să mintă deoarece vor să se prezinte ca niște membri responsabili și corecți ai comunității internaționale și, uneori, pentru că se tem să nu fie inculpați la un moment dat. Chiar și Osama bin Laden a simțit nevoia să explice de ce al Qaeda acționa cu justețe atunci când a ucis mii de civili pe 11 septembrie 2001.[159]

De fapt, mulți indivizi din întreaga lume se identifică cu setul de norme și reguli liberale după care se presupune că s-ar ghida comportamentul statelor, și ei vor să creadă că guvernul lor acționează în conformitate cu acestea. Michael

Walzer surprinde acest aspect atunci când scrie: „Cea mai clară dovadă a stabilității valorilor noastre în decursul timpului este caracterul neschimbat al minciunilor pe care le spun militarii și oamenii de stat. Ei mint ca să se justifice, astfel că ne descriu nouă trăsăturile distinctive ale justiției."[160]

Mai mult, la fel ca în cazul mitizării naționaliste, liderii spun minciuni liberale pentru a dobândi legitimitate peste granițe. Și de data aceasta, rezultatele sunt în general sub așteptări, și asta din aceleași motive. După toate probabilitățile, străinii au o idee destul de limpede cu privire la evenimentele despre care se minte și, așadar, sunt greu de păcălit. Desigur, uneori pot fi păcăliți mulți oameni dintr-o țară prietenă care au imbolduri puternice – fie ideologice, fie strategice – să creadă anumite neadevăruri liberale. Pe scurt, minciunile liberale sunt greu de diseminat cu succes în exterior, mai ales când se referă la evenimente recente.

Când este probabilă utilizarea minciunii liberale

Practic toți liderii – indiferent dacă sunt la conducerea unor autocrații sau democrații – au obiceiul de a-și justifica purtarea în termenii normelor liberale și ai dreptului internațional, chiar și atunci când acțiunile lor sunt motivate în principal de acele calcule strategice reci care sunt identificate cu realismul. Totuși, această înclinație spre retorica liberală nu creează probleme atât timp cât comportamentul unei țări este compatibil deopotrivă cu principiile realiste și cele liberale, așa cum se întâmplă adesea. De exemplu, participarea Americii la luptele contra Japoniei imperiale și Germaniei naziste din cel de-al Doilea Război Mondial a fost ușor de motivat atât pe temeiuri morale, cât și pe temeiuri strategice. Același lucru este valabil și pentru decizia Statelor Unite de a îndigui Uniunea Sovietică în cursul Războiului Rece sau de a declanșa războiul contra Irakului în 1991.

Problemele apar atunci când imperativele realiste şi cele idealiste intră în conflict. În aceste cazuri, elitele acţionează de obicei realist şi au un discurs liberal, ceea ce antrenează inevitabil necesitatea înşelătoriei, deci şi a minciunii.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul al VIII-lea

Dezavantajul utilizării minciunii pe plan internațional

Până acum m-am concentrat asupra potențialelor beneficii ale minciunii internaționale. Am pus accentul pe câștigurile pe care le pot obține liderii pentru țara lor dacă mint alte țări sau propriul popor. Cu toate acestea, pe lângă avantaje există și costuri asociate cu diferitele tipuri de minciuni internaționale pe care le-am identificat. Este posibil chiar ca, atunci când o minciună dă rezultate conform așteptărilor, la final să fie totuși de plătit unele costuri.

Pentru a evalua aspectele negative ale minciunii internaționale – și nu trebuie uitat că tratez chestiunea dintr-o perspectivă strict utilitaristă – este neceesar să se studieze modul în care fiecare dintre cele cinci tipuri de minciuni afectează politica internă a unei țări, precum și politica sa externă. Este nevoie de criterii diferite pentru analiza posibilelor efecte negative ale minciunii în fiecare domeniu. Voi începe prin a descrie principalul criteriu pentru politica internă.

Denaturarea sistematică a adevărului provoacă, inevitabil, daune grave oricărei societăți, întrucât creează o cultură otrăvită a necinstei.[161] Prin urmare, este cum nu se poate mai logic ca liderii și concetățenii lor să acționeze în vederea reducerii la minimum a cazurilor de minciună din țara respectivă. Nu este însă o misiune simplă, deoarece uneori indivizii au motivații puternice să mintă și să trișeze pentru a obține avantaje, chiar dacă acest comportament

egoist este nociv pentru societatea ca atare. Să ne gândim numai la Bernie Madoff, investitorul de pe Wall Street care a escrocat mii de oameni făcându-i să piardă miliarde de dolari. Evident, nu este singurul; tocmai de aceea, guvernele monitorizează şi reglementează comportamentul populaţiei în diverse domenii, iar elitele din majoritatea societăţilor condamnă în general minţirea pe teme politice şi economice interne.

Dată fiind această situaţie, rostirea de minciuni pe plan internaţional prezintă un potenţial pericol care este profund îngrijorător. Mai precis, există posibilitatea ca minţirea pe subiecte legate de politica externă să se repercuteze asupra vieţii cotidiene dintre graniţele unei ţări. Altfel spus, minciuna vizibilă referitoare la politica internaţională – chiar dacă se justifică strategic – poate să se reverse în arena naţională şi să provoace tulburări grave prin legitimarea şi încurajarea necinstei în viaţa de zi cu zi. Şi disimularea şi interpretarea părtinitoare pot, în cantităţi prea mari, să aibă consecinţe nefericite, dar aceste categorii de înşelătorie nu sunt nici pe departe la fel de primejdioase ca minciuna excesivă.

Utilizarea sistematică a minciunilor are cel puţin patru consecinţe dăunătoare pe plan intern, efectul lor negativ fiind încă şi mai puternic în cazul democraţiilor. Minţirea pe scară largă îi împiedică pe cetăţenii dintr-o democraţie să facă alegeri în deplină cunoştinţă de cauză pur şi simplu pentru că există o probabilitate mare ca ei să-şi bazeze deciziile pe informaţii false. Cum poate un alegător să tragă la răspundere un politician sau un lider când îi este cu neputinţă să afle adevărul despre faptele acelei persoane? Democraţiile funcţionează cel mai bine atunci când au o piaţă a ideilor destul de eficientă, însă acest lucru se poate întâmpla numai atunci când cetăţenii au informaţii demne de încredere şi când nivelul de transparenţă şi onestitate este foarte înalt.

De asemenea, minciuna poate afecta negativ procesul de luare a deciziilor, fie că statul respectiv este democratic

sau nu.[162] Principalul motiv este acela că, într-o lume a înșelătoriei, costurile oricărei acțiuni sunt enorme, deoarece factorii de decizie nu pot avea încredere unii în alții și, prin urmare, trebuie să aloce timp și resurse suplimentare pentru a se asigura că informațiile de care dispun sunt exacte. Chiar și atunci când fac toate demersurile în acest sens, tot este posibil să nu aibă o cunoaștere a faptelor reale, caz în care hotărârile lor se vor baza pe informații false, mărind șansele ca politicile elaborate să fie orientate greșit.

Mai mult, minciuna omniprezentă poate submina statul de drept, care constituie inima vieții democratice. Patrick J. Fitzgerald, procurorul care a instrumentat cazul lui „Scooter" Libby în vestitul caz al scurgerii de informații de la CIA[163], punea punctul pe *i* când afirma că „adevărul este motorul sistemului nostru judiciar. Iar dacă vom compromite adevărul, întregul proces de împărțire a dreptății va fi ratat."[164] Desigur, există legi care pedepsesc minciuna, ceea ce înseamnă că în orice societate este de așteptat un anumit nivel de necinste. Minciuna nu poate fi însă larg răspândită; în viața publică trebuie să existe o proporție substanțială de onestitate și încredere pentru ca un sistem legal să funcționeze eficient. Să ne gândim, de pildă, că George Ryan, fostul guvernator de Illinois, care la început era în favoarea pedepsei capitale, a suspendat toate execuțiile în statul său deoarece apăruseră dovezi convingătoare că, în cazul multor deținuți condamnați la moarte, sentința fusese dată pe baza unor minciuni și a unor proceduri viciate.[165]

În sfârșit, dacă este foarte frecventă într-o democrație, minciuna poate dezamăgi populația până acolo încât aceasta să-și piardă încrederea în guvernământul democratic și să aprobe o anumită formă de autoritarism. La urma urmelor, este greu de văzut cum poate rămâne viabilă o democrație dacă oamenii nu au nici un respect pentru liderii lor, fiind convinși că aceștia sunt profund corupți. Pe scurt, prea multă minciună poate dăuna grav oricărei organizări politice.

Trecând în alt registru, cum ar putea minciuna internațională să afecteze politica externă a unei țări? După cum

subliniam, liderii se mint reciproc şi îşi mint propriii cetăţeni deoarece cred că acţionează în numele interesului naţional. Iar realitatea tristă este că, uneori, minciuna se justifică din punct de vedere strategic. Dacă n-ar fi aşa, nu ar exista temeiuri solide pentru diferitele tipuri de minciuni pe care le-am descris în capitolele precedente. Cu toate acestea, sunt cazuri în care minciuna se repercutează asupra autorului, iar atunci o ţară poate ajunge într-o situaţie mai proastă decât la început. De aici, întrebarea crucială pentru evaluarea ramificaţiilor minciunii internaţionale este: care tipuri de minciuni sunt cele mai susceptibile de a se întoarce împotriva autorului şi de a se solda cu consecinţe strategice dăunătoare?

Pentru a rezuma, *potenţialul de recul* constituie principalul criteriu de evaluare a consecinţelor minciunii internaţionale pe plan intern, pe când *potenţialul de repercutare* şi de generare a unor efecte mai curând negative pentru statul în cauză reprezintă criteriul numărul unu în domeniul politicii externe.

Pericolele minciunii interstatale

Minciuna interstatale nu provoacă, în general, probleme grave pe plan intern. Riscul de recul este minim, în parte pentru că liderii nu se mint prea des unii pe alţii. Principalul motiv este însă acela că majoritatea oamenilor înţeleg că politica internă şi cea externă funcţionează după reguli diferite. În particular, ei îşi dau seama că liderii trebuie uneori să mintă şi să trişeze în relaţiile cu alte ţări, mai ales când au de-a face cu un adversar periculos. Fără mare entuziasm, minciuna este acceptată pe scară largă drept un instrument necesar, deşi respingător al politicii externe. Tocmai de aceea, oamenii de stat şi diplomaţii sunt rareori pedepsiţi atunci când sunt prinşi cu minciuni interstatale. În schimb, minciuna este considerată în general un lucru rău când are o rază de acţiune strict naţională, pentru că evoluţiile din

politica internă pun rareori sub semnul întrebării supraviețuirea unei țări.

Pare nerealistă convingerea că se poate compartimenta minciuna interstatală așa cum procedez eu, dar fără a încuraja ori legitima utilizarea neadevărurilor pe plan intern. Nicidecum; se pot trasa granițe ferme care să stipuleze în ce situații este acceptabilă sau nu minciuna. Să ne amintim că, în majoritate, acceptăm faptul că în viața cotidiană există împrejurări excepționale în care ni se permite să mințim, fără ca acesta să devină un comportament acceptat în circumstanțe obișnuite. De pildă, la sfârșitul anilor '60, pe când eram elev al academiei militare de la West Point, aveam un cod de onoare foarte strict care proclama că un cadet nu minte, nu trișează și nu fură, și nici nu-i tolerează pe cei care o fac. Cu toate acestea, ni se îngăduia să rostim minciuni albe – în numele „onoarei sociale" – atunci când am fi putut răni sentimentele cuiva într-o chestiune de mică importanță. Iată un exemplu popular în epocă: dacă erai invitat acasă la ofițerul comandant și soția lui gătise niște feluri îngrozitoare, era acceptabil să-i spui că masa fusese delicioasă. Înțelegeam însă foarte limpede că posibilitatea rostirii de minciuni în niște situații sociale jenante ca aceea de mai sus nu ne dădea mână liberă să mințim și în alte împrejurări.

Așa cum remarcam anterior, aceeași logică li se aplică vânzătorilor și cumpărătorilor care negociază prețul unei case ori al unei mașini. Li se îngăduie să mintă referitor la prețul de rezervă – face parte din joc – dar asta nu înseamnă că pot minți și în alte privințe. Politica interstatală este un alt domeniu bine definit în care minciuna este socotită în general acceptabilă, iar pericolul de recul sau de apariție a unor efecte colaterale este destul de mic.

În ceea ce privește consecințele internaționale, nu încape îndoială că minciuna interstatală se poate repercuta asupra autorului, așa cum orice politică aplicată de un stat poate da greș și afecta interesul național. Nu există însă nici o caracteristică anume care să facă acest tip de tactică

mai vulnerabil la efectele adverse, lucru care nu mai este valabil, după cum voi arăta, pentru înfricoşare şi disimulările strategice. Mai mult, daunele produse atunci când se ratează operaţiunea nu sunt foarte mari, ceea ce nu înseamnă că nu există unele costuri.

O minciună pe care un om de stat sau un diplomat o transmite altei ţări poate da greş în două moduri. În primul rând, poate fi dată în vileag la scurtă vreme după ce a fost rostită, ceea ce, evident, ar împiedica apariţia efectelor dorite. Care sunt însă consecinţele pentru liderii care au mințit? După toate probabilităţile, aceştia nu au de suferit prea mult: statul-ţintă nu are motivaţii să riposteze, întrucât minciuna a fost descoperită înainte de a-i face rău. În plus, nu există modalităţi convenabile pentru ca posibila victimă să-i pedepsească pe mincinoşi. O posibilă opţiune este punerea făptuitorului într-o situaţie jenantă, dar suferinţa acestuia ar fi minoră. Iar această sancţiune nici măcar nu are şanse să se realizeze, întrucât majoritatea oamenilor înţeleg că liderii se mint uneori spre binele propriei ţări. Este greu să-l faci de ruşine pe un lider pe această bază, chiar dacă ratează operaţiunea şi este prins în flagrant delict.

Statul-ţintă ar putea riposta punând capăt negocierilor în desfăşurare sau aplicând unele politici dure faţă de ţara care a încercat să-l păcălească. În acest caz, minciuna dată în vileag ar înrăutăţi considerabil relaţiile dintre părţi. Este însă o situaţie foarte puţin probabilă, nu numai pentru că minciuna a fost dezvăluită şi nu a reuşit să-şi afecteze ţinta, ci şi pentru că – aşa cum am subliniat în repetate rânduri – toată lumea ştie că statele se mint reciproc. Fără îndoială, demascarea unei minciuni poate contribui la deteriorarea relaţiilor dintre două state, dar nu va fi factorul principal, spre deosebire de vreo dispută politică sau economică semnificativă.

Un exemplu de repercutare a minciunii s-a produs în primăvara anului 1960, când administraţia Eisenhower a fost prinsă rostind o serie de neadevăruri izbitoare despre incidentul avionului U-2.[166] Preşedintele însuşi s-a simţit umilit

când au ieşit la iveală acele minciuni, dar mai important era faptul că în acel moment se pregătea să-şi întâlnească omologul sovietic, Nikita Hruşciov. Ambii lideri sperau să îmbunătățească relațiile bilaterale şi să reducă ritmul cursei înarmărilor nucleare. Contramandarea summitului planificat a apărut ca o necesitate, în parte din cauza minciunilor lansate de administrație cu privire la misiunea avionului. Principalul motiv al eşecului a fost însă altul: incidentul a dezvăluit întregii lumi că Statele Unite încălcau spațiul aerian sovietic şi trimiteau avioane-spion deasupra URSS, provocându-i lui Hruşciov probleme serioase pe plan intern şi împiedicându-l să se mai întâlnească şi să coopereze cu Eisenhower. Pe scurt, minciunile rostite de preşedinte şi consilierii săi au contat, dar nu decisiv.

S-ar putea afirma că reputația unui stat prins cu minciuna are de suferit, lucru care poate dăuna grav poziției sale internaționale. După cum remarcam mai devreme, reputația este importantă în domeniul politicii joase.[167] Dacă o țară practică sistematic minciuna în chestiunile economice şi politice de zi cu zi, devine imediat cunoscută pentru necinstea ei, ceea ce ar descuraja alte țări să interacționeze şi să coopereze cu ea. Dar acesta este motivul pentru care statele se mint rar între ele când vine vorba de politica joasă; prin urmare, chestiunea reputației nu este semnificativă în această sferă.

În domeniul politicii înalte, unde minciuna pare să fie mai frecventă, dar nu întâlnită la tot pasul, reputația nu contează prea mult.[168] Ori de câte ori o problemă priveşte direct securitatea unei țări, liderii ei nu-şi pot permite să acorde prea multă atenție reputației altor state, în primul rând pentru că nu pot fi siguri că nu vor fi înşelați de unul cu nume bun. Doar pentru că un stat a fost cinstit de zece ori la rând nu înseamnă că va fi cinstit şi a unsprezecea oară. Postura de păcălici nu contează prea mult în politica joasă, dar ar putea avea consecințe dezastruoase dacă miza este reprezentată de supraviețuirea unei țări. De aceea, atunci când au de-a face cu chestiuni de securitate națională, liderii nu

iau în seamă comportamentul din trecut al celorlalte state, ceea ce înseamnă, în definitiv, că deteriorarea reputației nu constituie un preț prea mare pentru diseminarea unei minciuni.

O minciună interstatală se poate repercuta și în alt mod asupra autorului. Mai precis, înșelătoria poate rămâne nedetectată destul de mult timp ca ținta să fie păcălită; cu toate acestea, minciuna respectivă are consecințe secundare care înrăutățesc situația statului care a lansat-o. Altfel spus, un lider poate spune cu succes o minciună prost concepută. Un exemplu elocvent în acest sens este dat de minciunile lui Hruşciov despre stocurile sovietice de rachete de la sfârșitul anilor '50. El a exagerat mult capacitățile sovietice pentru a convinge Statele Unite să nu amenințe ori să atace URSS și, mai general, să respecte interesele și dorințele Moscovei pe mapamond. În loc de asta, presupusul decalaj a speriat Washingtonul și l-a împins să escaladeze cursa înarmărilor într-o perioadă în care Hruşciov spera s-o domolească, astfel încât Moscova să poată cheltui mai mulți bani pe programe economice și sociale. După cum o demonstrează acest caz, chiar și minciunile bine întocmite se pot repercuta asupra autorului, deoarce politica pe care o sprijină este defectuoasă.

Pericolele înfricoșării

Stârnirea fricii – spre deosebire de minciunile pe care și le spun liderii – poate avea consecințe negative grave deopotrivă pentru politica internă și cea externă a statului respectiv.[169] În primul rând, există un potențial de recul important. Liderii care practică înfricoșarea trădează un anumit dispreț față de concetățenii lor și pentru democrație în general. La urma urmelor, ei mint deoarece nu cred că pot avea încredere în populație; în opinia lor, aceasta nu va înțelege și susține politica externă corectă nici măcar dacă i se prezintă o evaluare onestă a amenințărilor. Nici

încercarea de a expune situația mai limpede și mai energic nu va da rezultate. Prin urmare, pentru a fi siguri că țara va adopta politica externă corectă, conducătorii exagerează amenințarea răspândind minciuni despre adversar și utilizând și alte forme de înșelătorie.

Neajunsul acestui tip de comportament este acela că disprețul conducerii față de opinia publică se va face simțit pe plan intern. Odată ce liderii unei țări conchid că cetățenii nu înțeleg unele chestiuni importante de politică externă și așadar trebuie să fie manipulați, nu le va lua mult timp să aplice același gen de gândire la spațiul național. În esență, stârnirea fricii împiedică ridicarea unui zid de protecție între politica internă și cea externă, deoarece relația dintre conducere și populație este practic aceeași în ambele domenii. Rămâne însă adevărat că imperativul de a înșela este mai puternic în privința problemelor de politică externă, din cauza conexiunii evidente cu securitatea țării.

Și înfricoșarea este susceptibilă de a se repercuta asupra autorului și de a produce eșecuri în politica externă. La temelia problemei stă faptul că dezbaterile publice despre amenințările exterioare nu pot fi decât distorsionate, de vreme ce liderii își înșală deliberat concetățenii cu privire la pericolele ce pândesc țara. În definitiv, ei nu cred că o evaluare onestă a amenințărilor este suficientă pentru a convinge publicul să facă ce trebuie. Desigur, pot fi împrejurări în care opinia publică este un obstacol în calea contracarării eficiente a unei primejdii grave, astfel că liderii au o bună justificare strategică să recurgă la stârnirea fricii. Într-adevăr, se poate demonstra că minciuna lui Roosevelt în legătură cu incidentul *Greer* din 1941 a slujit interesului național, fiindcă americanii nu percepeau adevărata amploare a pericolului reprezentat de Germania nazistă pentru Statele Unite.

Este însă posibil – ba chiar probabil – ca opinia publică să fie inteligentă și responsabilă, iar motivul pentru care liderii guvernamentali nu reușesc să fie convingători să fie

faptul că interpretează greşit ameninţarea şi insistă asupra unei politici eronate. Acest deznodământ se produce mai ales în cazurile în care guvernul se confruntă cu o opoziţie substanţială din partea experţilor independenţi şi a populaţiei. La urma urmelor, ar fi de crezut că liderii care oferă argumente solide sunt în stare să şi le apere pe piaţa ideilor – de cele mai multe ori, măcar – şi nu au nevoie să înşele opinia publică, mai ales pe acei experţi care cunosc bine chestiunea în discuţie. Faptul că un conducător se simte obligat să recurgă la înfricoşare înseamnă că, după toate probabilităţile, percepe greşit ameninţările, pe când populaţia le-a evaluat corect. Dacă aşa stau lucrurile, iar guvernul ajunge să aplice o politică eronată, consecinţele sunt, de cele mai multe ori, serioase.

Mai mult, dacă liderii mint în numele unei politici defectuoase, îşi vor pierde sprijinul popular de îndată ce opinia publică va descoperi că a fost indusă în eroare, iar problemele ţării se vor agrava. Aşa s-a întâmplat cu administraţia Johnson în timpul Războiului din Vietnam şi cu administraţia Bush în timpul Războiului din Irak. În fiecare caz, atunci când războiul a început să meargă prost a ieşit la iveală faptul că populaţia fusese înşelată grosolan în perioada premergătoare conflictului. Cu toate acestea, dacă se descoperă că politicienii şi diplomaţii au mințit cu privire la nişte măsuri care şi-au atins clar obiectivele, opinia publică nu-i va pedepsi, pur şi simplu pentru că nu există succese mai mari decât acelea de politică externă. Desigur, această logică îi convinge pe factorii de decizie că pot scăpa basma curată ori de câte ori folosesc înfricoşarea ca tactică.

Riscurile disimulărilor strategice

La rândul lor, disimulările strategice pot aduce necazuri serioase atât în ţară, cât şi în străinătate. Liderii care îşi mint propriii cetăţeni despre unele politici eşuate sau controversate nutresc opinia fermă că populaţia este incapabilă

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

să abordeze inteligent aceste chestiuni. Situația este foarte vulnerabilă la un recul violent, deoarece factorii de decizie care au asemenea concepții pot ajunge foarte ușor să creadă că publicul este incapabil să abordeze inteligent unele probleme interne importante, ceea ce ar deschide stăvilarele minciunii la nivel național. Cu siguranță, deznodământul ar avea consecințe teribile pentru orice formă de organizare politică.

Modul în care se poate da greș în domeniul politicii externe depinde de tipul disimulării și de modul în care este executată. Să vedem mai întâi cum se poate repercuta asupra autorului ascunderea unei politici controversate. Un lider ar putea decide să adopte pe furiș o anumită măsură după ce o dezbatere publică deschisă și agitată l-a făcut să conchidă că politica respectivă este bună pentru țară, dar profund nepopulară în sânul unei mari părți a cetățenilor. În altă situație, un lider s-ar putea simți obligat să adopte în secret o politică înainte de dezbaterea ei publică, pur și simplu pentru că anticipează că ar întâmpina o puternică opoziție. În ambele scenarii, conducătorul ar trebui să mintă ca răspuns la întrebarea dacă măsura în discuție a fost adoptată.

Disimulările de acest gen au un mare potențial de repercusiuni negative, deoarece, ori de câte ori liderii nu pot convinge opinia publică în mod rațional și legal, sunt șanse mari ca hiba să țină de măsura propusă, nu de populație. Lucrul acesta este cu atât mai valabil dacă o serie de experți independenți se opun sau este probabil să se opună politicii respective. În primul scenariu există măcar o dezbatere publică în care liderii sunt obligați să asculte și să răspundă la preocupările criticilor, inclusiv ale specialiștilor care cunosc bine problema. Se prea poate ca schimbul de idei să-i determine pe conducători la chibzuință, reducându-se astfel șansele ca ei să acopere o politică eronată. Mai mult, ar putea ajunge să admită anumite neajunsuri și să modifice politicile în consecință. În a doua variantă însă, când nu are loc nici o dezbatere publică, probabilitatea ca un conducător

să recunoască defectele politicii sale se reduce simțitor, crescând astfel șansele ca rezultatele să fie proaste.

Trecând acum la celălalt tip de disimulare strategică – ascunderea unei politici eșuate – ar părea, la prima vedere, că repercusiunile nu mai contează, de vreme ce măsura și-a ratat deja efectele. Concluzia aceasta ar fi însă greșită. Acoperirea unei politici eșuate, care presupune automat protejarea vinovaților și refuzul de a-i concedia pe loc, înseamnă că măsura respectivă – sau o variantă a ei – va rămâne în vigoare o vreme, ceea ce nu este de dorit. De exemplu, faptul că oficialitățile i-au luat apărarea mareșalului Joffre și strategiei sale de combatere a armatei germane la Verdun s-a tradus prin rămânerea lui la comandă în toate cele zece luni ale acelei bătălii sângeroase. Soldații francezi ar fi avut de câștigat dacă un comandant mai capabil l-ar fi înlocuit pe Joffre mai devreme.

Pe deasupra, ascunderea politicilor eșuate poate provoca și alte dezastre pe parcurs, nu numai pentru că incompetenții sunt păstrați în funcții de conducere măcar pentru un timp, ci și pentru că recurgerea la disimulări împiedică formarea unui sistem de securitate națională în care factorii de decizie și comandanții militari să dea seamă pentru acțiunile lor. Nici o organizație nu poate funcționa eficient dacă nu pot fi trași la răspundere participanții de la fiecare nivel de operare. În sfârșit, dacă o politică ratată este ținută sub obroc, este dificil să se poarte o discuție semnificativă despre greșelile comise și despre modul în care acestea pot fi evitate pe viitor.

În concluzie, disimulările strategice pot fi necesare uneori, însă comportă riscuri importante, deoarece au un potențial considerabil de repercutare asupra autorului, precum și de viciere a vieții cotidiene din spațiul intern.

Riscurile mitizării naționaliste

Minciuna în scopul răspândirii miturilor naționale nu are, de obicei, consecințe negative pe plan intern sau extern.

Pericolul reculului este redus, deoarece oamenii sunt de obicei atât de absorbiți de miturile lor naționale, încât nu le mai recunosc ca atare. Ei privesc miturle ca pe niște adevăruri sacrosancte, nu ca pe nişte minciuni sau distorsionări ale datelor istorice. George Orwell surprindea esența acestei autoamăgiri colective atunci când scria: „Naționalismul este setea de putere domolită de autoînşelare. Fiecare naționalist este capabil de cea mai flagrantă necinste, dar, de vreme ce este conştient că slujeşte o entitate superioară, nutreşte o convingere neabătută că dreptatea este de partea lui."[170] Chiar şi elitele sofisticate, cu o educație superioară, cad uneori victime acestui fenomen; de fapt, ele ajung să-şi creadă propriile minciuni, caz în care nu mai este vorba de minciuni. După cum observă cercetătorul Richard Neustadt, „tendința limbajului birocratic de a crea în particular aceleaşi imagini care sunt prezentate publicului nu trebuie subestimată nicicând."[171]

Ce se poate spune despre politica externă? O serie de savanți renumiți, printre care Paul Kennedy şi Stephen Van Evera, susțin că miturile naționaliste determină uneori statele să se comporte nesăbuit.[172] Într-adevăr, se spune că aceste genuri de mituri fac țările să acționeze agresiv față de vecini şi să refuze soluționarea unor conflicte care ar putea fi aduse altfel spre o rezolvare paşnică. De pildă, se consideră că miturile naționaliste au fost o cauză majoră pentru comportamentul agresiv al Germaniei din prima parte a secolului al XX-lea – incluzând aici declanşarea Primului Război Mondial. Miturile şovine despre istoria Israelului sunt, în viziunea multor cercetători, unul dintre principalele motive pentru care israelienii nu le vor permite palestinienilor să aibă un stat propriu viabil, ceea ce împiedică soluționarea îndelungatului lor conflict.

Această perspectivă este însă greşită, căci săgeata cauzală se deplasează în sens contrar: comportamentul din politica externă duce la crearea miturilor naționaliste, nu invers. Mai precis, retorica naționalismului este croită astfel încât să se asorteze cu purtarea statelor, care este guvernată

de alte calcule. De exemplu, comportamentul agresiv al Germaniei din anii premergători Primului Război Mondial era alimentat în mare parte de preocupările referitoare la balanța europeană de putere, iar miturile naționale formulate atunci erau menite să-i justifice acțiunile belicoase.[173] Eforturile Israelului de a controla în întregime vechiul teritoriu al Palestinei aflat sub mandat internațional şi de a le refuza palestinienilor un stat propriu au fost o componentă principală a agendei sioniste încă de la apariția acesteia, la finele anilor '80 din secolul al XIX-lea.[174] Acțiunile Israelului, încă de la întemeierea sa, în 1948, au urmat cu strictețe această viziune sionistă originară şi nu au fost stimulate în vreun mod semnificativ de diversele mituri naționaliste pe care le-au inventat israelienii. Principalul scop al acestor istorii false a fost acela de a albi comportamentul brutal al Israelului față de palestinieni, astfel încât israelienii şi aliații lor din străinătate să creadă că statul evreu are întotdeauna dreptate, iar palestinienii greşesc de fiecare dată.

Nu trebuie negat însă că naționalismul poate fi o cauză importantă a războiului. Într-adevăr, el a constituit în ultimele două secole cea mai puternică ideologie din lume şi a jucat un rol de prim rang în destrămarea unor state şi imperii; de asemenea, a împins unele țări să declanşeze războaie contra vecinilor. De pildă, Bismarck a fost motivat atât de preocupările referitoare la securitate, cât şi de naționalism atunci când a pornit şi câştigat războaiele din 1864, 1866 şi 1870.[175] Scopul său nu era doar să extindă granițele Prusiei şi să-i sporească siguranța, ci şi să creeze un stat german unificat. Să ne amintim că sionismul nu e altceva decât naționalismul evreiesc, şi nu exista nici o posibilitate ca sioniştii veniți din Europa să înființeze un stat evreiesc pe întregul teritoriu al Palestinei fără a se comporta agresiv cu populația care locuia deja în regiune. Prin urmare, naționalismul este, neîndoielnic, o cauză majoră a războaielor, dar miturile care îl însoțesc nu. În cel mai bun caz, ele pot avea un efect secundar sau terțiar asupra elaborării politicii externe a unei țări.

Potenţialele costuri ale minciunilor liberale

Nici minciunile liberale nu au efecte adverse importante pe plan intern sau extern. Aceeaşi autoamăgire împărtăşită care se asociază cu mitizarea naţionalistă intră în funcţiune şi aici: majoritatea oamenilor nu-şi dau seama că se proferează minciuni deoarece înclină să creadă că ţara lor se comportă aproape întotdeauna cu noblețe. Prin urmare, pericolul recului este scăzut. Chiar şi în acele cazuri rare când minciunile liberale nu dau rezultatele scontate şi opinia publică îşi dă seama că propria ţară a acţionat într-un mod imoral sau ilegal, consecinţele nu vor fi dramatice, întrucât cei mai mulţi înţeleg că regulile din politica internaţională diferă de acelea aplicabile între graniţele statului.

De asemenea, minciunile liberale pe care le rostesc liderii au efecte minore asupra modului în care se comportă ţara lor în arena internaţională. Aici se aplică aceeaşi logică de la baza mitizării naţionaliste: politicienii şi diplomaţii fac întotdeauna ceea ce cred că este necesar pentru a maximiza securitatea ţării lor, indiferent de limbajul pe care l-au folosit pentru a-şi explica acţiunile din trecut şi din prezent. Cu alte cuvinte, săgeata cauzală se deplasează dinspre conduita externă spre retorica liberală, nu invers.

Capitolul al IX-lea

Concluzie

Din datele istorice se constată limpede că, deşi minciuna este adesea condamnată, liderii din întreaga lume consideră că este un instrument politic util care poate şi trebuie să fie utilizat într-o gamă largă de împrejurări.

Liderii nu numai că mint alte ţări, dar îşi mint şi propriul popor, şi procedează astfel din convingerea că servesc interesul ţării lor. Uneori au dreptate. Cine ar putea susţine că politicienii şi diplomaţii nu trebuie să mintă un adversar periculos – mai ales pe timp de război – dacă înşelătoria lor aduce avantaje strategice? Probabil că exemplul cel mai bun al unei minciuni care a contribuit decisiv la înclinarea balanţei de putere în favoarea unei ţări este cel al neadevărurilor lui Bismarck, care au făcut Franţa să declare război Prusiei în 1870. Prusia a obţinut o victorie hotărâtoare care a dus la crearea unei Germanii puternice în inima Europei.

Mai mult, în unele situaţii liderii au temeiuri serioase să-şi mintă propriii cetăţeni. Eu sunt de părere, de pildă, că preşedintele Kenendy a avut dreptate să-i mintă pe americani cu privire la acordul încheiat cu sovieticii pe tema rachetelor Jupiter din Turcia, întrucât acea minciună a contribuit la soluţionarea crizei rachetelor din Cuba şi a prevenit un posibil război între cele două superputeri dotate cu arme nucleare.

Minciuna nu dă însă rezultate de fiecare dată. Conducătorilor le este greu să fenteze alte guverne, deoarece minciunile interstatale li se adresează de obicei adversarilor reali sau potenţiali care, pe bună dreptate, tratează cu

suspiciune orice afirmație a oponenților pe subiecte legate de securitatea lor. Această lipsă de încredere între statele rivale explică în bună măsură de ce nu se prea mint unele pe altele. Unora precum Churchil sau Roosevelt le-ar fi fost dificil să-l mintă pe Hitler, sau invers – și, oricum, n-ar fi reușit pentru mult timp – deoarece erau mult prea bănuitori unii față de ceilalți. De exemplu, Roosevelt a mințit în 1941 cu privire la incidentul *Greer* pentru a implica mai profund Statele Unite în cel de-al Doilea Război Mondial. Minciunile lui nu au avut însă aproape nici un efect asupra opiniei publice americane, care și-a păstrat starea de spirit izolaționistă până la atacul de la Pearl Harbor.

Incapacitatea de a păcăli ținta vizată nu este singura consecință negativă pe care o pot avea minciunile internaționale. Mai există pericolul ca ele să fie date în vileag și să facă rău propriei țări, așa cum s-a întâmplat când administrația Eisenhower a rostit o serie de neadevăruri după ce Uniunea Sovietică a doborât avionul-spion U-2. Desigur, minciunile se pot repercuta asupra autorului chiar dacă nu sunt descoperite, iar liderii țării vizate le iau în serios. Un exemplu în acest sens este modul în care, la sfârșitul anilor '50, Hrușciov a exagerat dimensiunile stocurilor sovietice de rachete balistice intercontinentale. El a ajuns să alimenteze o cursă a înarmărilor pe care n-o dorea și care nu era în interesul țării sale. Minciunile administrației Johnson în privința evenimentelor din Golful Tonkin din august 1964 sunt un alt caz în care efectele s-au întors asupra autorilor. Aceste neadevăruri au jucat un rol important în angajarea Statelor Unite în Războiul din Vietnam. La fel, administrația Bush a lansat diverse minciuni în perioada premergătoare invadării Irakului din martie 2003; nedescoperite pe moment, ele au contribuit la justificarea înlăturării lui Saddam de la Putere. În ambele situații, stârnirea fricii a generat dezastre strategice pentru Statele Unite.

Repercutarea minciunilor internaționale asupra autorului este numai un neajuns potențial; celălalt, încă și mai

îngrijorător, este reculul. Liderii care își mint concetățenii din motive strategice solide, cum le consideră ei, ar putea provoca societății daune considerabile prin încurajarea unei culturi a necinstei. De aceea, stârnirea fricii și disimulările strategice sunt cele mai primejdioase tipuri de minciuni. Ambele comportă riscul reculului, deoarece presupun ca liderii să mintă opinia publică, și ambele pot da naștere unor eșecuri răsunătoare în politica externă. Potențialele costuri asociate cu celelalte trei tipuri de minciuni internaționale – mitizarea naționalistă, minciunile liberale și cele interstatale – nu sunt nici pe departe la fel de mari ca în cazul înfricoșării și disimulărilor strategice.

Ce învățăminte putem trage de pe urma acestei examinări a minciunilor internaționale? Statele Unite s-au impus, la încheierea Războiului Rece, ca statul cel mai puternic din lume. Nu este probabil ca situația să se schimbe în viitorul previzibil, de vreme ce un singur stat – China – ar putea contesta poziția predominantă a Americii. China mai are însă cale lungă de străbătut până să ajungă din urmă Statele Unite și este afectată de unele probleme care i-ar putea încetini sau chiar stopa ascensiunea.[176] În același timp, o mare parte din *establishment*-ul american care se ocupă de politica externă – atât democrați, cât și republicani – crede că Statele Unite au o responsabilitate deopotrivă morală și strategică nu doar pentru a asigura ordinea pe întregul glob, ci și pentru a încerca să modeleze politica țărilor individuale. Mai mult, liderii de la Washington nu s-au jenat să utilizeze forța militară pentru a-și atinge obiectivele grandioase. De la încheierea Războiului Rece, în 1989, Statele Unite au purtat cinci războaie și s-au aflat în stare de război în 14 dintre cei 21 de ani care au trecut.

Războaiele din Afganistan și Irak vor atenua cu siguranță entuziasmul elitei politico-diplomatice pentru remodelarea lumii cu arma, însă rămâne de văzut în ce măsură. Drept urmare, s-ar putea ca în scurt timp Statele Unite să pornească într-o nouă cruciadă. Nu avem motive să credem

că angajamentul său fundamental privind guvernarea lumii va dispărea în curând, ceea ce înseamnă că Statele Unite vor fi implicate profund în politica globală atât cât se poate prevedea.

O astfel de politică externă ambițioasă va crea probabil numeroase situații în care conducătorii de la Washington se vor simți obligați să recurgă la înfricoșarea populației. Să ne amintimm că liderii cei mai susceptibili de a-și minți opinia publică sunt cei din fruntea unor democrații înclinate să poarte războaie opționale în locuri îndepărtate. Această descriere li se potrivește, evident, Statelor Unite, și explică în mare parte înșelătoriile comise de administrația Bush înainte de izbucnirea războiului din Irak din 2003. Cu siguranță însă, nu a fost prima administrație care a încercat să stârnească frica în rândul cetățenilor și nici ultima. Statele Unite cheltuiesc pentru forțele armate mai mult decât tot restul lumii laolaltă; au o capacitate robustă de descurajare nucleară și sunt izolate prin două oceane enorme față de majoritatea pericolelor. Dată fiind siguranța reală de care beneficiază America, singurul mod în care liderii ei pot justifica niște cruciade globale ambițioase este să convingă populația că unele probleme relativ minore sunt, de fapt, niște primejdii grave și tot mai înspăimântătoare. Prin urmare, ținând seama de ambițiile globale ale Americii, ar trebui să ne așteptăm ca stârnirea fricii să reprezinte o trăsătură permanentă a discursului său de securitate națională în anii următori. Veștile sunt proaste, deoarece înfricoșarea nu numai că poate avea un efect coroziv asupra instituțiilor democratice, dar poate duce și la dezastre de felul Irakului și Vietnamului.

Note

1. Mary Dalrymple, „Kerry Avoids Calling Bush «Liar»", *MSNBC.com*, 24 septembrie 2004, http://www.msnbc.msn.com/id/6086823; David Stout, „Kerry Accuses Bush of Hiding the Truth about Iraq", *New York Times*, 16 septembrie 2004. „Transcript: First Presidential Debate", *Washington Post*, 30 septembrie 2004. Totuși, după cum arată Dalrymple, alte persoane implicate în campania lui Kerry nu au ezitat să-l numească pe Bush „mincinos", ba chiar și Kerry a făcut-o ocazional, deși, în mod clar, nu-i plăcea să folosească acest cuvânt. Patrick Healy, „Kerry Camp Lowers N. H. Expectations: Behind in Polls, Senator Now Seeks Spot in «Top Two»", *Boston Globe*, 8 decembrie 2003.
2. Charles A. Duelfer, *Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD*, vol. 1 (Washington, DC: Central Intelligence Agency, 30 septembrie 2004), 34-35. Vezi și Julian Borger, „Interrogators «Botched Hunt for Iraq's WMD»", *Guardian*, 27 aprilie 2005; Rupert Cornwell, „Saddam Was Bluffing over WMD Stocks, Says Report", *Independent*, 2 octombrie 2003; Johanna McGeary, Timothy J. Burger și Elaine Shannon, „What Saddam Was Really Thinking", *Time*, 18 octombrie 2004, http://www.time.com/time/magazine/article/0,Qi7i,QQ5542200.html; Walter Pincus și Dana Priest, „Hussein's Weapons May Have Been Bluff", *Washington Post*, 1 octombrie 2003; Alec Russell, „Leaked Report Points to Saddam WMD Bluff", *Telegraph*, 2 octombrie 2003.
3. George Tenet, *At the Center of the Storm: My Years at the CIA* (New York: Harper Collins, 2007), 331-333.
4. Duelfer, *Comprehensive Report*, 34.
5. Într-un articol despre „presupusul bluf al lui Saddam cu privire la armele de distrugere în masă", Slobodan Lekic scrie: „În mod public, Saddam a negat că ar fi deținut arme neconvenționale. Dar între 1998 și 2002, el i-a împiedicat pe inspectorii ONU să-și desfășoare activitatea în țara sa, iar atunci când au revenit în Irak, în noiembrie 2002, aceștia s-au plâns frecvent de lipsa de cooperare a Bagdadului."

Slobodan Lekic, „Aide: Saddam Did Get Rid of Iraq WMD", Associated Press, 2 august 2003. Nu încape îndoială că Saddam le-a refuzat inspectorilor ONU accesul în Irak între 1998 şi 2002, dar aceasta nu este dovada unui bluf. Deşi inspectorii s-au plâns uneori că nu au putut obţine un acces rapid la anumite situri după revenirea în Irak, problemele au fost rezolvate în cele din urmă, iar ONU era încrezătoare că putea stabili dacă Irakul poseda AMD-uri dacă avea suficient timp pentru a cerceta întregul teritoriu. Administraţia Bush i-a forţat însă pe inspectori să părăsească Irakul înainte de a-şi fi încheiat misiunea, astfel ca Statele Unite să poată să invadeze ţara şi să-l înlăture pe Saddam de la putere.

6. Nu toată lumea acceptă argumentul că este corect să minţi pentru a proteja un nevinovat, după cum reiese din bine-cunoscutul caz al „baptiştilor mincinoşi". În 1804 s-a iscat o dezbatere într-o congregaţie baptistă din Kentucky pe tema dacă unui bărbat îi era îngăduit să mintă cu privire la existenţa soţiei şi copiilor faţă de indienii năvălitori care probabil i-ar fi ucis. Cu alte cuvinte, avem dreptul de a minţi pentru a ne proteja familia în faţa unui pericol foarte grav? Congregaţia s-a scindat în urma acestei dispute, de o parte rămânând baptiştii fideli adevărului, iar de cealaltă – baptiştii „mincinoşi".
7. Lanse P. Minkler şi Thomas J. Miceli, „Lying, Integrity, and Cooperation", *Review of Social Economy* 62, nr. 1 (martie 2004), 27-50.
8. Pentru o combatere viguroasă a minciunilor de orice tip vezi Sissela Bok, *Lying: Moral Choice in Public and Private Life*, ed. a II-a (New York: Vintage Books, 1999).
9. Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1979), cap. 5.
10. Thomas Hobbes, *Leviathan*, ed. C. B. Macpherson (Harmondsworth, Marea Britanie: Penguin, 1985), 202.
11. Cu privire la omniprezenţa înşelătoriei, vezi: Larry Alexander şi Emily Sherwin, „Deception in Morality and Law", *Law and Philosophy* 22, nr. 5 (septembrie 2003): 393-450; F. G. Bailey, *The Prevalence of Deceit* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991); J. A. Barnes, *A Pack of Lies: Towards a Sociology of Lying* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1994); Paul Eckman, *Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage* (New York: Norton, 1985); Michael Lewis şi Carolyn Saarni, coord., *Lying and Deception in Everyday Life* (New York: Guilford, 1993); Clancy Martin, ed., *The Philosophy of Deception* (New York: Oxford University Press, 2009); David Nyberg, *The Varnished Truth: Truth Telling and Deceiving in Ordinary Life* (Chicago: University of Chicago Press, 1993); Loyal Rue, *By the Grace of Guile: The Role of Deception in Natural History and Human Affairs* (New York: Oxford University Press, 1994).

12. Respectivul ar minți însă dacă ar omite intenționat unele informații cerute în anunțul de angajare. În astfel de cazuri, el este obligat să dezvăluie toate informațiile relevante. De exemplu, în primăvara anului 1995, Universitatea Harvard a retras aprobarea de admitere pe care o acordase inițial unei tinere ce nu mărturisise că își ucisese mama în 1990. Oficialii de la Harvard au considerat că ea avea responsabilitatea de a-i informa pe această temă în cererea de admitere. Fox Butterfield, „Woman Who Killed Mother Denied Harvard Admission", *New York Times*, 8 aprilie 1995.
13. Alexander și Sherwin scriu: „Specialiștii în filozofia morală fac frecvent deosebirea între minciună și înșelătorie și o condamnă pe cea dintâi ca pe cel mai grav delict." „Deception in Morality and Law", p. 400.
14. Eric Alterman, *When Presidents Lie: A History of Official Deception and Its Consequences* (New York: Viking Penguin, 2004). Vezi și James P. Pfiffner, *The Character Factor: How We Judge America's Presidents* (College Station, TX: Texas A&M Press, 2004), cap. 2-3; David Wise, *The Politics of Lying: Government Deception, Secrecy, and Power* (New York: Random House, 1973).
15. Immanuel Kant, *Ethical Philosophy*, trad. James W. Ellington (Indianapolis: Hackett Publishing, 1983), p. 90.
16. Deși în această carte bluful este echivalat cu minciuna, cercetătorii din domeniul relațiilor internaționale se referă la bluf atunci când vorbesc despre țări care își mută sau amplasează forțele militare în așa fel încât să semnaleze în mod fals că le-ar putea folosi. Chiar dacă aceste demonstrații de forță nu implică minciuna, scopul este totuși acela de a induce în eroare o altă țară. Eu nu iau în considerare aceste cazuri pur și simplu pentru că nu presupun folosirea minciunii, dar dacă aș fi făcut-o aș fi putut indica mai multe cazuri de blufare.
17. Acest raționament reiese limpede în Secțiunea 1001 a Titlului 18 din Codul Penal al Statelor Unite, care prevede că declarațiile false constituie o infracțiune. În speță, „o declarație poate fi considerată falsă în virtutea secțiunii 1001 chiar dacă este adevărată în sens strict, dar îi induce în eroare pe agenții federali." Vezi JaeYoun Kim, „False Statements", *American Criminal Law Review*, vol. 40, nr. 2 (primăvara 2003), p. 515.
18. Sissela Bok arată că unii cercetători ai minciunii definesc conceptul atât de larg, încât „consideră drept minciuni toate formele de înșelătorie, indiferent dacă implică sau nu afirmații de orice fel." Atunci când este folosită această definiție cuprinzătoare, oamenii pot deduce că minciuna este omniprezentă în viața cotidiană și că „individul de rând minte de zece, douăzeci, de o sută de ori pe zi." Bok, *Lying*, p. xxiii. Dar atunci când se dă o definiție mai restrânsă a minciunii, așa cum procedăm Bok și eu, aceasta nu mai este atât de larg răspândită, deși e un comportament familiar și, desigur, nu întotdeauna binevenit.

19. Harry G. Frankfurt a scris o carte foarte apreciată, *On Bullshit* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005) care ar putea părea relevantă pentru lucrarea de față, însă nu este, din două motive. În primul rând, după cum o arată clar autorul, lăudăroșenia este fundamental diferită de minciună. Pentru un fanfaron nu contează defel dacă spune sau nu adevărul. „Valorile de adevăr ale declarațiilor lui nu prezintă interes pentru el [...]. Intenția lui nu este nici să relateze adevărul, nici să-l ascundă." (p. 55) În timp ce-și deapănă povestea – adesea o narațiune „panoramică" – el ar putea spune unele lucruri care sunt false, dar asta nu înseamnă că minte, deoarece nu spune deliberat ceva despre care știe că nu e adevărat. (p. 52) „Atenția lui nu se îndreaptă nicidecum asupra faptelor." (p. 56) Mincinoșii, în schimb, sunt foarte atenți la fapte, deși nu spun adevărul despre ele. Mincinosul „încearcă să ne îndepărteze de o percepere corectă a realității." (pp. 54-55) În al doilea rând, nu prea sunt dovezi de fanfaronadă în politica internațională, probabil pentru că de obicei este ușor de recunoscut și, astfel, nu are șanse să dea rezultate. Așa cum remarcă Frankfurt, „majoritatea oamenilor sunt destul de încrezători în capacitatea lor de a recunoaște fanfaronada și de a evita să-i cadă în capcană. Astfel, fenomenul nu a stârnit preocupări intense și nici nu a fost investigat metodic." (p. 1) El mai observă și că fanfaronada este larg răspândită în mare măsură pentru că oamenii se simt adesea obligați „să vorbească mult despre chestiuni în privința cărora sunt întrucâtva ignoranți." (p. 63) Oamenii de stat și diplomații se găsesc rareori într-o asemenea situație, ceea ce nu înseamnă că nu li se întâmplă să ia decizii prosteşti. Pe scurt, nu are sens să tratăm fanfaronada ca pe o a patra categorie a înșelătoriei.
20. Citat în Corey Dade, Suzanne Vranica și Kevin Helliker, „Woods Aims to Stem Damage", *Wall Street Journal*, 3 decembrie 2009.
21. American Bar Association, „Model Rules of Professional Conduct", august 2002, Regula 3.3 (a). Vezi și Monroe H. Freedman, *Lawyers' Ethics in an Adversary System* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1975); Robert J. Spitzer, *Saving the Constitution from Lawyers: How Legal Training and Law Reviews Distort Constitutional Meaning* (New York: Cambridge University Press, 2008), pp. 11-14. Merită remarcat că mulți specialiști în drept cred că „sistemul adversarial pornește de la premisa că modul cel mai eficient și mai echitabil de a stabili adevărul este ca fiecare parte să-și apere cauza într-un mod cât mai convingător cu putință în fața unui judecător sau juriu imparțial." Freedman, *Ethics in an Adversary System*, p. 9. Cu alte cuvinte, interpretările părtinitoare ale avocaților adverși constituie, în cele din urmă, calea optimă spre aflarea adevărului. Însă nu toți cercetătorii dreptului împărtășesc acest punct de vedere. Vezi Stephan Landsman, *Readings*

on Adversarial Justice: The American Approach to Adjudication (St Paul, MN: West Publishing, 1988), cap. 2.

22. James Risen, „Captives Deny Qaeda Worked with Baghdad", *New York Times*, 9 iunie 2003. Comunitatea de informații a furnizat dovezi suplimentare care puneau sub semnul întrebării presupusa legătură dintre bin Laden și Saddam. Vezi „Iraq on the Record: The Bush Administration's Public Statements on Iraq", raport întocmit pentru congresmanul Henry A. Waxman de către funcționarii grupului parlamentar minoritar, Comitetul pentru Reforma Guvernământului, Camera Reprezentanților, 16 martie 2004, pp. 21-25.
23. Potrivit Codului Penal al Statelor Unite, disimularea constituie o infracțiune atunci când implică „un truc, o schemă sau un dispozitiv." Altfel spus, trebuie să existe „un gest activ de disimulare". Vezi Kim, „False Statements", p. 515. În vocabularul meu, acest comportament ar fi înrudit cu rostirea de minciuni, ba chiar implică probabil minciuna; nu ar corespunde definiției pe care o dau eu disimulării, care nu implică un gest activ.
24. Citat în Albert Z. Carr, „Is Business Bluffing Ethical?", *Harvard Business Review*, ianuarie-februarie 1968, p. 143. Pentru afirmația că blufarea în tranzacțiile de afaceri nu este totuna cu rostirea unei minciuni, vezi Thomas Carson, „Second Thoughts about Bluffing", *Business Ethics Quarterly*, vol. 3, nr. 4 (octombrie 1993), pp. 317-341. Pentru cealaltă latură a acestei dezbateri, vezi Gary E. Jones, „Lying and Intentions", *Journal of Business Ethics*, vol. 5, nr. 4 (august 1986), pp. 347-349. Vezi și Thomas Carson, „On the Definition of Lying: A Reply to Jones and Revisions", *Journal of Business Ethics*, vol. 7, nr. 7 (iulie 1998), pp. 509-514.
25. Deși această carte ia în calcul în primul rând crearea și promovarea miturilor naționaliste de către state, nu încape îndoială că grupurile etnice care nu au propriul lor stat – fie pentru că n-au avut niciodată unul, fie pentru că l-au pierdut – mint și ele cu privire la trecutul lor. Astfel, unele dintre argumentele mele despre mitizarea naționalistă li se aplică deopotrivă statelor-națiune și națiunilor lipsite de stat.
26. Acest tip de comportament egoist s-a manifestat în timpul scandalului Iran-Contra, când unii membri de rang înalt ai administrației Reagan au fost anchetați și câțiva chiar inculpați pentru încălcarea legii. Vezi Eric Alterman, *When Presidents Lie: A History of Official Deception and Its Consequences* (New York: Viking, 2004), cap. 5.
27. Minimalizarea amenințărilor poate fi un alt tip de minciună strategică. În acest caz, un lider își minte concetățenii pentru a lăsa impresia că o amenințare ar fi mai puțin gravă decât este în realitate. Acest comportament poate interveni atunci când un conducător este hotărât să evite războiul, deși opinia publică face presiuni energice în sens

contrar. Minimalizarea ameninţărilor nu este tratată în cartea de faţă, în principal pentru că apare foarte rar.

28. Citat în Barnes, *Pack of Lies*, p. 23.
29. Citat în Avishai Margalit, „The Violent Life of Yitzhak Shamir", *New York Review of Books*, 14 mai 1992, p. 23. Un alt prim-ministru israelian, Moshe Sharret, remarca odată: „Am învăţat că statul Israel nu poate fi ocârmuit, în cursul generaţiei noastre, fără înşelătorie şi spirit de aventură. Acestea sunt fapte istorice care nu pot fi modificate. [...] În cele din urmă, istoria va justifica atât stratagemele înşelătoare, cât şi gesturile riscante. Tot ce ştiu este că eu, Moshe Sharret, nu sunt capabil de ele şi, prin urmare, nu sunt potrivit pentru a conduce ţara." Citat în Simha Flapan, *The Birth of Israel: Myths and Realities* (New York: Pantheon Books, 1987), pp. 51-52.
30. Desigur, asta nu înseamnă că liderii trebuie să ia drept axiomă ideea că diplomaţii şi oamenii de stat străini îi mint, deoarece acest gen de paranoia i-ar face să interpreteze greşit numeroasele situaţii în care li se spune adevărul. Stalin a manifestat acest tip de gândire în primăvara anului 1941, când a respins cu nesăbuinţă avertismentele lui Churchill şi ale altora cu privire la iminenţa atacului german asupra Uniunii Sovietice. Richard K. Betts, *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning* (Washington, DC: Brookings Institution, 1982), pp. 34-42; Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion: Stalin and the German Invasion of Russia* (New Haven: Yale University Press, 1999), cap. 8; Barton Whaley, *Codeword Barbarossa* (Cambridge, MA: MIT Press, 1974).
31. Charles Lipson, „International Cooperation in Economic and Security Affairs", *World Politics*, vol. 37, nr. 1 (octombrie 1984), pp. 1-23.
32. Citat în Anthony Marro, „When the Government Tells Lies", *Columbia Journalism Review*, vol. 23, nr. 6 (martie/aprilie 1985), p. 34. Vezi şi Arthur Sylvester, „The Government Has the Right to Lie", *The Saturday Evening Post*, 18 noiembrie 1967, pp. 10, 14.
33. Jody Powell, *The Other Side of the Story* (New York: William Morrow, 1984), p. 223. Trebuie observat însă că, în viziunea lui Powell, liderii guvernamentali nu trebuiau să mintă des – el a făcut-o numai de două ori în cei patru ani petrecuţi la Casa Albă. Fostul purtător de cuvânt îşi exprima regretul că fusese necesar să procedeze astfel. *Ibid.*, pp. 223-240.
34. Cu privire la Renania, istoricul Alan Bullock scrie: „La câţiva ani după aceea, rememorând evenimentele la cină, Hitler a întrebat: «Ce s-ar fi întâmplat dacă altul, şi nu eu, s-ar fi aflat în fruntea Reich-ului? Oricare şi-ar fi pierdut cumpătul. Am fost obligat să mint şi ceea ce m-a salvat a fost neclintita mea încăpăţânare şi aplombul meu uluitor. Am ameninţat că, dacă situaţia nu se calma, aveam să trimit în Renania şase divizii suplimentare. Adevărul e că nu dispuneam decât

de patru brigăzi. A doua zi, jurnalele englezeşti au scris că se produsese o calmare a situaţiei.»" Alan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny*, ediţie revizuită (New York: Harper Torchbooks, 1964), p. 343. Vezi şi Michael Mihalka, „German Strategic Deception in the 1930s", Rand Note N-1557-NA (Santa Monica, CA: Rand Corporation, iulie 1980); Arnd Plagge, „Patterns of Deception: Why and How Rising States Cloak Their Power", document de lucru, Yale University, 18 martie 2009.

35. Gorodetsky, *Grand Delusion*, pp. 115-118, 126-130, 207-210; Jiri Hochman, *The Soviet Union and the Failure of Collective Security, 1934-1938* (Ithaca: Cornell University Press, 1984), cap. 6; Adam B. Ulam, *Expansion and Coexistence: Soviet Foreign Policy, 1917-1973*, ed. a II-a (New York: Praeger, 1974), pp. 241-243, 252-253; Adam B. Ulam, *Stalin: The Man and His Era* (New York: Viking Press, 1973), pp. 502-503.
36. Edgar M. Bottome, *The Missile Gap: A Study of the Formulation of Military and Political Policy* (Rutherford, NJ: Farleigh Dickinson University Press, 1971), cap. 2, 7; McGeorge Bundy, *Danger and Survival: Choices about the Bomb in the First Fifty Years* (New York: Random House, 1988), p. 416; Arnold L. Horelick şi Myron Rush, *Strategic Power and Soviet Foreign Policy* (Chicago: University of Chicago Press, 1966), cap. 3-5, 9; Vladislav Zubok şi Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev* (Cambridge: Harvard University Press, 1996), cap. 6.
37. Holger H. Herwig, „The Failure of German Sea Power, 1914-1945: Mahan, Tirpitz, and Raeder Reconsidered", *International History Review*, vol. 10, nr. 1 (februarie 1988), pp. 69-85; Paul M. Kennedy, „Tirpitz, England and the Second Navy Law of 1900: A Strategical Critique", *Militargeschichtliche Mitteilungen*, nr. 2 (1970), pp. 33-57; Paul M. Kennedy, *The Rise of Anglo-German Antagonism, 1860-1914* (Londra: George Allen & Unwin, 1980), cap. 13, mai ales pp. 223-227; Paul M. Kennedy, *Strategy and Diplomacy, 1870-1945* (Londra: Fontana Paperbacks, 1984), cap. 4-5; Jonathan Steinberg, *Yesterday's Deterrent: Tirpitz and the Birth of the German Battle Fleet* (Londra: Macdonald, 1965), intro., cap. 4-5.
38. Citat în „Report: Nixon Feared Israeli Nukes Would Spur Arms Race", *Ha'aretz*, 29 noiembrie 2007. Vezi şi Avner Cohen, *Israel and the Bomb* (New York: Columbia University Press, 1998); Seymour M. Hersh, *The Sampson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy* (New York: Random House, 1991).
39. Bundy, *Danger and Survival*, p. 392. Vezi şi Graham T. Allison şi Phillip D. Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, ed. a II-a (New York: Longman, 1999), pp. 78-80; Alexander Fursenko şi Timothy Naftali, *„One Hell of a Gamble": Khruschchev, Castro, and Kennedy, 1958-1964* (New York: Norton, 1997).

40. În limba engleză, *tank* are atât sensul de rezervor, cisternă, cât şi de tanc. (n. tr.)
41. Trevor Wilson, *The Myriad Faces of War: Britain and the Great War, 1914-1918* (Cambridge, UK: Polity Press, 1988), p. 341; Ernest D. Swinton, *Eyewitness* (Garden City, NY: Doubleday, Doran and Co., 1933), cap. 12. Vezi şi B. H. Liddell Hart, *The Real War: 1914-1918* (Boston: Little, Brown, 1930), pp. 249, 255; B. H. Liddell Hart, *The Tanks: The History of the Royal Tank Regiment and Its Predecessors, 1914-1945*, vol. I (Londra: Cassell, 1959), pp. 3, 47, 53-56.
42. Ken Alibek şi Stephen Handelman, *Biohazard* (New York: Dell Publishing, 1999); Jeanne Guillemin, *Anthrax: The Investigation of a Deadly Outbreak* (Berkeley, CA: University of California Press, 2001); Matthew Meselson et al., „The Sverdlovsk Anthrax Outbreak of 1979", *Science*, vol. 266, nr. 5188 (18 noiembrie 1994), pp. 1202-1208; Judith Miller, Stephen Engelberg, William Broad, *Germs: Biological Weapons and America's Secret War* (New York: Simon and Schuster, 2001).
43. Citat în Bullock, *Hitler*, p. 329. Vezi şi *ibid.*, cap. 6; Ian Kershaw, *The „Hitler Myth": Image and Reality in the Third Reich* (New York: Oxford University Press, 1989), cap. 5; Ian Kershaw, *Hitler, 1889-1936: Hubris* (New York: Norton, 1999), cap. 11-12; Ian Kershaw, *Hitler, 1936-1945: Nemesis* (New York: Norton, 2000), cap. 1; Michalka, „German Strategic Deception".
44. Citat în Joachim Fest, *Hitler*, trad. Richard şi Clara Winston (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1974), p. 556.
45. Tsuyoshi Hasegawa, *Racing the Enemy: Stalin, Truman, and the Surrender of Japan* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005), p. 108. Vezi şi pp. 33, 39, 46-47, 56, 86, 91-93, 190-191.
46. Richard M. Nixon, *Six Crises* (Garden City, NY: Doubleday, 1962), pp. 353-357; Pfiffner, *Character Factor*, pp. 22-24.
47. Powell, *Other Side of the Story*, pp. 225-232.
48. Marc Trachtenberg, *A Constructed Peace: The Making of the European Settlement, 1945-1963* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999), anexa 2, disponibil la: http://sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/trachtenberg/appendices/appendixII.html.
49. Norman Rich, *Friedrich von Holstein: Politics and Diplomacy in the Era of Bismarck and Wilhelm II*, vol. II (Cambridge: Cambridge University Press, 1965), p. 745. Vezi şi *ibid.*, pp. 678-745; David G. Herrmann, *The Arming of Europe and the Making of the First World War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996), cap. 2; Gerhard Ritter, *The Schlieffen Plan: Critique of a Myth*, trad. Andrew şi Eva Wilson (Westport, CT: Greenwood Press, 1979), pp. 96-128; L. C. F. Turner, *Origins of the First World War* (New York: Norton, 1970), pp. 2-5. După cât se pare, Criza

Marocană este singurul caz cunoscut în care o ţară a formulat o ameninţare verbală fără acoperire în scopuri de coerciţie. Glenn H. Snyder şi Paul Diesing, *Conflict among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977), pp. 213-216.

50. Bob Woodward, „Gadhafi Target of Secret U.S. Deception Plan", *Washington Post*, 2 octombrie 1986. Vezi şi Gerald M. Boyd, „The Administration Denies Planting Reports in the US", *New York Times*, 3 octombrie 1986; Leslie H. Gelb, „Administration Is Accused of Deceiving Press on Libya", *New York Times*, 3 octombrie 1986; Alex S. Jones, „Initial Report on Libyan Plots Stirred Skepticism", *New York Times*, 3 octombrie 1986; Jeffrey T. Richelson, „Planning to Deceive", *Bulletin of Atomic Scientists*, martie/aprilie 2003, pp. 67-68.
51. După ce discută problemele pe care le prezintă paritatea nucleară strategică, Henry Kissinger scrie: „Răspunsul prietenilor noştri din NATO la situaţia pe care am descris-o a fost, de fiecare dată, cererea de reasigurări suplimentare cu privire la menţinerea angajamentului militar american. De nenumărate ori am stat la masa Consiliului NATO de la Bruxelles şi la alte reuniuni şi am rostit cuvintele magice care aveau un efect profund liniştitor, permiţându-le miniştrilor să se întoarcă acasă cu un argument pentru a nu creşte cheltuielile de apărare. De nenumărate ori, succesorii mei au rostit aceleaşi asigurări; cu toate acestea, dacă analiza mea este corectă, aceste cuvinte nu pot fi adevărate. Dacă analiza mea este corectă, trebuie să înţelegem că este absurd să întemeiem strategia Occidentului pe credibilitatea ameninţării cu distrugerea reciprocă." Henry A. Kissinger, „NATO – The Next Thirty Years", *The Atlantic Community Quarterly*, vol. 17, nr. 4 (iarna 1979/1980), p. 45. Vezi şi Dana H. Allin, *Cold War Illusions: America, Europe and Soviet Power, 1969-1989* (New York: St. Martin's Press, 1994), cap. 4; Robert S. McNamara, „The Military Role of Nuclear Weapons: Perceptions and Misperceptions", *Foreign Affairs*, vol. 62, nr. 1 (toamna 1983), p. 79.
52. William Carr, *The Origins of the Wars of German Unification* (Londra: Longman, 1991), pp. 144-203; F. Darmstaedter, *Bismarck and the Creation of the Second Reich* (New York: Russell & Russell, 1965), pp. 351-363; Lothar Gall, *Bismarck: The White Revolutionary*, vol. I, *1851-1871*, trad. J. A. Underwood (Boston: Unwin Hyman, 1986), pp. 346-359; W. N. Medlicott, *Bismarck and Modern Germany* (New York: Harper & Row, 1965), pp. 78-84; Otto Pflanze, *Bismarck and the Development of Germany: The Period of Unification, 1815-1871* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1973), cap. 18.
53. Barbara Denick, „«Intelligence Fiasco» Stirs Up the Korean Peninsula", *Los Angeles Times*, 24 martie 2005; Dafna Linzer, „US Misled Allies About Nuclear Export", *Washington Post*, 20 martie 2005.

54. Dwight D. Eisenhower, *Waging Peace, 1956-1961* (New York: Doubleday, 1965), p. 546. Vezi şi James Bamford, *Body of Secrets* (New York: Doubleday, 2001); Michael R. Beschloss, *Mayday: Eisenhower, Khrushchev and the U-2 Affair* (New York: Harpers, 1986); Ted Galen Carpenter, *The Captive Press: Foreign Policy Crises and the First Amendment* (Washington, DC: CATO Institute, 1995), pp. 55-56; David Wise şi Thomas B. Ross, *The U-2 Affair* (New York: Random House, 1962).
55. Citat în Benny Morris, *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Knopf, 1999), pp. 281-282. Vezi şi Joel Beinin, *The Dispersion of Egyptian Jewry: Culture, Politics, and the Formation of A Modern Diaspora* (Berkeley, CA: University of California Press, 1998), pp. 19-20, 31-32, 90-117; Dan Raviv şi Yossi Melman, *Every Spy a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community* (Boston: Houghton Mifflin, 1990), pp. 54-61; Livia Rokach, *Israel's Sacred Terrorism* (Belmont, MA: Association of Arab-American University Graduates, 1982), pp. 38-42; Shabtai Teveth, *Ben-Gurion's Spy: The Story of the Political Scandal That Shaped Modern Israel* (New York: Columbia University Press, 1996).
56. Citat în Anthony Cave Brown, *Bodyguard of Lies* (New York: Harper & Row, 1975), p. 10. Vezi şi Thaddeus Holt, *The Deceivers: Allied Military Deception in the Second World War* (New York: Skyhorse Publishing, 2007); Phillip Knightley, *The First Casualty: From the Crimea to Vietnam: The War Correspondent as a Hero, Propagandist, and Myth Maker* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1975); Michael Howard, *Strategic Deception in the Second World War* (New York: Norton, 1995); Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War* (New York: Knopf, 1927); John C. Masterman, *The Double-Cross System in the War of 1939 to 1945* (New Haven: Yale University Press, 1972); Arthur Ponsonby, *Falsehood in War-Time: Containing an Assortment of Lies Circulated throughout the Nations during the Great War* (New York: E. P. Dutton, 1928); Evelin Sullivan, *The Concise Book of Lying* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2001), pp. 229-253.
57. Citat în Warren F. Kimball, *The Juggler: Franklin Roosevelt as Wartime Statesman* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991), p. 7.
58. Este important de observat că militarii atribuie o valoare deosebită exprimării adevărului în cadrul organizaţiei, deoarece este un ingredient esenţial al succesului în luptă. Toţi membrii lanţului de comandă trebuie să fie încrezători că primesc informaţii corecte de la superiori şi subordonaţi. Altfel, comandanţii ar face planuri şi ar purta bătăliile pe baza unor informaţii greşite, ceea ce ar spori atât probabilitatea eşecului, cât şi numărul victimelor. Acesta este motivul pentru care instituţiile precum West Point pun un asemenea

accent pe codul de onoare. Dacă înșelătoria nu-și are locul în interiorul unei organizații militare, este de așteptat ca armatele adverse să încerce să se inducă în eroare, mai ales pe timp de război.

59. Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict* (Londra: Oxford University Press, 1960), pp. 23, 33. Vezi și Thomas C. Schelling, „Game Theory and the Study of Ethical Systems", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 12, nr. 1 (martie 1968), pp. 34-44.
60. Deși în general se crede că bluful este o componentă obișnuită a negocierilor pe tema forței de muncă, un cercetător – și nu e singurul – susține că acest lucru se întâmplă „mai puțin frecvent decât o sugerează mulți autori." Chris Provis, „Ethics, Deception and Labor Negotiation", *Journal of Business Ethics*, vol. 28, nr. 2 (noiembrie 2000), pp. 145-158.
61. Aceeași logică explică de ce jucătorii de poker nu-și arată cărțile după un bluf reușit; dacă ar face-o, tactica s-ar putea să nu mai funcționeze a doua oară.
62. Nu se găsește aproape nici o dovadă de minciună în analiza detaliată a lui Andrew Moravcsik despre diversele negocieri purtate la nivel de stat pentru crearea Uniunii Europene. Vezi *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998). Deși Moravcsik nu explică direct de ce lipsește minciuna din relatarea sa, el pare să fie de părere că principalele state europene s-au așezat la masa negocierilor numai atunci când: 1) preferințele lor s-au suprapus îndeajuns de mult; 2) au avut informații abundente despre „sfera de acțiune a potențialelor acorduri, preferințele naționale și opțiunile instituționale" și 3) au considerat toate că un acord ar fi dus la „câștiguri comune". Nu numai că le-ar fi fost greu să mintă într-un mediu atât de bogat în informații, dar n-ar fi avut nici un sens, deoarece un asemenea comportament înșelător ar fi dus probabil la întreruperea negocierilor, „rezultat care le-ar fi dăunat tuturor". *Choice for Europe*, pp. 61, 481-485.
63. Anthee Carassava, „Greece Admits Faking Data to Join Europe", *New York Times*, 23 septembrie 2004; Daniel Howden și Stephen Castle, „Greece Admits Deficit Figures Were Fudged to Secure Euro Entry", *Independent*, 16 noiembrie 2004; Helena Smith și Larry Elliot, „Greece in Dock over Deficit", *Guardian*, 2 decembrie 2004.
64. Trachtenberg, *Constructed Peace*, pp. 121-122. Vezi și James McAllister, *No Exist and the German Problem, 1943-1954* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002), p. 225.
65. McCallister, *No Exit*, p. 234. Vezi și minutele ședinței Consiliului pentru Securitate Națională, 10 decembrie 1953, în *Foreign Relations of the United States, 1952-1954*, vol. 5 (Washington, DC: Government Printing Office, 1983), pp. 450-451.

66. Ponsonby, *Falsehood in War-Time*, p. 19.
67. Charles H. Cooley, *Human Nature and the Social Order*, ed. revizuită (New York: Scribner's, 1922), p. 388.
68. James Chace, *Acheson: The Secretary of State Who Created the American World* (New York: Simon and Schuster, 1998), cap. 16.
69. Citat în Michael Hirsh, „Bernard Lewis Revisited", *Washington Monthly*, noiembrie 2004.
70. Unele dintre cele mai bune surse despre incidentul *Greer* sunt Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945* (New York: Oxford University Press, 1979), pp. 285-288; Waldo Heinrichs, *Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II* (New York: Oxford University Press, 1989), pp. 166-168; David M. Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945* (New York: Oxford University Press, 1999), pp. 497-499; William L. Langer şi S. Everett Gleason, *The Undeclared War: 1940-1941* (New York: Harper & Row, 1968), pp. 742-750; David Reynolds, *The Creation of the Anglo-German Alliance, 1937-1941: A Study in Competitive Cooperation* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1982), cap. 8; John M. Schuessler, „The Deception Dividend: FDR's Undeclared War", *International Security*, vol. 34, nr. 4 (primăvara 2010).
71. După cum remarcă Robert Divine, „comandantul submarinului, departe de a comite un atac neprovocat, a ripostat contra urmăritorului său într-un efort disperat de a scăpa de distrugere." *The Reluctant Belligerent: American Entry into World War II* (New York: John Wiley and Sons, 1967), p. 143.
72. Toate citatele din acest paragraf şi din următorul provin din Dallek, *Roosevelt and American Foreign Policy*, pp. 285-288; Langer şi Gleason, *Undeclared War*, p. 745.
73. Printre cele mai bune surse despre incidentul din Golful Tonkin se numără: Alterman, *When Presidents Lie*, cap. 4; Joseph C. Goulden, *Truth Is the First Casualty: The Gulf of Tonkin Affair – Illusions and Reality* (Chicago: Rand McNally, 1969); Robert J. Hanyok, „Skunks, Bogies, Silent Hounds, and the Flying Fish: The Gulf of Tonkin Mystery, 2-4 August 1964", *Cryptologic Quarterly*, vol. 19 şi 20, nr. 4 şi 1 (iarna 2000 şi primăvara 2001), pp. 1-55; David Kaiser, *American Tragedy: Kennedy, Johnson, and the Origins of the Vietnam War* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000), cap. 11; Fredrik Logevall, *Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam* (Berkeley: University of California Press, 1999), cap. 7; H. R. McMaster, *Dereliction of Duty: Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the Lies That Led to Vietnam* (New York: Harper Collins, 1997), cap. 6; Edwin E. Moise, *Tonkin Gulf and the Escalation of the*

Vietnam War (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1996); Gareth Porter, *Perils of Dominance: Imbalance of Power and the Road to War in Vietnam* (Berkeley, CA: University of California Press, 2005), cap. 6.

74. Alterman, *When Presidents Lie*, pp. 204-205.
75. Alterman, *When Presidents Lie*, p. 193. Acestea sunt cuvintele lui Alterman.
76. Goulden *First Casualty*, p. 50.
77. Hanyok, „Skunks", pp. 21-49; Moise, *Tonkin Gulf*, pp. 206-210, 241-243. Vezi şi Alterman, *When Presidents Lie*, pp. 186-190.
78. Logevall, *Choosing War*, p. 198. Acestea sunt cuvintele lui Logevall. Vezi şi Porter, *Perils of Dominance*, pp. 196-198.
79. Kaiser, *American Tragedy*, pp. 335-336.
80. Moise, *Tonkin Gulf*, p. 243. Acestea sunt cuvintele lui Moise. Acum este limpede că nu s-a produs nici un atac asupra distrugătorului *Maddox* pe 4 august 1964. Hanyok, „Skunks", p. 3.
81. Moise, *Tonkin Gulf*, p. 243.
82. Acestea au fost cuvintele folosite de McNamara şi secretarul de Stat Dean Rusk pe 6 august, când au depus mărturie în faţa Comitetului pentru Afaceri Externe al Camerei Reprezentanţilor. Logevall, *Choosing War*, p. 203. Vezi şi *ibid.*, pp. 198-199; şi McMaster, *Dereliction of Duty*, pp. 133-135, pentru comentarii similare făcute de preşedintele Johnson şi alţi oficiali de rang înalt din cadrul administraţiei.
83. Michael R. Beschloss, *Taking Charge: The Johnson White House Tapes, 1963-1964* (New York: Simon and Schuster, 1997), pp. 494-495; Hanyok, „Skunks", pp. 5-12; Logevall, *Choosing War*, p. 201; McMaster, *Dereliction of Duty*, pp. 121-130; Moise, *Tonkin Gulf*, pp. 99-105, 228-229, 239-241.
84. Vezi Logevall, *Choosing War*, pp. 199-203; Moise, *Tonkin Gulf*, pp. 99-105.
85. Alterman, *When Presidents Lie*, p. 205; Logevall, *Choosing War*, p. 203. S-ar putea afirma că administraţia Johnson a rostit o a treia minciună cu privire la incidentul din Golful Tonkin. Preşedintele şi principalii săi consilieri au pretins, pe tot parcursul anului 1964 şi la începutul lui 1965, că nu aveau nici o intenţie, darmite planuri, pentru o escaladare a războiului din Vietnam. Mai mult, Johnson s-a prezentat drept candidatul păcii în campania prezidenţială din 1964 contra lui Barry Goldwater. În toată această perioadă însă, Johnson elabora planurile pentru extinderea războiului, după cum o atestă comportamentul său cu prilejul incidentului din Golful Tonkin. Pentru o analiză detaliată a chestiunii vezi Alterman, *When Presidents Lie*, cap. 4; Kaiser, *American Tragedy*, cap. 11; Logevall, *Choosing War*, pp. 193-221, 242, 253, 314-315; Deborah Shapley, *Promise and Power: The Life and Times of Robert McNamara* (Boston: Little, Brown, 1993), pp. 304-305.

86. Eric Schmitt, „Rumsfeld Says U.S. Has «Bulletproof» Evidence of Iraq's Links to Al Qaeda", *New York Times*, 28 septembrie 2002.
87. Thom Shanker, „Rumsfeld Sees Lack of Proof for Qaeda-Hussein Link", *New York Times*, 5 octombrie 2004.
88. Citatele din Powell provin din Richard Cohen, „Powellian Propaganda?" *Washington Post*, 13 februarie 2003; „Iraq on the Record", p. 23; transcrierea „Secretary Powell's Press Conference", 8 ianuarie 2004. Vezi şi Derrick Z. Jackson, „Powell's Shrinking Credibility on Iraq", *Boston Globe*, 14 ianuarie 2004; Christopher Marquis, „Powell Admits No Hard Proof in Linking Iraq to Al Qaeda", *New York Times*, 9 ianuarie 2004.
89. Spencer Ackerman şi John Judis, „Deception and Democracy: The Selling of the Iraq War", *New Republic*, p. 18; Douglas Jehl, „Report Warned Bush Team about Intelligence Doubts", *New York Times*, 6 noiembrie 2005; Mark Mazzetti, „C.I.A. Said to Find No Hussein Link to Terror Chief", *New York Times*, 9 septembrie 2006; John Prados, „Phase II: Loaded for Bear", *TomPaine.common sense*, 10 noiembrie 2005; Senate Select Committee on Intelligence, *Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism and How They Compare with Prewar Assessments*, legislatura 109, sesiunea a II-a, 8 septembrie 2006, pp. 60-112; Jonathan Weisman, „Iraq's Alleged Al-Qaeda Ties Were Disputed Before War", *Washington Post*, 9 septembrie 2006.
90. Walter Pincus şi Dana Milbank, „Al Qaeda-Hussein Link Is Dismissed", *Washington Post*, 17 iunie 2004.
91. Bob Woodward, *Plan of Attack* (New York: Simon and Schuster, 2004), p. 173.
92. De exemplu, George Tenet, şeful CIA în perioada premergătoare războiului, declara într-un discurs din 5 februarie 2004: „Credeam că Irakul dispune de factori biologici letali, inclusiv de antrax, pe care îi putea produce rapid şi pregăti pentru a fi transportaţi la destinaţie cu ajutorul bombelor, rachetelor, pulverizatoarelor şi agenţilor secreţi. Însă am afirmat că nu deţineam informaţii specifice despre tipurile sau cantităţile de arme, factori biologici sau stocuri aflate în posesia Bagdadului." Vezi „Tenet Defends Assessments of Iraqi Weapons", *New York Times*, 5 februarie 2004. Agenţia de Informaţii a Departamentului Apărării (DIA) raporta în septembrie 2002 că nu exista nici o dovadă „solidă" sau „directă" a existenţei unor stocuri de arme chimice sau biologice ori a unor instalaţii de producţie. A se vedea comentariile lui Joseph Cirincione în „Conference Call Briefing on Iraq's Weapons", Arms Control Association, Washington, DC, 3 februarie 2004. Vezi şi „Iraq on the Record", pp. 15-16; Walter Pincus şi Dana Priest, „Bush, Aides Ignored CIA Caveats on Iraq", *Washington Post*, 7 februarie 2004; *Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism*, pp. 26-43.

93. „Iraq on the Record", p. 7.
94. Jackson, „Powell's Shrinking Credibility".
95. Vezi Joseph Cirincione, Jessica T. Mathews și George Perkovich, *WMD in Iraq: Evidence and Implications* (Washington, DC: Carnegie Endowment, ianuarie 2004), p. 86.
96. Cirincione, Mathews și Perkovich, *WMD in Iraq*, pp. 18, 95.
97. Cirincione, Mathews și Perkovich, *WMD in Iraq*, p. 20; „Iraq on the Record", p. 16.
98. Cirincione, Mathews și Perkovich, *WMD in Iraq*, p. 21.
99. Vezi Pincus și Priest, „Bush, Aides Ignored CIA Caveats"; „Iraq on the Record", pp. 10-13; *Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism*, pp. 17-21; Murray Waas, „What Bush Was Told About Iraq", *National Journal*, 2 martie 2006.
100. Vezi Acherman și Judis, „Deception and Democracy", p. 15; Cirincione, Mathews și Perkovich, *WMD in Iraq*, pp. 21-28; *Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism*, pp. 10-26; „Tenet Defends Assessments of Iraqi Weapons"; comentariile lui Greg Thielman în „Conference Call Briefing on Iraq's Weapons"; „Iraq on the Record", pp. 7-15.
101. Vezi Ronald Brownstein, „Support of U.S. Military Role in Mideast Grows", *Los Angeles Times*, 5 aprilie 2003; The Gallup Organization, „Approval for Handling of War in Iraq Jumps", analiză de sondaj, 19 decembrie 2003; Adam Nagourney și Janet Elder, „Growing Number in U.S. Back War, Survey Finds", *New York Times*, 11 martie 2003; Tom Zeller, „The Iraq-Qaeda Link: A Short History", *New York Times*, secțiunea „Week in Review", 20 iunie 2004; Tom Zeller, „Making a Simple Link of Faith", *New York Times*, secțiunea „Week in Review", 2 martie 2003. Cel puțin o instituție consacrată de sondare a opiniei publice a constatat în septembrie 2003, la doi ani după doborârea Turnurilor Gemene și la aproape șase luni după declanșarea războiului din Irak, că „șapte din zece americani continuă să creadă că Saddam Hussein a jucat un rol în producerea atentatelor." Vezi Dana Milbank și Claudia Deane, „Hussein Link to 9/11 Lingers in Many Minds", *Washington Post*, 6 septembrie 2003.
102. Vezi „Cheney: No Link between Saddam Hussein, 9/11", *CNN.com*, 1 iunie 2009; Rebecca Christie, „US Rumsfeld Concedes No WMDs or September 11 Ties in Iraq", *Wall Street Journal*, 17 septembrie 2004; Cirincione, Mathews și Perkovich, *WMD in Iraq*, p. 44; Milbank și Deane, „Hussein Link to 9/11 Lingers"; Greg Miller, „No Proof Connects Iraq to 9/11, Bush Says", *Los Angeles Times*, 18 septembrie 2003; Paul Reynolds, „Rumsfelds Weakens a Pillar of War", *BBC News*, 5 octombrie 2004; David Sanger, „Bush Reports No Evidence of Hussein Tie to 9/11", *New York Times*, 18 septembrie 2003; Susan Walsh,

„Rumsfeld Sees No Link between Saddam Hussein, 9/11", *USA Today*, 16 septembrie 2003. Un articol din *National Journal* relatează următoarele: „La zece zile după atentatele teroriste de la World Trade Center şi Pentagon din 11 septembrie 2001, preşedintelui Bush i s-a comunicat, printr-un document clasificat top secret, că până în acel moment comunitatea americană de informaţii nu avea nici o probă a legăturii dintre regimul irakian al lui Saddam Hussein şi atentate şi că existau foarte puţine dovezi credibile ale faptului că Irakul întreţinea relaţii semnificative de colaborare cu al Qaeda, potrivit datelor guvernamentale şi foştilor şi actualilor oficiali care cunosc perfect problema." Murray Waas, „Key Bush Intelligence Briefing Kept From Hill Panel", *National Journal*, 22 noiembrie 2005.

103. „Testimony of U.S. Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld before the Senate Armed Services Committee Regarding Iraq", transcriere, 19 septembrie 2002.
104. Scrisoarea Preşedintelui către speaker-ul Camerei Reprezentanţilor şi preşedintele pro tempore al Senatului, 18 martie 2003.
105. „Bush Makes Historic Speech aboard Warship", *CNN.com*, 1 mai 2006. Vezi şi Jim Rutenberg şi Sheryl Gay Stolberg, „Bush Says GOP Rebels are Putting Nation at Risk", *New York Times*, 16 septembrie 2006; David E. Sanger şi Robin Toner, „Bush and Cheney Talk Strongly of Qaeda Links with Hussein", *New York Times*, 18 iunie 2004.
106. „What the Bush Administration Said", *New York Times*, secţiunea „Week in Review", 20 iunie 2004; Christopher Scheer, Robert Scheer şi Lakshmi Chaudhry, *The Five Biggest Lies Bush Told Us About Iraq* (New York: Seven Stories Press; Brooklyn, NY: Akashic Books, 2003), p. 42.
107. O altă minciună care a slujit aceluiaşi scop a fost afirmaţia preşedintelui Bush – rostită cu trei ocazii diferite – că Saddam Hussein a refuzat să permită accesul inspectorilor ONU în Irak la sfârşitul anului 2002 şi, de aceea, nu avusese de ales, trebuind să-l înlăture pe liderul irakian de la putere. Joe Conason, „Saddam Chose to Deny Inspectors", *salon.com*, 31 martie 2006. Desigur, Saddam i-a lăsat pe inspectori să intre în Irak şi le-a dat mână liberă să caute armele de distrugere în masă. Cu toate acestea, Bush a cerut retragerea lor înainte de a-şi fi terminat treaba şi apoi a invadat Irakul.
108. Woodward, *Plan of Attack*, p. 296. Vezi şi comentariile lui Bush în Scheer et al., *Five Biggest Lies*, p. 80.
109. Scheer et al., *Five Biggest Lies*, p. 80.
110. Nicholas Lemann, „How It Came to War; When Did Bush Decide That He Had to Fight Saddam?" *New Yorker*, 31 martie 2003. Vezi şi Richard N. Haass, *War of Necessity, War of Choice: A Memoir of Two Iraq Wars* (New York: Simon and Schuster, 2009), pp. 4-6.

111. „The Secret Downing Street Memo", *The Times*, 1 mai 2005. Vezi și Michael Smith, „The Real News in the Downing Street Memos", *Los Angeles Times*, 23 iunie 2005.
112. Woodward, *Plan of Attack*, pp. 269-274. Pentru alte dovezi ale faptului că Bush hotărâse declanșarea războiului înainte de finele lunii ianuarie 2003, vezi *ibid.*, pp. 95, 113, 115, 119-120, 169, 178. De asemenea, pe parcursul anului 2002 mass-media a prezentat dovezi referitoare la decizia administrației Bush de a-l înlătura pe Saddam pe cale militară. De exemplu, vezi „The Secret Way to War: An Exchange", *New York Review of Books*, 14 iulie 2005, pp. 48-49.
113. Pentru o analiză excelentă a modului în care liderii exagerează amenințările vezi A. Trevor Thrall și Jane K. Cramer, coord., *American Foreign Policy and the Politics of Fear: Threat Inflation since 9/11* (New York: Routledge, 2009).
114. Steven Casey, „Selling NSC-68: The Truman Administration, Public Opinion, and the Politics of Mobilization, 1950-1951", *Diplomatic History*, vol. 29, nr. 4 (septembrie 2005), pp. 655-690. De fapt, retorica administrației Truman era atât de alarmistă, încât se nutrea „o temere acută că starea de spirit a populației s-ar fi putut supraîncălzi cu ușurință, reducând libertatea de manevră a oficialilor și, poate, chiar împingându-i spre niște politici excesiv de radicale și de periculoase." *Ibid.*, p. 661. Vezi și Nancy E. Bernhard, *U.S. Television News and Cold War Propaganda, 1947-1960* (New York: Cambridge University Press, 2003); Campbell Craig și Fredrik Logevall, *America's Cold War: The Politics of Insecurity* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009).
115. Leslie Gelb și Jeanne-Paloma Zelmati, „Mission Unaccomplished", *Democracy*, nr. 13 (vara 2009), p. 24.
116. *Articles of Confederation and Perpetual Union* – document care a jucat rolul de primă Constituție a Statelor Unite, în vigoare între 1781 și 1788, când a fost adoptată Constituția propriu-zisă. (n. tr.)
117. Lucrarea clasică împotriva Articolelor Confederației este Alexander Hamilton, James Madison și John Jay, *The Federalist Papers*, ed. Isaac Kramnik (Londra: Penguin Books, 1987), pp. 145-184. Pentru critici la adresa mașinăriei de adoptare a politicilor instaurate de Constituția americană, vezi Theodore J. Lowi, „Making Democracy Safe for the World: National Politics and Foreign Policy", în James N. Rosenau, coord., *Domestic Sources of Foreign Policy* (New York: Free Press, 1967), pp. 295-331; Theodore J. Lowi, *The End of Liberalism: The Second Republic of the United States* (New York: Norton, 1979); E. E. Schattschneider, *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America* (New York: Harcourt Brace, 1975). Vezi și Michel Crozier, Samuel P. Huntington, Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy: Report*

on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission, Triangle Papers, nr. 8, (New York: NYU Press, 1975); şi eseul lui David Donald, „Died of Democracy", în David H. Donald, coord., *Why the North Won the Civil War* (New York: Collier Books, 1962), pp. 79-90. Autorul afirmă că Sudul a pierdut Războiul Civil deoarece era prea democratic.

118. Alterman, *When Presidents Lie*, p. 210.
119. Richard Cohen, „A War without Winners", *Washington Post*, 3 noiembrie 2005.
120. James Burnham, *Suicide of the West: An Essay on the Meaning and Destiny of Liberalism* (Rochelle, NY: Arlington House, 1964); Donald Kagan şi Frederick W. Kagan, *While America Sleeps: Self-Delusion, Military Weakness, and the Threat to Peace Today* (New York: St. Martin's Press, 2000); Donald Kagan, *On the Origins of War and the Preservation of Peace* (New York: Doubleday, 1995), pp. 572-573; Robert G. Kaufman, „To Balance or to Bandwagon? Alignment Decisions in 1930s Europe", *Security Studies*, vol. 1, nr. 3 (primăvara 1992), pp. 417-447; Norman Podhoretz, *The Present Danger* (New York: Simon and Schuster, 1980); Jean-François Revel, *How Democracies Perish*, trad. William Byron (Garden City, NY: Doubleday, 1984).
121. Citat în Ronald Bailey, „Origins of the Specious: Why Do Neoconservatives Doubt Darwin?" *Reason*, iulie 1997.
122. Walter Lippmann, „Why Should the Majority Rule?" în Clinton Rossiter şi James Lare, coord., *The Essential Lippmann: A Political Philosophy for Liberal Democracy* (New York: Random House, 1963), pp. 6-14; Walter Lippmann, *The Phantom Public* (New York: Macmillan, 1927); Walter Lippmann, *Public Opinion* (New York: Free Press, 1965).
123. Kershaw, *Hitler Myth*, p. 3.
124. Marile puteri care acţionează ca factori exteriori de echilibrare sunt întotdeauna „state insulare", spre deosebire de „statele continentale". Vezi John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton, 2001), pp. 126. 128. [Ediţia românească a fost publicată de editura Antet sub titlul *Tragedia politicii de forţă* – n. tr.] Cu privire la „capacitatea de oprire a apei" vezi *ibid.*, pp. 114-128.
125. Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, ed. a III-a (New York: Basic Books, 2000), pp. 74-85. Aşa cum notează John Schuessler în „The Deception Dividend", motivaţiile liderilor pentru a-şi înşela opinia publică vor fi încă şi mai mari dacă au indicii că războiul preventiv va fi îndelungat şi sângeros. Desigur, administraţia Bush s-a aşteptat la o victorie rapidă şi facilă în Irak.
126. Doctrina Bush, care a fost expusă în 2002 şi a oferit argumentaţia pentru invadarea Irakului, susţinea purtarea de războaie anticipative

contra amenințărilor ce se acumulau, în timp ce administrația Bush avea în vedere războaie preventive împotriva Irakului și altor țări din Orientul Mijlociu. Vezi *The National Security Strategy of the United States* (Washington, DC: White House, septembrie 2002); Remarks by the President to the Graduating Class, West Point (White House: Office of the Press Secretary, 1 iunie 2002).

127. Ian Ousby, *The Road to Verdun: World War I's Most Momentuous Battle and the Folly of Nationalism* (New York: Anchor Books, 2003), p. 299. Vezi și „French Army Chief May Go", *New York Times*, 7 decembrie 1916; Robert A. Doughty, *Pyrrhic Victory: French Strategy and Operations in the Great War* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005), cap. 5-6; Walter Duranty, „Joffre-Gallieni Dispute Bared", *New York Times*, 21 august 1919; Walter Duranty, „Joffre Ousted by Intrigues", *New York Times*, 23 august 1919; David Dutton, „The Fall of General Joffre: An Episode in the Politico-Military Struggle in Wartime France", *Journal of Strategic Studies*, vol. 19, nr. 3 (decembrie 1978), pp. 338-351; Jere Clemens King, *Generals & Politicians: Conflict Between France's High Command, Parliament and Government, 1914-1918* (Berkeley: University of California Press, 1951), cap. 5-6; Lasswell, *Propaganda Technique*, pp. 39-40; Lippmann, *Public Opinion*, cap. 1-2; David Mason, *Verdun* (Gloucestershire: Windrush Press, 2000), pp. 9-12, 23-27, 133-137, 182, 190-191.

128. Michael Bar-Zohar, *Ben-Gurion: A Biography* (New York: Delacorte Press, 1978), pp. 203-206; Benny Morris, *Israel's Border Wars, 1949-1956: Arab Infiltration, Israeli Retaliation, and the Countdown to the Suez War* (Oxford: Clarendon Press, 1997), cap. 8; Morris, *Righteous Victims*, pp. 278-279; Avi Shlaim, *The Iron Wall: Israel and the Arab World* (New York: Norton, 2000), pp. 90-93.

129. Citat în Morris, *Israel's Border Wars*, p. 259.

130. Shlaim, *Iron Wall*, p. 91.

131. Bar-Zohar, *Ben-Gurion*, p. 205.

132. Morris, *Righteous Victims*, pp. 278-279.

133. Allison și Zelikow, *Essence of Decision*, pp. 356-366; Bundy, *Danger and Survival*, pp. 427-439, 445; Michael Dobbs, *One Minute to Midnight: Kennedy, Khrushchev, and Castro on the Brink of Nuclear War* (New York: Knopf, 2008), pp. 199-201, 231-236, 257, 270-271, 288-293. 305-338; Fursenko și Naftali, *„One Hell of a Gamble"*, pp. 249-250. 266-267, 275-289, 293-294, 300, 321-324, 352.

134. E. H. Carr, *German-Soviet Relations between the Two World Wars, 1919-1939* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1951), cap. 3-4; Hans W. Gatzke, *Stresemann and the Rearmament of Germany* (New York: Norton, 1954), cap. 4-5; George W. F. Hallgarten, „General Hans von Seeckt and Russia, 1920-1922", *Journal of Modern History*, vol. 21, nr. 1 (martie

1949), pp. 28-34; Gustav Hilger şi Alfred G. Meyer, *The Incompatible Allies: A Memoir-History of German-Soviet Relations, 1918-1941* (New York: Macmillan, 1953); Vasilis Vourkoutiotis, *Making Common Sense: German-Soviet Secret Relations, 1919-1922* (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

135. Caroline Elkins, *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya* (New York: Henry Holt, 2005), cap. 9-10.

136. Martin Fackler, „Japanese Split on Exposing Secret Pacts with U.S.", *New York Times,* 9 februarie 2010; John M. Glionna, „Japan's Secret Pact with U.S. Spurs Debate", *Los Angeles Times,* 17 ianuarie 2010; Robert A. Wampler, coord., „Nuclear Noh Drama: Tokyo, Washington and the Case of the Missing Nuclear Agreements", *The National Security Archive Online,* George Washington University, 13 octombrie 2009.

137. S-ar putea argumenta că mascarea incompetenţei este mai probabilă într-o democraţie, deoarece liderii sunt răspunzători faţă de propriii cetăţeni, care îi vor pedepsi dacă află de incapacitatea lor. Deşi cred că este adevărat, minciuna de acest tip se roşteşte în scopuri egoiste, nu spre binele ţării. Altfel spus, ar fi o disimulare josnică, nu una strategică; aşa cum subliniam anterior, prima categorie iese din sfera cărţii de faţă. S-ar putea susţine şi ideea contrară: este mai puţin necesar să se ascundă greşelile într-o democraţie, deoarece democraţiile iau decizii strategice mai bune decât non-democraţiile. Vezi David A. Lake, „Powerful Pacifists: Democratic States and War", *American Political Science Review,* vol. 86, nr. 1 (martie 1992), pp. 24-37; Dan Reiter şi Allan C. Stam, *Democracies at War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2002). Totuşi, o analiză atentă a logicii şi dovezilor de la baza acestei aserţiuni arată că nu există nici o diferenţă semnificativă între abilitatea democraţiilor şi cea a non-democraţiilor cu privire la luarea unor decizii inteligente de politică externă. Vezi Michael C. Desch, *Power and Military Effectiveness: The Fallacy of Democratic Triumphalism* (Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 2008); Alexander B. Downes, „How Smart and Tough Are Democracies? Reasssessing Theories of Democratic Victory in War", *International Security,* vol. 33, nr. 4 (primăvara 2009), pp. 9-51; Sebastian Rosato, „The Flawed Logic of Democratic Peace Theory", *American Political Science Review* vol. 97, nr. 4 (noiembrie 2003), pp. 585-602.

138. Aceasta nu înseamnă că naraţiunea fundamentală a unei ţări este compusă numai din mituri; ea conţine şi unele istorii adevărate.

139. Stephen Van Evera, „Hypotheses on Nationalism and War", *International Security,* vol. 18, nr. 4 (primăvara 1994), p. 27.

140. Ernest Renan, „What Is a Nation?" în Geoff Ely şi Ronald G. Suny, coord., *Becoming National: A Reader* (New York: Oxford University Press, 1996), p. 45.

141. Dominique Moïsi, „France is Haunted by An Inability to Confront Its Past", *Financial Times*, 12 decembrie 2005.
142. Van Evera notează că „miturile naționaliste pot ajuta elitele fragile din punct de vedere politic să-și consolideze puterea" și pot „spori autoritatea și puterea politică a elitelor în funcție." „Hypotheses on Nationalism and War", p. 30. Deși este un lucru pe deplin adevărat, minciunile egoiste de acest tip ies din sfera cărții de față.
143. Omer Bartov, *Germany's War and the Holocaust: Disputed Histories* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003); Paula Bradish, „Crimes of the German Wehrmacht: Dimensions of a War Annihilation, 1941-1944", Exhibition Brochire (Hamburg: Hamburg Institute for Social Research, 2004); Norbert Frei, *Adenauer's Germany and the Nazi Past*, trad. Joel Golb (New York: Columbia University Press, 2002); Hannes Heer și Klaus Naumann, coord., *War of Extermination: The German Military in World War II, 1941-1944* (New York: Berghahn Books, 2000); John J. Mearsheimer, *Liddell Hart and the Weight of History* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1988), pp. 178-201; Alaric Searle, *Wehrmacht Generals, West German Society, and the Debate on Rearmament, 1949-1959* (Westport, CT: Praeger, 2003); Wolfram Wette, *The Wehrmacht, History, Myth, Reality*, trad. Deborah L. Schneider (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006), cap. 5.
144. Christopher Simpson, *Blowback: America's Recruitment of Nazis and Its Effects on the Cold War* (New York: Collier Books, 1988), p. 158.
145. Pentru mitul referitor la fuga palestinienilor din propriile case, vezi Erskine Childers, „The Other Exodus", *Spectator*, 12 mai 1961; Flapan, *Birth of Israel*, pp. 81-118; Walid Khalidi, „Why Did the Palestinians Leave Revisited", *Journal of Palestine Studies*, vol. 34, nr. 2 (iarna 2005), pp. 42-54; Walid Khalidi, „The Fall of Haifa", *Middle East Forum*, vol. 35, nr. 10 (decembrie 1959), pp. 22-32; Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited* (New York: Cambridge University Press, 2004); Ilan Pappe, *The Ethnic Cleansing of Palestine* (Oxford: Oneworld Publications, 2006), p. 131. Pentru analiza celorlalte mituri, vezi Flapan, *Birth of Israel*; Norman G. Finkelstein, *Image and Reality of the Israel-Palestine Conflict* (Londra: Verso, 1995); John J. Mearsheimer și Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007), cap. 3; Benny Morris, *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Alfred A. Knopf, 1999); Tom Segev, *One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate*, trad. Haim Watzman (New York: Henry Holt, 2000); Shlaim, *Iron Wall*; Zeev Sternhell, *The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State*, trad. David Maisel (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998).

146. Van Evera, „Hypotheses on Nationalism and War", p. 29.
147. Desigur, toate aceste state au motive serioase pentru a minți cu privire la alte aspecte ale istoriei lor, și o și fac.
148. Alexander B. Downes, *Targeting Civilians in War* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2008), p. 3.
149. Robert Pape, *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996), cap. 4.
150. Citat în Tim Weiner, „Robert McNamara, Architect of Futile War, Dies", *New York Times*, 7 iulie 2009.
151. UNICEF, „Iraq Surveys Show «Humanitarian Emergency»", *Information Newsline*, 12 august 1999; Biswajit Sen, „Iraq Watching Briefs: Overview Report", UNICEF, iulie 2003. Unii susțin că numărul de 500 000 de morți ar fi prea mare. Vezi, pentru exemple, David Cortright, „A Hard Look at Iraq Sanctions", *The Nation*, 3 decembrie 2001; Matt Welch, „The Politics of Dead Children", *Reasononline*, martie 2002. Indiferent care este numărul exact, David Rieff are cu siguranță dreptate când scrie: „Oficialii americani pot să se certe pe marginea cifrelor, dar, fără nici o îndoială, cel puțin câteva sute de mii de copii care ar fi putut trăi fără mari probleme au murit înainte să împlinească cinci ani." „Were Sanctions Right?" *New York Times Magazine*, 29 iulie 2003.
152. Benjamin A. Valentino, *Final Solutions: Mass Killings and Genocide in the 20th Century* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004), pp. 73-75, 91-117. În analiza sa despre rolul criminal al lui Hitler în cadrul Holocaustului, Valentino remarcă: „Dacă este luată în considerare numai o fracțiune din numărul celor care au pierit înfometați pe timpul lui Stalin și Mao, fiecare dintre acești tirani este vinovat de mai multe morți decât Hitler, de mult mai multe, chiar." *Ibid.*, pp. 177-178.
153. P. M. H. Bell, *John Bull and the Bear: British Public Opinion, Foreign Policy and the Soviet Union, 1941-1945* (Londra: Edward Arnold, 1990); Martin H. Folly, *Churchill, Whitehall and the Soviet Union, 1940-45* (New York: St. Martin's, 2000); John L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947* (New York: Columbia University Press, 1972), cap. 2; Ido Oren, „The Subjectivity of the «Democratic» Peace: Changing U.S. Perceptions of Imperial Germany", *International Security*, vol. 20, nr. 2 (toamna 1995), pp. 181-182.
154. Uniunea Sovietică a ucis aproximativ 22 000 de polonezi în aprilie-mai 1940. Cam 4 400 au fost îngropați în pădurea Katyn. Restul victimelor au fost omorâte și îngropate în alte locuri. George Sanford, *Katyn and the Soviet Massacre of 1940: Truth, Justice and Memory* (New York: Routledge, 2009), p. 1. Printre cele mai bune surse despre Katyn și despre modul în care au reacționat Churchill și Roosevelt se numără Bell, *John Bull*, cap. 4; Allen Paul, *Katyn: The Untold Story of*

Stalin's Polish Massacre (New York: Charles Scribner's, 1991), cap. 22; Sanford, *Katyn and the Soviet Massacre*, cap. 6-7; Victor Zaslavsky, *Class Cleansing: The Massacre at Katyn* (New York: Telos Press, 2008), cap. 5.

155. Citat în Paul, *Katyn*, p. 303.

156. Bell, *John Bull*, p. 119. Referitor la eforturile administrației Roosevelt de a camufla vina sovieticilor pentru cele întâmplate în pădurea Katyn, vezi Paul, *Katyn*, pp. 306-315; Sanford, *Katyn and the Soviet Massacre*, pp. 159-166.

157. Citatele din acest paragraf provin din Bullock, *Hitler*, pp. 546-547. Vezi și Fest, *Hitler*, pp. 598-600; Bradley Lightbody, *The Second World War: Ambitions to Nemesis* (New York: Routledge, 2004), p. 39.

158. Max Hastings, *Bomber Campaign: Churchill's Epic Campaign* (New York: Simon and Schuster, 1989), p. 171. Vezi și Stephen A. Garrett, *Ethics and Airpower in World War II: The British Bombing of German Cities* (New York: St. Martin's, 1993), pp. 30-37.

159. David Bamber, „Bin Laden: Yes, I Did It", *Daily Telegraph*, 11 noiembrie 2001; Peter L. Bergen, *The Osama bin Laden I Know* (New York: Free Press, 2006), pp. 321-322; Bruce Lawrence, coord., *Messages to the World: The Statements of Osama bin Laden*, trad. James Howarth (Londra: Verso, 2005), pp. 140-141.

160. Walzer, *Just and Unjust Wars*, p. 19.

161. Pentru o discuție utilă despre costurile minciunii într-o societate, vezi Sullivan, *Concise Book of Lying*, pp. 55-147.

162. Francis Fukuyama, *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity* (New York: Free Press, 1995); Luigi Guiso, Paola Sapienza, Luigi Zingales, „The Role of Social Capital in Financial Development", document de lucru 7563, National Bureau of Economic Research, februarie 2000; Marc C. Hetherington, *Why Trust Matters: Declining Political Trust and the Demise of American Liberalism* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005); Stephen Knack și Philip Keefer, „Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation", *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 112, nr. 4 (noiembrie 1997), pp. 1251-1288; Rafael La Porta et al., „Trust in Large Organizations", *American Economic Review*, vol. 87, nr. 2 (mai 1997), pp. 333-338; Robert D. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993); Charles Tilly, *Trust and Rule* (New York: Cambridge University Press, 2005).

163. Fost consilier al vicepreședintelui Cheney, „Scooter" Libby a fost condamnat la închisoare și amendă pentru că, în 2003, a divulgat identitatea unui agent CIA, Valerie Plame, pentru a se răzbuna pe atitudinea soțului acesteia, fostul ambasador Joseph Wilson, care contesta dovezile pe baza cărora fusese declanșat războiul din Irak. (n. tr.)

164. „Transcript of Special Counsel Fitzgerald's Press Conference", *Washington Post*, 28 octombrie 2005.
165. Ken Armstrong şi Steve Mills, „Death Row Justice Derailed", *Chicago Tribune*, 14 noiembrie 1999; Ken Armstrong şi Steve Mills, „Inept Defenses Cloud Verdict", *Chicago Tribune*, 16 noiembrie 1999; Ken Armstrong şi Steve Mills, „A Tortured Path to Death Row", *Chicago Tribune*, 17 noiembrie 1999; Ken Armstrong şi Steve Mills, „Convicted by Hair", *Chicago Tribune*, 18 noiembrie 1999; Martha Irvine, „Illinois Governor Orders Death Penalty Moratorium", depeşă Associated Press, 31 ianuarie 2000; Barry James, „Clearing of Illinois Death Row Is Greeted with Global Cheers", *New York Times*, 14 ianuarie 2003; Paul M. Krawzak, „Ryan Explains Moratorium Call", depeşă Copley News Service, 31 ianuarie 2000; Robert E. Pierre şi Kari Lydersen, „Illinois Death Row Emptied", *Washington Post*, 12 ianuarie 2003.
166. Eisenhower, *Waging Peace*, cap. 23; Peter Lyon, *Eisenhower: Portrait of the Hero*(Boston: Little, Brown, 1974), pp. 859-866.
167. Vezi Andrew T. Guzman, *How International Law Works: A Rational Choice Theory* (New York: Oxford University Press, 2008), mai ales cap. 3.
168. Ann Sartori susţine că „statele sunt adesea tentate să blufeze, dar un stat care este prins asupra faptului capătă reputaţia de blufeur, iar adversarii nu-i vor mai crede mesajele viitoare." Astfel, statele nu obişnuiesc să blufeze ori să mintă, din cauza daunelor pe care le-ar putea suferi reputaţia lor şi, prin urmare, şansele unor cooperări viitoare. „Perspectiva de a căpăta renumele de mincinoşi – şi de a micşora credibilitatea diplomaţiei naţionale în viitor – îi face pe oamenii de stat şi pe diplomaţi să rămână oneşti, cu excepţia momentelor când minciuna este extrem de tentantă." *Deterrence by Diplomacy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005), p. 5. Sunt de acord că reputaţia contează foarte mult pentru state în domeniul politicii joase, acest lucru descurajând minciuna, dar, spre deosebire de Sartori, nu cred că este importantă în problemele ţinând de politica înaltă. Vezi Daryl G. Press, *Calculating Credibility: How Leaders Assess Military Threats* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005).
169. Vezi Schuessler, „The Deception Dividend".
170. George Orwell, *Orwell and Politics*, ed. Peter Davison (Londra: Penguin, 2001), p. 357. Orwell mai scria: „Naţionalistul nu numai că nu dezaprobă atrocităţile săvârşite de ai lui, dar posedă o capacitate remarcabilă de a nici nu auzi despre ele." *Ibid.*, p. 363.
171. Richard E. Neustadt, *Presidential Power: The Politics of Leadership* (New York: New American Library, 1964), p. 134.
172. Paul M. Kennedy, „The Decline of Nationalistic History in the West, 1900-1970", *Journal of Contemporary History*, vol. 18, nr. 1 (ianuarie

1973), pp. 77-100: Stephen Van Evera, „Primed for Peace: Europe After the Cold War", *International Security*, vol. 15, nr. 3 (iarna 1990/1991), pp. 23-25; Van Evera, „Hypotheses on Nationalism and War". Vezi și Holger Herwig, „Clio Deceived: Patriotic Self-Censorship in Germany after the Great War", *International Security*, vol. 12, nr. 2 (toamna 1987), pp. 5-44.

173. Dale C. Copeland, *The Origins of Major Wars* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2000), cap. 3-4; Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, pp. 181-190.
174. Mearsheimer și Walt, *Israel Lobby*, pp. 92-97.
175. Lucrările care subliniază deopotrivă latura naționalistă și cea realistă a politicii externe bismarckiene între 1862 și 1870 sunt: Gall, *Bismarck: The White Revolutionary*; Bruce Waller, *Bismarck*, ed. a II-a (Oxford: Blackwell, 1997), cap. 2-4; Pflanze, *Bismarck and the Development of Germany*.
176. Minxin Pei, *China's Trapped Transition: The Limits of Developmental Autocracy* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008).

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Prefață 3
Introducere 9
Misiunea de îndeplinit 16
Principalele argumente şi foaia de parcurs 18
I. Ce este minciuna? 21
II. Inventarul minciunilor internaționale 27
III. Minciunile dintre state 31
De ce se mint statele 35
Când statele se mint reciproc 47
IV. Înfricoşarea 51
De ce stârnesc liderii frica 61
Când recurg elitele la înfricoşare 65
V. Disimulările strategice 69
De ce recurg liderii la disimulări strategice 70
Când sunt probabile disimulările strategice 74
VI. Miturile naționaliste 77
De ce creează elitele mituri naționaliste 77
Când încep elitele să creeze mituri 80
VII. Minciuni liberale 83
De ce spun elitele minciuni liberale 86
Când este probabilă utilizarea minciunii liberale 87
VIII. Dezavantajul utilizării minciunii pe plan internațional 89
Pericolele minciunii interstatale 92
Pericolele înfricoşării 96
Riscurile disimulărilor strategice 98
Riscurile mitizării naționaliste 100
Potențialele costuri ale minciunilor liberale 103
IX. Concluzie 105
Note 109

BCU IAŞI UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31
sector 5, Bucureşti, ROMÂNIA
fedprint
tipografie
Tel.: 411.06.55; 411.47.76 office@fedprint.ro

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2011/9633
18

Autorul *Tragediei politicii de forță* și al bestsellerului *Lobby-ul israelian și politica externă a Statelor Unite* oferă prima analiză sistematică a minciunii ca instrument al politicii de stat. În buna tradiție a realismului, el susține că liderii se situează deasupra ordinii morale obișnuite, răspândind neadevăruri în interesul strategic al unor *rațiuni de stat* greu accesibile muritorilor de rând.

Liderii dispun însă și de alte instrumente, periculoase pentru principiile democrației, cum ar fi jumătățile de adevăruri și dezinformarea. Cu toții ar trebui să distingem între minciuna *justificată*, din sfera politicii internaționale, unde totul este permis, și înșelarea propriului popor.

Sub aparența rațiunii de stat, liderii sunt mult mai înclinați să-și mintă concetățenii, provocând uneori consecințe dezastruoase.

În această carte fascinantă, John J. Mearsheimer susține că minciuna în politica externă este parte intrinsecă a modului de viață democratic. Acesta este un mesaj important pentru democrații care doresc să nu fie luați drept fraieri de liderii lor.

Robert O. Keohane, profesor de relații publice și internaționale, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University.

www.antet.ro

ISBN 978-973-636-450-1

18 lei